

Літаратура і мастацтва

газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

6 КРАСАВІКА 2001г.

№ 14/4098

КОШТ 124 РУБ.

ЭКАНОМІКА ПАВІННА БЫЦЬ...

Яўген РАГІН:
“Няўжо сапраўднае беларускае
трымаецца сёння толькі на
культуры, найбольш яркія праявы
якой назіраюцца не інакш як у
літаратуры і мастацтве?!
Письменнікі — пішыце! Мастакі —
малюйце! Кампазітары —
складайце паланезы і уверцюры!
Інакш проста загінем...”

5

НЕ СТАМЛЯЙЦЕСЯ ЖЫЦЬ...

**Вершы
Рамана ТАРМОЛЫ-МІРСКАГА**

7

ТРАЛЕЙБУСНАЕ ШЧАСЦЕ

Апавяданне Анатоля КАЗЛОВА

9

ШАЛЁНЫ ДЗЕНЬ, ЦІ ВЯСЕЛЛЕ ПАДКІДЫША

**Андрэй АХМЕТШЫН пра прэм'еру
новага спектакля ў Дзяржаўным
маладзёжным тэатры.**

10—11

АДКУЛЬ ПАЧЫНАЕЦЦА РЭХА

**Два эцюды Васіля ЗУЁНКА
аб паэзіі**

13

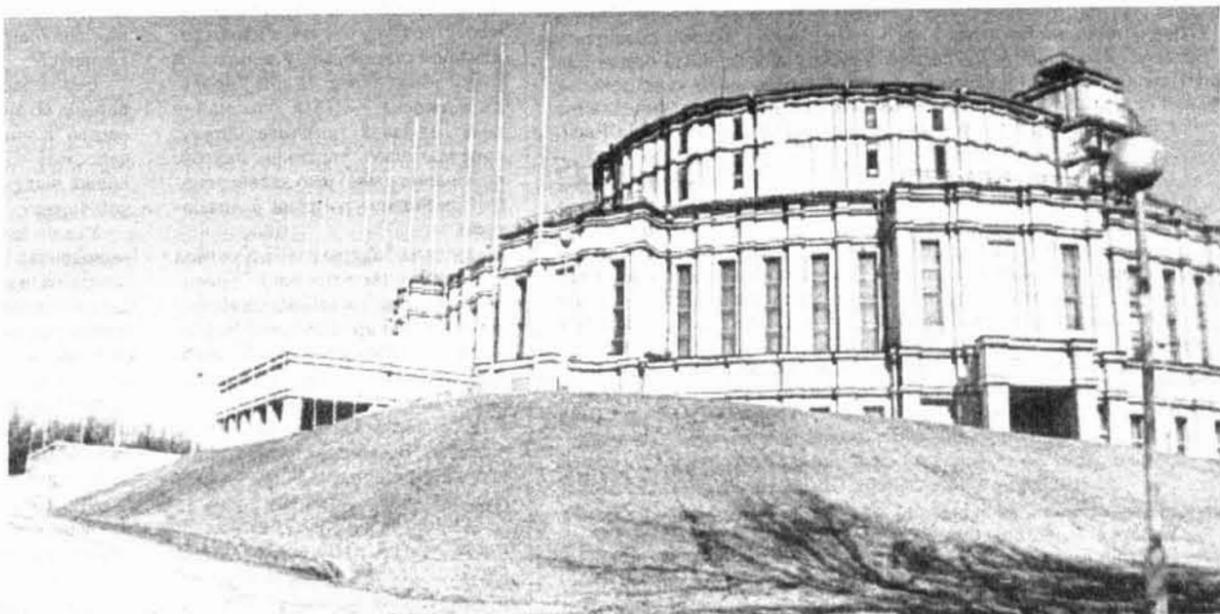
ПЕЦЯРБУРГСКІЯ МРОІ

Анатоля КІРВЕЛЯ

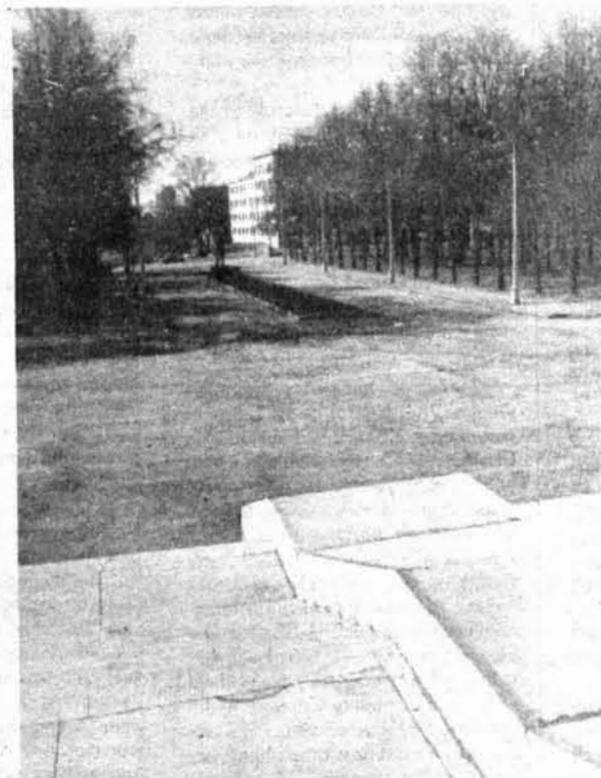
14—15

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Ідзе падпіска на
“ЛіМ” на другі квартал 2001 года. Афор-
міць падпіску можна ў любым паштовым
аддзяленні. Кошт індыўідуальнай падпіскі
на адзін месяц — 600 рублёў, на два —
1 200. Кошт ведамаснай падпіскі на ме-
сяц — 1 560 рублёў, на два — 3 120.
Наш індэкс — 63856.

Карона Траецкай гары

На пачатку мінулага стагоддзя Менск — будучая сталіца, сваім архітэктурным абліччам не надта вылучаўся сярод іншых гарадоў нашага краю. Менск моцна саступаў па прыгажосці Вільні і Гародні, Віцебску, Смаленску, Магілёву. Але пасля першай сусветнай вайны захад Беларусі трапіў пад польскую акупацыю, а з усходняй часткі краю, што апынулася пад уладаю бальшавікоў, тэя “адшкадавалі” для марыянэтанай БССР усяго толькі Менскую губерню. Так што выбіраць не было з чаго — губернскі горад стаў горадам сталічным. Сталічны выгляд ён набыў пазней, напрыканцы 30-х гадоў. Калі чатыры будынкi архітэктара І. Лангбарда надалі ўжо Мінску новы маштаб, стварылі новы вобраз. Гэта Дом урада, Дом афіцэраў, Акадэмія навук, Опера. Як звычайна бывае, у часе будаўніцтва высветлілася, што грошай на ўсе чатыры аб'екты не хапае. Вырашылі эканоміць. Недабудавалі Акадэмію і пераробілі ў бок памяншэння кошту праект Оперы.

Пасля вайны інтэр'еры Опернага тэатра былі перароблены ў адпаведнасці з нормамаі “сталінскага ампіру”, а ў канцы 70-х — пачатку 80-х гадоў адбылася яшчэ адна рэканструкцыя інтэр'ераў. Іх упрыгожылі манументальныя габелены А. Кішчанкі. Выгляд Опернага тэатра ад моста праз Свіслач на праспекце Францыска Скарыны ўвайшоў ва ўсе даведнікі, фотаальбомы і энцыклапедыі, прысвечаныя Мінску і Беларусі. Плошча перад Операй — самая ўтульная і, мабыць, самая рамантычная сярод мінскіх пляцаў. Рэканструкцыя самога будынка і прасторы, што яго атачае (ужо ёсць праект), зробіць гэта месца яшчэ больш прывабным для мінчукоў.

У Парыжы на самай высокай кропцы горада, на пагорку Манмартр стаіць бачная адусюль базіліка Сакрэ-Кёр. Над Масквою, на Вераб'ёвых гарах — універсітэт. Над Кіевам каронаю ўздымаюцца храмы Лаўры. Самая высокая кропка Мінска — Траецкая гара, укаранаваная Оперным тэатрам. Дальбог, мы — у прыстойным шэрагу.

**П. В.
Фота М. ПРУПАСА**

Нарэшце вясна... На вуліцы пад дваццаць градусаў цяпла. Простыя людзі ўжо задумваюцца над тым, што пасадзіць у агародзе, каб восенню сабраць багаты ўраджай. У Палаце прадстаўнікоў дэпутаты думваюць-рыхтуюцца прызначыць дату выбараў прэзідэнта Рэспублікі Беларусь. Кажуць, выбары будуць восенню і хутчэй за ўсё ў верасні. Але як яно ўсё будзе, пакуль што толькі Богу вядома. А ў суседзях на Украіне некаторыя змагаюцца з Кучмам, у Расіі — з НТВ, а ў Югаславіі Мілошавіча пасадзілі ў турму. Словам, вясна...

ВЫБАРЫ ТЫДНЯ

У мінулыя нядзелю ў 11 акругах прайшоў другі тур паўторных выбараў у Палату прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу. У сярэднім на выбарчыя ўчасткі прыйшло больш за 55 працэнтаў выбаршчыкаў. Ва ўсіх акругах вызначыліся пераможцы. Сярод іх няма ніводнага члена палітычных партый. Ёсць два дэпутаты Палаты прадстаўнікоў першага складу — У. Ягораў і В. Аляксандраў. Такім чынам цяпер у Палаце прадстаўнікоў 110 дэпутатаў.

УЗНАГАРОДА ТЫДНЯ

У Дзень яднання Беларусі і Расіі 2 красавіка ў Крамлі прэзідэнт Беларусі Аляксандру Лукашэнку быў уручаны расійскі ордэн "За заслугі перад Айчынай II ступені". Гэтай узнагароды ён ўдастоены за вялікі асабісты ўклад у стварэнне Саюзнай дзяржавы, умацаванне дружбы і добрасуседства паміж народамі Беларусі і Расіі.

АДЗНАКА ТЫДНЯ

Пісьменніка Васіля Сёмуху ў нашай краіне ведаюць як аднаго з самых аўтарытэтных перакладчыкаў. На працягу больш чым 40 гадоў ім перакладзены на беларускую мову амаль усе значныя творы нямецкай літаратуры. Гэтая акалічнасць не засталася не заўважанай у ФРГ. І вось 5 красавіка пасол Германіі д-р Хорст Вінкельман уручыў Васілю Сёмуху Крыж кавалера ордэна "За заслугі перад Федэратыўнай Рэспублікай Германія", якім пісьменнік быў адзначаны па рашэнні прэзідэнта ФРГ Йоханнэса Рау. Гэтая ўзнагарода — ацэнка вялікага ўкладу, зробленага Васілём Сёмухам у справу ўзаемаарумення і прымірэння паміж беларусамі і немцамі.

РАШЭННЕ ТЫДНЯ

На адным з апошніх пасяджэнняў праўлення Нацыянальнага банка Беларусі было прынята рашэнне аб зняцці абмежаванняў для насельніцтва па суме купляемай у абменных пунктах і касах банка замежнай валюты. Раней яно вызначалася ў эквіваленце 300 долараў. Апошняе рашэнне прынята для далейшай лібералізацыі валютнага рынку і ўдасканалення валютна-абменных аперацый. Цяперашняя валютная палітыка, як адзначаюць у Нацбанку, на доўга. Як гэта "на доўга" будзе доўга — пакажа час.

ПОСПЕХ ТЫДНЯ

Аматары футбалу і прыхільнікі нашай зборнай нарэшце дачакаліся свята на сваёй вуліцы. Гэта адбылося пасля таго, як нацыянальная зборная Беларусі згуляла ў нічыю з украінцамі (0:0) і перамагла нарвежцаў (2:1). Пасля пяці матчаў наша каманда займае другое месца, адстаючы ад зборнай Польшчы на тры ачкі і аперажаючы ўкраінцаў на два. І хоць уся барацьба наперадзе, нашы футбалісты маюць шанец трапіць у фінал. Праўда, да гэтага трэба ў астатніх пяці матчах набраць калі не максімум ачкоў, дык хоць бы столькі, колькі ў першым крузе. Словам, поспехаў вам, хлопцы!

КЛОПАТ ТЫДНЯ

30 сакавіка ў Токію на сустрэчы прадстаўнікоў беларускага і японскага Міністэрстваў замежных спраў было прынята рашэнне выдзеліць Беларусі 1 мільён долараў на закупку і транспарціроўку ў нашу краіну лекаў і медыцынскага абсталявання. Нехта скажа: "Малавата...". А нехта: "Дзякуем!" Ды галоўнае — японцы разумеюць, што мы жывём ужо амаль 15 гадоў на зямлі, якую напаткала чарнобыльская трагедыя і нам лекі патрэбны як нікому.

ПАДВЫШКА ТЫДНЯ

3 1 красавіка 2001 года, і гэта не жарт, сутачныя за кожны дзень камандзіроўкі будуць выплачвацца ў памеры 2000 рублёў. Да гэтага часу камандзіраваным плацілася 1500 рублёў. Не так ужо і шмат было ды і стала нямнога, калі ў камандзіроўку едзеш на пару дзён. Але калі паехаць на два тыдні або тры... Толькі хто пусціць? Куды? І чаго?

СТАТЫСТЫКА ТЫДНЯ

Калі ў нашай краіне і нашых блізкіх суседзях апошнімі гадамі колькасць насельніцтва істотна зменшылася, то ў Індыі ўсё наадварот. Па стане на 1 сакавіка ў гэтай краіне жыло 1 мільярд 27 тысяч чалавек. Такім чынам, Індыя стала другой краінай у свеце пасля Кітая, дзе колькасць насельніцтва перавысіла мільярд. Паводле вынікаў перапісу насельніцтва, за перыяд з 1991 па 2001 год колькасць жыхароў Індыі ўзраста на 181 мільён чалавек. Гэта амаль на 40 мільёнаў чалавек больш, чым цяпер жыве ў нашай суседцы Расіі. Але што нам да той Індыі, калі мы сваіх 10 мільёнаў не можам як належыць ні накармаць, ні апрануць... І усё ж...

ПАЧЫН ТЫДНЯ

3 1 красавіка па 30 у нашай сталіцы праходзіць месяцкі па ачыстцы горада ад смецця, што засталася пасля зімы. Мінгарвыканкам звярнуўся да мінчан з заклікам навесці чысціню ў сваіх дварах, пад'ездах, падвалах. Заклік добры, тым больш, што праз тыдзень праваслаўны Вялікдзень, а гэтае свята заўсёды сустракалі ў чысціні і духоўнай, і фізічнай.

ЗАТРЫМАННЕ ТЫДНЯ

Мяжа паміж краінамі на тое яна і мяжа, каб праз яе ў краіну не пранікала кантрабанда, а з самой краіны без дазволу не вывозіліся каштоўнасці. Наколькі добра працуюць памежныя службы, настолькі ў нейкай ступені добра ў краіне жывуць людзі. Прайшоў ужо не адзін год, як паміж Беларуссю і Расіяй быў выкапаны памежны слуп. І ўсё ж мяжа паміж намі не знікла. І гэта нармальна, бо ў кожнай краіне свае клопаты і інтарэсы. Аднак не расійскія памежнікі, а супрацоўнікі ўпраўлення Камітэта дзяржаўна-прамысловай вобласці затрымалі партыю старадаўніх абразоў і прадметаў царкоўнага прызначэння, якія трапілі ў Гродна з Расіі. Па гэтай справе затрымана інтэрнацыянальная група кантрабандыстаў, у складзе якой па адным грамадзяніне з Польшчы, Беларусі і Расіі. Так што толькі дзякуючы беларусам расійскія каштоўнасці не сплылі далёка на захад. Але...

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Па-рознаму складваецца лёс творцы. У адных, як, да прыкладу, дзесяцікласніцы Валерыі Куставай, імкліва і радасна: першая кніжка — у дванаццаць гадоў, публікацыі, прэміі, і вось ужо другі зборнік паэзіі падрыхтаваны ў выдавецтве; у другіх, як у жыхара Ваўкавыска Геральда Кісялёва — вучоба ў Літвінстытуце, першы зборнік у Маскве, а потым — дзесяцігоддзі маўчання, пісання "ў стол"... Пра гэта гаварылася на апошнім пасяджэнні секцыі паэзіі, якое было прысвечана абмеркаванню творчасці гэтых і іншых аўтараў.

І калі, як сказаў старшыня секцыі паэт Мікола Мятліцкі, для Валерыі Куставай шлях у прафесійную літаратуру — гэта надзея, спадзяванні старэйшых, у некаторым сэнсе нават аванс, то для Геральда Кісялёва — гэта прызнанне шматгадовага творчага шляху, своеасаблівае вяртанне даўгоў, прызнанне даўно ўжо здзейсненага і знойдзенага месца ў літаратуры.

Дарчы, "адкрыццё" Г. Кісялёва адбылося ў час леташняга "Траецкага кірмашу", калі своеасаблівы творчы семінар з сябрамі Ваўкавыскага літаб'яднання правялі Аляксандр Пісьмянкоў і Навум Гальпяровіч. Апошнім часам пераклады Г. Кісялёва з Рыльке з'явіліся ў часопісе "Всемирная литература", яго вершы прагучалі па радыё, з'явіліся ў перыядычным друку.

Цёплыя словы прысутныя казалі і пра паэтку з Віцебска Алену Гінько, кнігу яе вершаў "Самотная птушка", якая была выпушчана ў Полацку.

Наогул, размова на секцыі вылілася не толькі ў абмеркаванне твораў тых, хто "пастукаўся" ў нашу творчую арганізацыю. Прагучала нямала цікавых думак пра літаратуру, пра лёс Саюза беларускіх пісьменнікаў, неабходнасць яго адзінства і пераемнасці слаўных традыцый папярэднікаў.

Пра гэта цікава і змястоўна гаварылі Эдуард Акулін, Яўген Хвалей, Янусь Малец, Мікола Шабовіч і іншы.

Секцыя рэкамендавала Валерыю Куставу, Алену Гінько, Геральда Кісялёва для разгляду прыёмнай камісіяй Саюза беларускіх пісьменнікаў з мэтай папаўнення радоў пісьменніцкай арганізацыі краіны.

Дзейную дапамогу раённым уладам у падрыхтоўцы да 120-годдзя Якуба Коласа аказваюць на Стаўбцоўшчыне пісьменнікі-землякі. На сустрэчы з намеснікам старшыні райвыканкама С. Галоўкам і загадчыкам района У. Стомам Аляксандр Рыбак, Аляксандр Камароўскі і Яўген Хвалей вялі гаворку аб добраўпарадкаванні і рамонце Мікалаеўшчынскай школы, якая стане адным з асноўных пунктаў будучага свята. Са свайго боку пісьменнікі абяцалі падтрымку ў прыцягненні ўвагі рэспубліканскіх улад і грамадскасці да праблем старэйшай навучальнай установы.

Дарчы, згаданыя пісьменнікі — выпускнікі гэтай школы, частыя госці ў яе сценах, як, зрэшты, і ў іншых калектывах Стаўбцоўшчыны.

Як паведаміў на сустрэчы Аляксандр Камароўскі, зараз рыхтуецца кніга 35 аўтараў, якія звязаны лёсам з Мікалаеўшчынскай школай. Шмат землякоў прадставілі свае творы ў кнігу пра Нёман, якая толькі што выйшла ў выдавецтве "Юнацтва".

Н. К.

Ведаць

і шанаваць мінулае

Сувязь часоў, сувязь пакаленняў... Ці ж не імкнемся мы яшчэ са школьнай парты зазірнуць у цікавы і дарагі свет мінулага роднага краю, каб ведаць, якім шляхам прайшлі нашы папярэднікі, якія жылі, што было ў іх жыцці галоў-

ным, якія былі іх духоўныя і матэрыяльныя набыткі? Гэтае святае імкненне не забываць гісторыі прашчураў, паважліва ставіцца да мінулага і ганарыцца вартасцямі сваёй Радзімы, каб памнажаць яе добрую славу і сёння, імкненне, патрыятычнае па сваёй сутнасці, вызначальнае ў выхаванні моладзі.

Менавіта маючы на ўвазе ўсё сказанае секцыя літаратуры для дзяцей і юнацтва сабрала "круглы стол" літаратараў, зацікаўленых у стварэнні своеасаблівага мастацкага летапісу гісторыі нашай краіны.

Што зроблена, што робіцца, як развіваецца ў нас жанр навукова-папулярнай літаратуры, прысвечанай мінуламу і сённяшняму дню Беларусі?

Без перабольшвання можна гаварыць аб значным укладзе выдавецтва "Юнацтва", нашых дзіцячых часопісаў "Вясёлка" і "Бярозка" і іншых выданняў у гэтую надзвычай важную справу.

У сваім выступленні прадстаўнік выдавецтва "Юнацтва" Міхась Зарэмба назваў нямала цікавых выданняў гістарычнага зместу. Безумоўна, на першым плане — серыйнае выданне "Бацькаўшчына", ідэя стварэння якой належала пісьменніку Сяргею Панізніку. Шкада, безумоўна, што зборнік гістарычных твораў пакуль не ідзе ў заказ для бібліятэк рэспублікі...

Не менш папулярнае і серыйнае выданне "Эўрыка". Адна з кніг гэтай серыі прысвечана 2000-годдзю хрысціянства. Плённа супрацоўнічае выдавецтва з пісьменнікам Алесем Марціновічам, які з'яўляецца, у прыватнасці, аўтарам кнігі: "Залатавуст з Турава" і "Сімеон, сын Полацка".

Пра займальнасць і карыснасць серыі "Бацькаўшчына" вельмі зацікаўлена гаварыў Сяргей Панізнік. Падзяліўся ён і планами падрыхтоўкі наступных кніжак серыі. Так, ён плануе прысвяціць адзін са зборнікаў "Бацькаўшчыны" старадаўняй Вільні.

Паказальна, што значнае месца адводзіць выдавецтва "Юнацтва" перавыданню найбольш значных дзіцячых твораў, прысвечаных мінуўшчыне, гісторыі Беларусі.

Падсумоўваючы зробленае часопісам "Бярозка" ў асветленні гістарычнай тэмы за апошні час, яго адказы сакратар Уладзімір Мароз адзначыў станоўча публікацыі, якія змяшчаліся пад рубрыкай "Беларусь-2000": рэдакцыя расказала пра кожнае стагоддзе існавання нашай Беларусі. Дзякуючы шырокаму аўтарскаму актыву, адрасным публікацыям і добрай густу тых, хто робіць часопіс, істотна вырас і тыраж выдання.

Член рэдакцыйнай калегіі часопіса "Вясёлка" Маргарыта Яфімава ў сваім выступленні акцэнтавала ўвагу на тым, што часопіс пастаянна далучае сваімі публікацыямі маленючкі чытачоў да цікавых старонак гісторыі Беларусі. Ёсць тут і адпаведная рубрыка: "Наша спадчына", якая цудоўна афармляецца мастакамі. Менавіта з гэтых публікацый часопіса і нарадзілася цікавая кніга — "Нам засталася спадчына". Гэтак жа сабралася пазнаваўчая кніжка і ў Міколы Малюкі "Сядзіба, або Свечка на покуце", якая ўжо рыхтуецца да друку ў выдавецтве "Юнацтва" і ў якую ўвайшлі шматлікія публікацыі часопіса пра даўнюю сялянскую сядзібу з рознымі гаспадарчымі рэчамі і прыладамі хатняга ўжытку (рубрыка — "Музей Вясёлкі").

Правяла "Вясёлка" і цікавае заочнае падарожжа па Рэспубліцы "Беларусь", якое працягвалася на старонках часопіса два гады.

У гаворках актыўны ўдзел прынялі пісьменнікі Павел Місько, Яўген Хвалей, Міхась Чарняўскі, Таццяна Мушынская і іншыя. З іх вуснаў прагучалі і слушныя прапановы.

У прыватнасці, Міхась Чарняўскі

лічыць, што прыйшоў час выпускаць у рэспубліцы для моладзі навукова-папулярны часопіс.

На "круглым stole" адбылася своеасаблівая прэзентацыя першага тома "Гісторыі Беларусі", прысвечанага старажытнаму перыяду існавання нашай Радзімы. Усіх тамоў мяркуецца выдаць шэсць. Папулярна напісаная кнігі разлічаны на ўсіх, хто цікавіцца гісторыяй Беларусі.

Я. ІВАНОЎ

Днямі адбылося пашыранае пасяджэнне секцыі мастацкага перакладу, на якім ішла гаворка пра новыя выданні, пра надзённыя пытанні практыкі і тэорыі перакладчыцкай дзейнасці на сучасным этапе, пра сённяшнія сувязі паміж літаратурамі розных краін. У цэнтры ўвагі былі такія выданні, як "Анталогія беларускай паэзіі", што выдадзена летась у Сафіі выдавецтвам "Панарама", зборнік перакладаў беларускай паэзіі Найдзена Вялічана "Беларуская мая тетрадка", што лабачы свет у выдавецтве "Беллітфонда", новае, дапоўненае выданне кнігі Стэфана Паптанева "Беларусь — белая балада".

Сваімі меркаваннямі пра гэтыя выданні падзяліўся даўні сябра балгарскай літаратуры і перакладчык яе на беларускую мову Ніл Гілевіч. Ён, у прыватнасці, звярнуў увагу на тое, што над падрыхтоўкай "Анталогіі" працаваў вялікі творчы калектыв — укладальнік і аўтар прадмовы Румына Яўцімава, рэдактар Стэфан Паптанеў, перакладчыкі Антоній Аляксееў, Элена Алекава, Здраўка Кісьеў, Зоя Васільева, Марка Ганчаў, Пырван Стэфанаў, Сімяён Уладзіміраў, Тэадор Ганчаў, Хрыста Папоў, Янка Дзіваў. Характэрна, што тут побач з майстрамі мастацкага перакладу выступаюць і паэты маладзёўскага пакалення. Трэба адзначыць, дадаў Ніл Гілевіч, што "Анталогія" выйшла пры падтрымцы пасольства Рэспублікі Беларусь у Балгарыі і пры фундатарстве балгарскіх фірмаў, неабыхавых да сяброўства двух нашых народаў, нашага творчага супрацоўніцтва.

Адбыўся аживылены абмен думкамі, у якім прынялі ўдзел Вольга Іпатава, Анатоль Вярцінскі, Кастусь Цвірка, Яўген Каршукоў, Уладзімір Аніскоўч, Уладзімір Скалоўскі, Аляксандр Яскевіч, Васіль Жуковіч, Аляксандр Траяноўскі, балгарыстка Марына Абрагімовіч. Абмеркаванне выходзіла часам за межы тэмы беларуска-балгарскага супрацоўніцтва. Вольга Іпатава закранула пытанне правядзення семінараў перакладчыкаў. Кастусь Цвірка падзяліўся прапановай на конт выдання анталогій-хрэстаматый літаратурнага народаў свету. Аляксандр Яскевіч гаварыў пра вытокі і карані дзюжых старажытных славянскіх моў — беларускай і балгарскай.

На пасяджэнні секцыі было прынята рашэнне аб рэкамандцыі для ўступлення ў Саюз беларускіх пісьменнікаў перакладчыкаў Ірыны Качатковай і Валерыя Стралко.

Марыя РУДОВІЧ

У чарговым рэспубліканскім конкурсе "Мастацтва кнігі", які сёлета на Беларусі праходзіў у саракавы раз, сярод лаўрэатаў — маладое выдавецтва "Беллітфонд", якое працуе пры Саюзе пісьменнікаў і Беллітфонду. Яно ўдастоена дыплама другой ступені за кнігу У. Караткевіча "Хрыстос прыямліўся ў Гародні". Дарчы, гэта кніга адкрыла новую серыю "Беларускі гістарычны раман", у якой будуць выходзіць лепшыя творы беларускіх пісьменнікаў на гістарычную тэму. Сярод бліжэйшых па часе выданняў гэтай серыі — раманы А. Пашкевіча, В. Іпатавай, Л. Дайнекі.

Н. К.

Прэміі — лепшым

Ужо традыцыяй стала святкаванне міжнароднага Дня тэатра на гасціннай сцэне Купалаўскага тэатра. Каторы год у гэты дзень становяцца вядомымі імёны ўладальнікаў узнагарод Беларускага саюза тэатральных дзеячаў і Міністэрства культуры.

"Крышталёная Паўлінка" — так называецца заснаваны ў 1992 годзе прыз за яркае таленавітае жыццё ў тэатры. Яго можна атрымаць толькі адзін раз. Гэта вышэйшая адзнака калег чалавеку, які прысвяціў тэатру ўсё сваё жыццё. Раней "Паўлінку" атрымлівалі С. Станюта, З. Кананелька, А. Саўчанка, А. Клімава, Н. Гайда, В. Раеўскі, Б. Герлаван, Р. Янкоўскі, Ф. Шмакаў. У новым тысячагоддзі да гэтага сузор'я далучылася імя актрысы Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы Ліліі Давідовіч.

"Крышталёную Зорку" за адданую дзейнасць на ніве тэатральнага мастацтва ў гэтым годзе атрымала артыстка Рэспубліканскага тэатра юнага глядача Жанна Друцкая. "Крышталёную Кветку" за яркі дэбют аддалі артысту Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя М. Горкага Сяргею Чэкаўскаму.

Год таму пайшла з жыцця вядомы беларускі балетмайстар Галіна Шалянюкова-Воранава, якая плённа працавала ў Купалаўскім, Ру-

скім, Музычным тэатрах, ТЮГу, на "Вольнай сцэне". Саюз тэатральных дзеячаў падтрымаў прапанову яе мужа, акцёра Канстанціна Воранава заснаваць прыз яе памяці. "Крышталёнай Ластаўкай" за яркае пластычнае вырашэнне спектакля першай была адзначана сама Галіна Шалянюкова-Воранава, на жаль, пасмяротна.

У адпаведнасці з рашэннем камісіі па імянных прэміях Міністэрства культуры РБ і Беларускага саюза тэатральных дзеячаў у галіне тэатральнага мастацтва за 1999—2000 гады прэмія імя Ларысы Александровіч была прысуджана салістцы Нацыянальнага акадэмічнага тэатра оперы Тамары Глаголевай за выкананне галоўнай партыі ў оперы Пучыні "Турандот" і партыі Абігайл у оперы Вердзі "Набука"; прэмія імя Ігната Буйніцкага — заслужанаму артысту рэспублікі, акцёру-купалаўцу Мікалаю Кірычэнку; прэмія імя Еўсцігнея Міровіча — мастацкаму кіраўніку ТЮГу Андрэю Андросіку за пастаноўку спектакля "Палачанка"; прэмія імя Любові Мазалеўскай — заслужанай артыстцы Беларусі, актрысе гэтага ж тэатра Веры Кавалеравай; прэмія імя Кандрата Крапівы — доктару мастацтвазнаўства, прафесару Анатолю Сабалеўскаму. Кожны з

іх, акрамя грашовай прэміі, атрымаў яшчэ і прыз "Нахненне".

Спецыяльнымі прэміямі і дыпломамі за кнігі, прысвечаныя тэатру, і за актыўную дзейнасць у друку былі ганараваны Таццяна Арлова, Уладзімір Шэлехін і Ганна Герштэйн.

Яшчэ адной новай прэміяй у гэтым годзе стала болей. Але яе заснавальнікам стаў не Саюз тэатральных дзеячаў, а прыватная асоба — Зою Данилаўна Ушакова, удава Івана Міхайлавіча Ушакова, які працаваў у Купалаўскім тэатры з 1933 па 1954 год, трынаццаць з іх — галоўным мастаком тэатра. У гэтым імкненні Зою Данилаўну падтрымала Адміністрацыя Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь, Міністэрства культуры, Беларускае грамадскае аб'яднанне "Культура". Новая прэмія будзе ўручацца тэатральным мастакам. Паводле вынікаў Рэспубліканскага конкурсу мастакоў тэатра першай прэмія імя заслужанага дзеяча мастацтваў РБ Івана Ушакова была прысуджана Аляксандру Сідараву за сцэнаграфію да спектакля "Ладдзя роспачы" паводле Караткевіча (тэатр "Лялька", г. Віцебск).

Свае віншаванні дзеячам тэатральнага мастацтва Беларусі накіраваў Прэзідэнт краіны Аляксандр Лукашэнка.

Юлія ПАЛАЧАНІНА

ГОМЕЛЬШЧЫНА...

Дзень творчых сустрэч

Раман Вольгі Іпатавай "Залатая жрыца Ашвінаў" стаў прадм'я гаворкі ў Гомельскай славянскай бібліятэцы, якую па запрашэнні Тава Рыства Кірылы Тураўскага наведвала пісьменніца. Сваімі думкамі пра гэты твор падзяліліся дацэнт кафедры беларускай літаратуры ГДУ імя Ф. Скарыны Вольга Шынкэрэнка і студэнт гэтага ж універсітэта Сяргей Падсасонны, мясцовая паэтэса і мовазнаўца Эма Усціновіч і іншыя. Вольга Іпатава расказала, як працавала над раманам, падзялілася творчымі планами. Прыемны сюрпрыз для пісьменніцы зрабіў мастак Генадзь Говар — падараваў Вользе Міхайлаўне яе партрэт.

Цёпла прымалі пісьменніцу ва ўніверсітэце. Госця адказвала на шматлікія пытанні, чытала вершы. Свае вершы прачытала таксама Ніна Шклярава, а вёў сустрэчу дацэнт і паэт Віктар Ярац.

Кіраўнік Саюза беларускіх пісьменнікаў Вольга Іпатава сустрэлася і з мясцовымі літаратарамі. Яна расказала аб тых праблемах, якія існуюць сёння ў творчым саюзе, спынілася на тым, як вядзецца падрыхтоўка да з'езда, што павінен прайсці 29 мая. Свае думкі і меркаванні па хвалюючых пытаннях выказалі Віктар Ярац, Анатоль Бароўскі, Соф'я Шах, Ізяслаў Катляроў, Валяціна Кадзетава, Таіса Мельчанка, Ніна Шклярава, Аляксандр Сопат, Іван Афанасьеў і Ларыса Раманава.

Васіль ТКАЧОЎ,
сакратар Гомельскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў

Таленты зямлі палескай

Заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі Мікалай Пушкар у свой час стварыў у Мазыры знакаміты музей ганчарства. Але і ў іншых відах прыкладнага мастацтва зарэкамендавалі сябе палешукі з самага лепшага боку. Яскравае

сведчанне таму — экспазіцыя з двухсот работ у абласным Цэнтры народнай творчасці. Прадстаўлены тут кераміка, ткацтва, вышыўка, вязанне, бісер, інкрустацыя, разьба па дрэве, вырабы з саломкі.

"Студэнцкая вясна-2001"

У Гомелі прайшоў першы маладзёжны фестываль "Студэнцкая вясна-2001". У ім прынялі ўдзел лепшыя творчыя калектывы вышэйшых навучальных устаноў абласнога цэнтра: тэатры мініяцюр, інструментальныя, вакальныя ансамблі, салісты і танцавальныя калектывы. Вырашана, што фестываль "Студэнцкая вясна-2001" стане традыцыйным.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

ГРОДЗЕНШЧЫНА...

На мовах сяброўства

Кожнага з лідчэн, хто прыйшоў у музычны цэнтр "Панарама" на канцэрт ансамбля "Шалом", уразіла яго праграма. Яна складалася з народных песень і малітваў. Творы гучалі на беларускай, яўрэйскай і рускай мовах. "Шалом"

з поспехам выступаў у Польшчы і Ізраілі, у Маскве і на Беларусі. Калектыву, які ўзначальвае Міхаіл Дзвілянскі, з'яўляецца лаўрэатам Усебеларускага фестывалю нацыянальных культур.

Алесь ЖАЛКОЎСКИ

БРЭСТШЧЫНА...

Вобраз роднай зямлі

Краевыды Палесся, Панямоння, Наваградчыны ды іншых куткоў Беларусі адкрыліся наведвальнікам выставы сябра Саюза мастакоў Генадзя Сурмы ў Брэсце. Настомны творца, вандроўнік, удзельнік шматлікіх пленэраў склаў экспазіцыю больш чым са ста сваіх лепшых пейзажаў і нацюрмортаў. Ён адзін з тых, каго з поўным правам можна назваць менавіта беларускім нацыянальным мастаком. Так на адкрыцці выставы характарызаваў аўтара многія яго калегі, адзначаючы адметнасць каларыту, лірычную настраёнасць і выразнасць карцін, якія, сабраныя разам, стварылі вабны вобраз роднай зямлі.

"Барвінкі" і "Барвіначкі"

У вёсцы Хмелева, што на Жабінкаўшчыне, спяваюць і паказваюць старажытныя народныя абрады два фальклорныя гурты пад адной назвай "Барвінак". Гэта старэйшыя аматары фальклору прывабілі да свайго захаплення дзеяцамі, якім перадаюць веды і майстэрства. І амаль кожнае выступленне ладзяць разам з імі. Не так

даўно, напрыклад, правялі вечарыну "Кутчак мілы беражэ хай Бог..." пры актыўным удзеле юных артыстаў, якія даламаглі старэйшаму гурту пацвердзіць званне народнага. "Барвіначкі" ж мараць аб званні "ўзорны" і — разам з дарослымі — рыхтуюць сваю новую праграму.

Сымон АКСЕНІН

МАГІЛЁЎШЧЫНА...

Да землякоў

У Горацкім Палацы культуры адбылася творчая вечарына паэта Змітрака Марозова. Аўтар 22-х кніг чытаў свае вершы. Выступілі студэнці тэатральны гурток, мясцовыя кампазітары і выканаўцы, творчая інтэлігенцыя. Адбылася цікавая гутарка паміж творцамі і слухачамі.

Наталля ПАХАМОВІЧ

ВІЦЕБШЧЫНА

Свет акварэлі

Выставы акварэлі Фелікса Гумена адкрыліся адразу ў трох залах абласнога цэнтра. Мастак адзначыў 60-гадовы юбілей і 40-годдзе творчай дзейнасці. Мастацтвазнаўцы і прыхільнікі таленту

майстра даўно ацанілі асаблівы свет яго карцін, у якіх акварэль аўтар узвільчвае як каралеву мастацтва. Сотні работ мастака знаходзяцца ў прыватных калекцыях розных краін свету.

"Гліняны Вялес" за "Цэнзарскія нажніцы".

Таварыства вольных літаратараў узнагародзіла прэміяй "Гліняны Вялес" гродзенскага празаіка Сяргея Астраўцава за кнігу "Цэнзарскія нажніцы". Урачыстасці праходзілі ў Полацкім музеі беларускага кнігадрукавання. Як адзначыў пісьменнік Алесь Аркуш, пераможца сёлета быў абраны з дзясці прэтэндэнтаў. Такім чынам, ТВЛ не спыняе сваёй дзейнасці па рэалізацыі літаратурнага працэсу ў правінцыі... Тут жа адбылася і прэзентацыя новага літаратурна-мастацкага часопіса "Правінцыя".

Святлана ГУК

Сустрэчы па-еўрапейску

Вечар 6 красавіка адметны для нашага музычнага жыцця: у сталічнай філармоніі адкрываецца традыцыйны фестываль "Мінская вясна".

Яго канцэрты пройдуць пад агульнай назвай "Еўрапейскія музычныя сустрэчы". Гэта добры знак, калі на пачатку новай эры ладжуецца ў цэнтры Еўропы мастацкая імпрэза з удзелам прадстаўнікоў розных краін, розных народаў, якіх яднае агульнае: чалавечая душа, эстэтычныя пачуцці, высокая памкненні творчага духу.

У праграмах "Мінскай вясны" — змястоўныя сімфанічныя, камерныя, харавыя канцэрты, многія — з удзелам нашых гасцей. Яны завітаюць з Германіі, ЗША, Летувы, Іспаніі, Польшчы, Расіі, Турцыі, Украіны, Францыі. Шэраг праграм паяднае ў супольнай творчасці

замежных і айчынных музыкантаў.

Пералічыць усё, вартае ўвагі заўсёднай філармоніі, проста не выпадае. Аматары фартэп'янных дуэтаў, напрыклад, змогуць паслухаць братаў Лукашчыкаў з Польшчы, сёстраў Ондэр з Турцыі, маладых мінчанак, лаўрэатаў міжнародных конкурсаў Н. Пазнякову ды Г. Гетманаву. З сольнымі канцэртамі выступяць лідэры М. Дідскі (Масква), Аляксій Грынюк (Кіеў), іх беларускія калегі. Іспанскія салісты і маэстра Ё. Марці разам з аркестрам Белтэлерадые выканаюць музыку сваіх суайчынікаў. Адзін з канцэртаў Акадэмічнага сімфанічнага аркестра Беларусі пройдзе пад кіраўніцтвам дырыжора К. Нісан Лэйн (ЗША). З калектывам жывоўнікаў на чале з маэстра М. Казінцом будуць спяваць знакамітыя летувіскія салісты В. Нарэйка

ды Э. Канява, а з аркестрам "Маладая Беларусь" пад кіраўніцтвам таго ж дырыжора выступяць французскія музыканты...

Сённяшні філарманічны вечар правядзе маэстра Г. Праватораў. З Акадэмічным сімфанічным аркестрам Беларусі выступяць лаўрэаты міжнародных конкурсаў піяністы М. Рамейка (Беларусь) ды У. Мішчук (С.-Пецярбург). Прагучыць музыка М. Равеля ды І. Стравінскага. Адбудзецца прэм'ера новага твора Л. Шлег "Велікодныя званы". Дарэчы, на афішах "Мінскай вясны" імёны сучасных айчынных творцаў сустракаюцца досыць часта. Хаця б таму, што Беларускае таварыства сучаснай музыкі правядзе ў межах фестывалю сваю імпрэзу. Але пра гэта мае быць асобная гаворка.

С. Б.

Марыс Карэм і іншыя

Беларуска-белгійскае таварыства пры Доме дружбы і культурных сувязей стварылася ці не адным з апошніх, але з цягам часу прыкметна актывізавалася. Сведчанне таму — нядаўняя літаратурна-музычная вечарына, якую з поўнай падставай можна лічыць паспяховаю.

У гэтай вечарыны свая перадагісторыя — пераліска з музеем белгійскага сучаснага класіка Марыса Карэма. З Бруселя даслалі кнігі пісьменніка, ноты песень на яго вершы, аўдыёкасету і г. д. Старшыня таварыства Тамара Антановіч вырашыла далучыць да тэмы і творчасць сяброў таварыства — паэтаў Галіны Каржанеўскай і Леаніда Дранько-Майсюка. Выстраілася ладная праграма, у межах якой бралі слова паэтка Людміла Сільнова, выкладчыкі, настаўнікі, студэнты, школьнікі. Так, студэнтка 2 курса ЕГУ Марыя Лысенка выканалі лірычную песню на французскай мове.

Канчаткова інтэрнацыянальны

характар надала імпрэзе прысутнасць перакладчыка Валерыя Стралко і віцэ-прэзідэнта асацыяцыі ўкраінцаў "Ватра" Таццяны Бей, якая хораша прачытала вершы згаданых паэтаў у перакладзе на ўкраінскую. Эмацыйны выступ

беларускай паэткі з Кіева Ірыны Снарскай таксама не стаў чымсьці іншародным у праграме. Можна лічыць, што ў Марыса Карэма з'явіліся новыя прыхільнікі.

Г. З.
Фота К. ДРОБАВА

На фоне Вільні

У дзень аднаўлення незалежнасці Літвы амбасада Літоўскай рэспублікі ў РБ адкрыла ў Музеі сучаснага мастацтва фотавыставу Дзяніса Раманюка "Аўтапартрэт на фоне Вільні".

Вільня ў творчасці Дзяніса трапіла невядома. Ён вучыўся ў Віленскай мастацкай акадэміі, там ён перыядычна жыве і зараз, заўжды выбіраючы кватэры ў межах старога горада. У Вільні даўно склаўся беларускі асяродак, увабраўшы ў сябе многіх беларускіх мастакоў. Былі

гады блукання па вулках старога Вільні, здымак за здымакам складалася фотасерыя Дзяніса Раманюка. Гэта панарама змен горада за колькі апошніх год. Сам жа аўтар прысутнічае на здымках... сваім ценем, прывіднай прысутнасцю ў горадзе. Павялічаны ў некалькі разоў, гэты цень не перашкаджае найперш успрымаць сам горад — ад вузкіх вулак да бясконых панарам дахаў і комінаў.

Думаецца, што погляды яго бацькі, вядомага этнографі і мастацтвазнаўцы Міхаса Раманюка, праца над выданнем яго спадчыны далучыла Дзяніса да этнаграфічна-гістарычнай дакладнасці навукоўцы ў фотаздымках, што не бракуе аніяк і творчому лёту мастака.

Н. Ш.

"Перадусім..."
Сяргея Панізніка

Добрай традыцыяй сталіся ў Беларускім пазытым тэатры аднаго актёра "Зьніч" сустрэчы з цікавымі асобамі. Вось і 22 сакавіка адбылася сустрэча з лаўрэатам літаратурнай прэміі імя У. Калеснікі, кавалерам Ордэна трох зорак Латвійскай Рэспублікі пазтам Сяргеем Панізнікам.

"Перадусім..." — назва пазытна-музычнай імпрэзы. Распачалася яна невялічкай выставай кніжных серый, у тым ліку "Бацькаўшчыны", укладальнікам якіх з'яўляецца Сяргей Сцяпанавіч. Найцікавейшымі ў гэтай выставе былі першакрыніцы, што давалі магчымасць адчуць няпросты шлях кніг да чытача.

У цудоўным выкананні Таццяны Машанскай, салісткі ансамбля "Старажытная музыка" пад кіраўніцтвам Юрася Пшанічнага на вечарыне прагучалі песні на вершы Сяргея Панізніка. Выступоўцы гаварылі пра творчасць пазта, дзяліліся ўспамінамі.

У выкананні артыста Вячаслава Галузы нечакана нават для самаго Сяргея Панізніка былі прадстаўлены яго вершы розных гадоў.

Напрыканцы сустрэчы пазт прачытаў верш, прысвечаны мастацкаму кіраўніку тэатра Галіне Дзягілевай у знак сяброўства і далейшага супрацоўніцтва.

Г. СПАСКАЯ,
загадчык літаратурнай часткі тэатра "Зьніч"

Свята кнігі

З 23 па 31 сакавіка, падчас вясновых канікул, у Беларусі праводзіўся традыцыйны Тызень дзіцячых кнігі.

А гэта заўсёды новыя выставы ў бібліятэках, знаёмства з кніжнымі навінкамі, сустрэчы маленькіх чытачоў з пісьменнікамі. Адна з такіх сустрэч адбылася ў мінскай школе N 188, куды прыйшлі загадчыца дзіцячых бібліятэкі N 8 Галіна Кізынкова (бібліятэка даўно сябрае з гэтай школай) і Таццяна Мушынская. Новая кніга вершаў пісьменніцы "Калі тата — дзед Мароз" і з'явілася падставой для сустрэчы, арганізаваць якую дапамагла загадчыца школьнай бібліятэкі Любоў Ільіна.

Школа N 188 — асаблівая. Яна знаходзіцца ў цэнтры Мінска, на вуліцы М. Багдановіча, а вучацца ў ёй дзеці з аслабленым зрокам.

Яны прыязджаюць сюды з усёго горада. Старэйшыя — самі, малодшых прывозяць і забіраюць бацькі. Класы тут невялічкія, па 10—12 чалавек. Для такіх дзетак выдаюцца спецыяльныя падручнікі — з павялічаным шрыфтам. У кожным класе ёсць некалькі вучняў, кнігі і навучальныя дапаможнікі для якіх надрукаваны шрыфтам Брайля.

Але нягледзячы на ўсе жыццёвыя цяжкасці, гэтыя хлопчыкі і дзяўчынкі гэтак жа, як і іх аднагодкі, любяць чытаць вершы, любяць песню і танец. У гэтым пераканала і сустрэча. Падчас яе вучні пачатковай школы прачыталі тры вершы з кнігі "Калі тата — дзед Мароз", якія ім асабліва спадабаліся. Чытала свае вершы і аўтарка. Вядома, не абышлося і без гульні ў рыфмы, якая звычайна падабаецца кожнай дзіцячай аўдыторыі.

Гульня захапіла і настаўнікаў, якія дапамагалі сваім выхаванцам.

Пачалася сустрэча песняй "Мама — наша сонца", якую напісала кампазітар А. Атрашкевіч на словы Т. Мушынскай, а закончылася вясёлым танцам дзяцей.

Атрымалася і цікава, і карысна — і школе, і маленькім чытачам, і аўтару.

Л. ІВАНКОВА

Будзе літаратурная прэмія імя К. Крапівы

Рэдакцыя часопіса "Вожык" устанавіла штогадовую літаратурную прэмію ў галіне сатыры і гумару — імя Кандрата Крапівы, класіка беларускай літаратуры, першага рэдактара часопіса "Вожык".

Прэмія будзе прысуджацца за выдатныя сатырычныя і гумарыстычныя творы, надрукаваныя на старонках часопіса, і адметны ўклад у развіццё беларускай сатыры і гумару.

Кожны год 5 сакавіка, у дзень нараджэння знакамітага сатырыка і гумарыста К. Крапівы, лаўрэату прэміі будзе ўручацца спецыяльны дыплом і грашовая ўзнагарода.

Міхась ПАЗНЯКОЎ

АДГАЛОСКИ

Няма павагі да мовы —
няма павагі да сябе

Чытала артыкул глыбокапаважанга мною Ніла Гілевіча "Большавізм прадаўжаецца", а ў душы рой пачуццяў і пытанняў.

Лёс нашай мовы... Колькі сказана аб ёй, гаротнай! Ды толькі зруху ніякага няма. Ці ў тым толькі справа, шаноўны Ніл Сымонавіч, што над мовай нашай чыніўся і чыніцца здзек? Бяда наша ў тым, што здэкеуемса са свайго слова мы самі. Балюча, але трэба прызнацца сабе ў тым, што мы нейкім незрумельным чынам дзелім цэлае, непадзельнае — народ — на сябе і іх. Хто гэтыя яны? Гэта тыя, "хто... яе (мову). — З. Ш.) не любіць і не паважае, хоць часам і мусіць пакарыстацца..."

Вось тут, Ніл Сымонавіч, падстава для роздзума. Давайце паглядзім наўкол! Паглядзім і паслухаем. Дзе мы пачнем роднае слова? Можна, канечне, прыгадаць свой асяродак, рэдкія выпадкі службовага карыстання словам (выкладчыкі роднай мовы, напрыклад, дый то далека не заўсёды). Але хто мы ў родным доме?! Дзівакі, як-гэта ні сорамна і ні балюча. Дзіўны і страшэнны факт — быць беларусам на чужыне куды лягчэй і натуральней, чым у роднай Беларусі.

Восенню мне пашчасціла пабываць у Трускаўцы. Божа мой, як хораша! Куды б ты ні пайшоў — ты на Украіне. Да цябе ўсюды звяртаюцца па-ўкраінску, і скажаць у адказ па-руску не паварочваецца язык. Ты нават ні на хвілінку не задумваешся, як скажаць. Натуральна і проста, як з людзьмі свайго асяродка, гаворыш па-беларуску. І нікога гэта не дзівіць! Ніхто не рэагуе ні паглядам з-пад ілба, ні паблажлівай усмешкай, ні заўвагай кшталту: "Надакучыла ты са сваёй беларускай мовай"...

Калі тут чуеш рускую гаворку, так і знай — гэта беларусы. І менавіта сярод сваіх суайчыннікаў ты і будзеш "выкапнем". Будзьце дружна гадаць, кім ты працуеш, здзіўляцца, абурацца. Усялякую рэакцыю сустрэнеш, не будзе толькі аднаго — спакойнага роднага слова ў адказ на тваё, не будзе звычайнай сустрэчы землякоў, прадстаўнікоў аднаго народа. Чаму? Вось яно, наша сакральнае пытанне. Роднае слова не ёсць знак аднання, як ва ўсіх народаў.

У далёкім 87-ым я стаяла ў чарзе па

цукеркі ў літоўскім Каўнасе. Шакаладных медалькаў заставалася некалькі штук, калі да мяне падышла чарга. Гандлярка звярнула да мяне па-літоўску, але я яе не зразу-мела. Тады жанчына, што стаяла за мною, сказала нешта па-літоўску гандлярцы. Шакаладныя медалькі былі аддадзены маёй суседцы па чарзе. Мусіць, здзіўленне ад таго аднання, якое адбылося праз слова на маіх вачах, не дало ходу маёй крыўдзе і абурэнню. Я атрымала ўрок, які не толькі паўплываў на мой светапогляд, але, можа, стаў вызначальным. Ці магчыма нешта падобнае ў нас? Чаму роднае слова не мае такой сілы? Знайсці адказ на гэтае пытанне зусім не проста. Ці адзін толькі складаны гістарычны шлях беларусаў і неабходнасць самазаха-вання сталі прычынай аб'яжавых, а часта і варажых адносін да свайго, крэўнага?

Хіба ж не было ўцёску, тых жа паразаў у літоўцаў ды ўкраінцаў? Але ж яны пачуваюць сябе народам, а мы — давайце глядзець праўдзе ў вочы — не.

Сярод беларусаў, з якімі звёў мяне лёс у Трускаўцы, я знайшла толькі *дзвюх* беларусаў, ды і тыя аказаліся палячкамі. Загаварыўшы са мной адразу па-беларуску, яны ўпарта настойвалі на тым, што абедзве — полькі і нізашто не хацелі прызнаваць сябе нават беларусамі польскага паходжання. З якой цеплынёй я ўспамінаю вас, мае дарагія беларускія полькі, — Сабіна Іванаўна ды Караліна Адамаўна. Як нялёгка знайсці прытулак сэрцу сярод свайго народа, Ніл Сымонавіч. Думаю, вы гэта ведаеце вельмі добра.

Адсутнасць самапавагі, пачуццё непаўна-вартасці — наша адметная рыса.

Там жа, у Трускаўцы, я чула і бачыла ўкраінскі хор. Штодня збіраліся адпачываючыя на свае спеўкі. Якая гэта асалода — чуць украінскі хор, што складаецца з людзей, выпадкова сабраных разам. Якая моц і які размах у гэтых песнях пра маці, каханне, "рідненку Украіну", якія з аднолькавым захапленнем і любоўю спяваюць сялянці і гараджані, настаўнікі і рабочыя, навуковец і гандляр, менеджэр і культурработнік (я спецыяльна апытала харыстаў). Вось найлепшы

сімвал нацыянальнага аднання. І тут няма падзелу на "нас" і "іх".

Гэты хор я з болем у сэрцы ўспамінала, калі на Каляды запрасілі ў клуб "жаніць Цярэшку". Колькі паззіі і шляхетнасці ў абрадзе, што гучаў як адгалосак не такога далёкага мінулага (што там нейкія 50 год для гісторыі!), колькі светлага і радаснага для душы ў прыпеўках, гульнях! Але ж як балюча чуць ад 70-гадовых мужчын і жанчын чужое слова ў родным фанетычным уборы. Быццам нам няма чым ганарыцца і няма за што сябе паважаць. Была ж спадчына, дык чаму мы яе не трымаемса, чаму гатовы ўзяць чужое і не хочам берагчы свайго? Дзе вытокі такога самазабыцця і прычыны ўсеагульнага *адчужэння*?

Што тычыцца роднага слова, тут увогуле становішча жахлівае. Нават настаўнікі роднай мовы, на жаль, не выключэнне. На пачатку студзеня давялося пабываць на абласной алімпіядзе па беларускай мове. Пра ўдзельнікаў алімпіяды не гавару: па-за межамі конкурсаў амаль усе гавораць па-руску, нават тады, калі пішуць вершы на роднай мове. Але ж і сярод выкладчыкаў не пачуеш чыстай мовы, а то і зусім не пачуеш роднага слова! Пра шматлікія выпадкі вымаўлення мяккага "ч" сярод настаўнікаў, арганізатараў алімпіяды, членаў журы (работнікаў педуніверсітэта, дарэчы) гаварыць увогуле не прыходзіцца.

Міжволі ўспамінаецца Украіна, дзе і бацькі і дзеці гавораць адною мовай. У невялічкіх майстэрні па рамоне абутку разгаварылася з майстрам, чалавекам сярэдніх гадоў, пакуль ён мяняў мне набойкі на абцасах. Узровень яго свядомасці не проста здзівіў мяне — уразіў. У адказ на маё захапленне іх адзінствам ён сказаў: "Ды які ж ты украінец, калі не ведаеш роднай мовы". Праўда, зазначыў пры гэтым, што ўся Украіна не можа пахваліцца такім адзінствам падыходу да пытання аб роднай мове.

У нас жа што ўсход, што захад — усё роўна. Павагі да свайго, роднага няма, як няма павагі да саміх сябе.

Зоя ШКЛЯНІК

В. Бабынічы,
Полацкі р-н

ВЫСТАВЫ

Беларускія відарысы

Так называецца выстава твораў Мікалая Пушкар, якая адкрылася ў зале Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры з удзелам Беларускага камітэта Міжнароднага савета музеяў (ІКОМ) і Мазырскага краязнаўчага музея.

Мікалай Пушкар — мастак надзвычай яркі, самабытны. Яго працы ў жанры дробнай пластыкі далі пачатак своеасаблівай плыні ў мастацкай кераміцы. Яго малыя гліняныя скульптуры асвечаны народным гумарам, многія з іх народжаны палескімі легендамі і паданнямі. І ў кожнай — свой характар, свой вобраз, узяты з жыцця палешакоў.

Мікалай Пушкар пражыў вельмі складанае жыццё. Ён нарадзіўся ў 1919 годзе на Украіне ў сям'і вясковага іканалісца.

Рана страціўшы бацьку, у дзіцячым узросце пазнаў жабрацтва і беспрытульнасць. Лёс прывёў яго ў дзіцячую працоўную калонію імя М. Горкага, якую ўзначальваў вядомы педагог Антон Макаранка. Менавіта ён адыграў вялікую ролю ў жыцці падлетка, адправіўшы яго на вучобу ў Харкаўскае мастацкае вучылішча, пасля заканчэння якога малады мастак некаторы час выкладаў малюванне ў школе. З вайной пачаўся самы складаны перыяд ягонага жыцця. Ваяваў танкістам і трапіў у палон, дзе зведаў усе жахі фашысцкага канцэнтрацыйнага лагера. Пасля вызвалення сталінскім рэжым "аддзячыў" салдата п'янацццю гадамі зняволення. Адсядзеў дзевяць гадоў і быў рэабілітаваны.

У канцы пяцідзсятых гадоў прыехаў жыць у Мазыры і менавіта тут, у палескім краі, ён сфарміраваўся як мастак. У хуткім часе яго творчасць стала шырока вядома. Яго запрашаюць да ўдзелу ў выставках самага высокага рангу. Дастаткова скажаць, што М. Пушкар удзельнічаў амаль у 300 выставах, многія з якіх былі персанальнымі.

Мне давялося неаднаразова наведваць Мікалая Пушкар у яго майстэрні ў Мазыры, сустракацца на розных выставах. На першы погляд не вельмі ветлы, са складаным характарам, Мікалай Мікітавіч быў вельмі добразычлівым да тых, каму мог даваць. І тады раскрывалася яго светлая душа, ён так і сыпаў жартамі, прымаўкамі. А з твару не сыхадзіла хітраватая ўсмеш-

ка, так характэрная для герояў яго твораў.

Яўген КАЗЮЛЯ

На здымку: Мікалай Пушкар у сваёй майстэрні ў Мазыры (1988 год).

Фота айтар

Адкрылася новая галерэя

Новая галерэя сучаснага мастацтва "P.S." адкрылася ў мінскай кніжнай краме "Кніжны свет" на праспекце Машэрава, 51. У краме зараз гаспадарыць Беларуска-асаяцыя кнігавыдаўцоў і кнігараспаўсюджальнікаў (БелАКК). Імкнучыся наладзіць там кнігагандаль, дый увогуле надаць краме пэўны еўрапейскі імідж, асобную залу перапрабілі пад мастацкую галерэю. БелАКК добра вядомая сярод мастакоў як арганізатар выставаў-конкурсаў "Мастак і кніга", што адбываюцца на Беларусі апошнія пяць год і набылі немалую папулярнасць сярод мастакоў.

Вялікую дапамогу ў распрацоўцы канцэпцыі новай галерэі яе дырэктару Таццяне Церашковіч аказаў Беларускі саюз мастакоў, асабліва рэфэрэнт, мастачка Ірына Кузняцова. Яна прапанавала аддаць плошчу галерэі менавіта маладым мастакам, студэнтам, чаргаваць выставы пачаткоўцаў з майстар-класамі вядомых мастакоў. У галерэі ўжо

адбылася выстава жывалісу З. Луцэвіч і скульптуры К. Селіханава, прайшла новая экспазіцыя студэнтаў-графікаў чацвёртага курса Беларускай акадэміі мастацтваў Таццяны Восіпавай, Алены Воўчак, Любові Абрамавай, Юліі Качарыной, Яны Аляксеевай, Вольгі Войткі, студэнта трэцяга курса БелАМ Паўла Лявонава.

Галерэя мае немалую плошчу, зацікаўлена ў супрацоўніцтве з моладдзю. На сённяшні дзень, як адзначыла І. Кузняцова, гэта мае важнае значэнне, бо маладым даводзіцца і майстэрню чакаць гадамі, і выстойваць чаргу на выставу ў Палацы.

Для дзвюхат-графікаў гэта выстава таксама стала этапам творчага сталення, навукай працаваць супольна над адзінай экспазіцыяй і канцэпцыяй. Маладыя мастакі назвалі выставу "Тызень" — па ліку ўдзельнікаў і дзён тыдня. Як зазначыў на адкрыцці выставы загадчык кафедры графікі БМА

Уладзімір Вішнеўскі, яго цешчыца такая творчая самастойнасць вучняў, пошукі імі новых сродкаў выяўлення, новых тэм. Усё гэта сведчыць, што беларуская школа графікі развіваецца. Адзінае, што засмучвае і што хацелася б пажадаць гэтаму амаль на дзевяност працэнтаў (на курсе — адзін хлопец сярод шасці дзяўчат) дзевочаму калектыву, не згубіцца ў віхуры бытавых праблем пасля заканчэння акадэміі. На жаль, горкая практыка папярэдніх выпускаў даводзіць, што з большасці таленавітых дзяўчат-мастачак на "вялікі" творчы шлях "вырываецца" добра калі адна-дзве. Хоць спадзявацца, што гэты курс будзе выключэннем.

Нядаўна ў галерэі адкрылася новая экспазіцыя. Неацыянальнаю, геаметрычную графіку Таццяны Радзівілкі згарманізуюць у прасторы скульптурныя фантазіі Ігара Засімовіча...

— НЕ ВЕДАЦЬ эканоміку — сацыяльна-палітычнае невуцтва! — чырваней і абражаўся мой тэхнікумаўскі выкладчык. — Не, залік я табе, Рагін, пастаўлю — мне не шкада. Але не адчэпішся ад гэтай навукі да скону дзён. Абавязкова за горла возьме!

Прайшло гадоў дваццаць. Прароцтвы настаўніка збыліся. Пакутую неймаверна. Пачах, калі стомленая сацыялістычнымі эксперыментамі дзяржава захлапаеца ў нездаровым сне, мне не да спакою. Жахлівай пачварай навісае штосьці чорнае і скрушнае. Халоднымі лапамі хапае за горла, спрабуе глянуць у вочы, рагоча без прычыны, дакучліва пераконваючы ў росце вытворчасці валавога прадукту. Гэтае дзіўнае стварэнне — эканоміка. Я яе не разумею, а таму баюся. Яна наша, “невязная”. Яна сілкуецца толькі тутэйшымі і жыве толькі тут. “З горам лёг і з горам устаў... Ой, гора ж маё!”

мяшчанска-абывацельскім узроўні, я ўсё разумею і без статыстычных табліц з дыяграмі. Японцы, немцы, італьянцы ў свой час не пакаштавалі крывавага смаку кастрычніцкай рэвалюцыі. Яны па буржуазнай наіўнасці сваёй проста ўважліва, без мітусні і палітычных забабонаў прачыталі “Капітал” Маркса, шматзначна сказалі: “Ага!” і спакойна пайшлі сваім шляхам. Японскім, нямецкім, італьянскім. Не, гузакоў на ім набілі процьму. Але, на іхняе шчасце, Савецкі Саюз надоўга заставаўся каштоўным (бяссплатным) наглядным прыкладам, як рабіць не трэба. Так што пайшлі, дайшлі і знайшлі. І зрабілі гэта больш-менш упэўнена пад рознакаляровымі сцягамі самых розных нацыянальных ідэй. З імі, замежнымі і сытымі, усё зразумела. Як быць з намі?

● — Што такое рынкавы сацыялізм? — найўна пытаюся у знаёмага камерсанта (натуральна, былога настаўніка).

працэнтаў, там — усё да драбніц механізавана? Якая розніца! Што для шведа радасць — для беларуса смерць!

Знаёмая прыдбала дзесьці за Нараччу хацінку-дачу. Бульбачку пасадзіла, кветкі. Абжылася, абзнаёмілася — і пацягнуліся да яе людзі. Ну, ёсць у жанчыны нейкі надзвычайны талент — падабаецца яна вяскоўцам, хоць разбіся. Яны не толькі ў тамтэйшым калгасе завіхацца паспяваюць, але й не без поспеху і на ейным дачным падвор’і. Дроў падвезці, траву скасіць, малачка занесці. Працавіты народ! Ніколі міма не пройдуць — заўжды заскочуць. А ўсё таму, што за кожную, нат дробязную, паслугу жанчына **плаціць**. І не праз паўгода, а ў гэты ж дзень. Тавар — і адразу ж грошы! Нават уперад шчодрэ пазычае. Кляндайк для тутэйшых! Швейцарскі банк і маці Тэрэза ў адной асобе. Ды гэтым, нарачанскім, плацілі б своечасова на дзяржаўнай працы, ды замест калгаса хаця б крыху пазфектыўней што-

рэспубліцы — стратнае, кожнае чацвёртае не мае абаротных сродкаў, палова прадпрыемстваў — патэнцыяльна стратныя, запасы гатовай прадукцыі на складах у беларускім машынабудаванні склалі месячны запас аб’ёмаў вытворчасці, а ў лёгкай прамысловасці — перавысілі. Кажуць, ва ўмовах сучаснага рынку — галоўнае не так зрабіць, як прадаць. Не ведаю, мне цяжка меркаваць пра завышаныя сабекошты, дэбіторскія запасы чанасці, палітыку цэнаўтварэння і “эвалюцыйныя этапы эканамічных пераўтварэнняў”. Я ў чарговы раз хапаюся за тэхнікумаўскі падручнік па эканоміцы (у свой час не выкінуў — захаваў на памяць), але прага эканамічнай самаадукацыі знікае пасля першых жа старонак. Агідна страшэнна, хоць і падазраю, што маёй неадукаванасцю хтосьці пастаянна карыстаецца.

● Цыклічнасць беларускага жыцця добра прасочваецца шостага і дваццатага кожнага месяца, калі ў цесна набітым грамадскім транспарце рабочы клас пасля напружанай змены патыхае свежым перагарам толькі што атрыманы авансаў і палучак. Праз некалькі дзён пасля знаковых месячных дат усе размовы на кухнях зноў зводзяцца да аднаго: “Дзе ўзяць грошы?” Маятнікая безвыходнасць жыццёвай бездапаможнасці. Культ грошай мацнейшы за культ асобы. Нашы суседзі прайшлі праз гэта. Мы толькі падступаем, сумна ўглядваючыся ў неадоўжныя вышыні пачатковага этапу назапашвання капіталу. Пахмелны і злы сусед пасля чарговых пошукаў нейкай ісціны ў чыноўніцкіх кабінетах па-філасофску канстатуе: “Ежы стала менш, затое колькі г...а!”. Так, не ўсё яшчэ адпавядае Марксу. Багатыя пакуль не баяцца бедных. Гэтае “пакуль” расцягваецца на дзесяцігоддзі. Багатых задавальняе стан сённяшніх спраў. Бедных — таксама. Ім проста няма чаго адстойваць. Штосьці карэнтным чынам можа змяніць уласнік, але пад беларускім сонейкам ён хутка губляе здаровы колер твару і бляск эканамічнай зацікаўленасці ў вачах. Шараговы беларус між тым не жыве, а зарабляе — працуе і падпрацоўвае. Без асаблівага канчатковага выніку. Да стабільнага ўежнага дабрабыту — як да неба. Прыбральшыцца супермаркета атрымлівае прыблізна столькі, колькі **прафесар-навуковец**. Гэтае **зусім** не доказ таго, што гандаль наш аперэджае ў развіцці навуку... Я не супраць колькасці багатых, я супраць колькасці бедных. Але штосьці з чымсьці пастаянна не стыкуецца, не спрацоўвае. Што канкрэтна — не разумею...

● І па-ранейшаму пытанне “Колькі зарабляеш?” пераважае над пытаннем “Дзе працуеш?”

● Штогод процьма нашых беларускіх дзяцей-чарнобыльцаў выяжджаюць за мяжу. На летняе (і не толькі) аздаруленне іх запрашаюць ірландскія, нямецкія, італьянскія сем’і. Скажу шчыра, доўга не верыў у бескарэліваць замежнай міласэрнасці. Ну, якая, сапраўды, выгода іншаземцам ад таго, што ў іхніх сем’ях некалькі месяцаў запар жыве чужое дзіця. Так, сям’я пазбаўляецца ад пэўнай часткі падаткаў. Але ж атрымлівае ўзамен лішні тлум і клопат. У чым справа? Аказваецца, у тым, што далёка не ўсё тлумачыцца на гэтым свеце катэгорыямі матэрыяльнымі і канкрэтнымі. Калі ў цябе ўдастатку рэчаў прызічных і рэальных (праца, кватэра, дача, машына з яхтай), хочацца ўрэшце чаго-небудзь гэткага вечнага і досыць абстрактнага. Сумлення, напрыклад, уласнага гонару, цэплены, любові і дабрачыннасці. Словам, здарова эканоміка непрымусява і ненавязліва падштурхоўвае чалавека ўсягоміць, што ён — чалавек. Да гарчэчкі простая ісціна! Як ні круціся, але чым хутчэй мы, беларускія пачаткоўцы, возьмемся яе засвойваць, тым хутчэй зразумею, што і я мы не горшыя, што і я мы нарадзіліся не для пакут, а для жыцця. Дык бярыце ж у рукі грыфельныя дошкі, хутчэй пачынайце выводзіць, без арфаграфічных памылак і падказак, прыгожа і каліграфічна: “Мы не рабы...”

● Даруй, мой колішні тэхнікумаўскі настаўнік, я і па сёння не надта ўсведамляю, што такое эканоміка. Неаспрэчна адно — яна проста павінна быць. Быць сваёй, блізкай і роднай, бо мачаха ніколі не замяніць маці, а чужы салодкі хлеб па смаку — ні ў якае параўнанне з горьчучу вырашчанага ўласнымі, хоць і няўмельнымі пакуль рукамі. А мазі і рукі ў нас, дзякаваць Богу, яшчэ засталіся.

Яўген РАГІН

Р. С. Прашу прабачэння ў дасведчаных за ўсе эканамічныя хібы і недакладнасці. Што возьмеш з дылетанта...

Я. Р.

Эканоміка павінна быць...

ПСЕВДАНАВУКОВЫЯ НАТАТКІ ДЫЛЕТАНТА

● Заходні навуковец Людвіг Эрхард марыў пра эканоміку свабоднай канкурэнцыі. “Дзяржава, якая перашкаджае грамадзянам разгарнуць свае сілы і здольнасці, злоўжывае ўладай”, — нястомна даводзіў ён сваім суайчыннікам. Суайчыннікі паверылі. Як сцвярджае эканаміст Канстанцін Скуратовіч, у цяжкім 1948 годзе аб’ёмы вытворчасці ў Заходняй Германіі склалі 57 працэнтаў ад узроўню даваеннага 36-га, а ў сярэдзіне 1950 года сконулі аж да 107 працэнтаў. Упартыя немцы чамусьці заўжды жылі толькі для сябе. Аднак у кожнага свае інтарэсы, у кожнага свая эканоміка.

● Кепская справа — лічыць чужыя грошы. Але, калі хранічна не стае сваіх, з чорнай зайздасцю назіраеш за тым, што робіцца за роднымі весніцамі. Знаёмая японка з-пад Нагасакі, якая зрэдку наведвае Мінск па чарнобыльскіх справах, прыгадала неяк у размове, што звычайная медсястра на яе радзіме пасля дзесяцігадовага працоўнага стажу атрымлівае ў месяц каля трох тысяч долараў. І, пазіраючы на мяне, не без павагі дадала: “Ты працуеш у прыстойнай дзяржаўнай газеце. Ты, натуральна, вельмі заможны чалавек!” Я не слухаў яе. Я марыў нарадзіцца (даруйце, патрыёты!) у сям’і патомнага самурая дзе-небудзь ля падножжа Фудзіямы.

● Два светлы — два лады жыцця. Банальная і горкая ісціна... Шараговы італьянскі настаўнік шараговай (правінцыйнай) школы за сваю штомесячную працу ўзнагароджваецца (заўважце, слова якое дакладнае і прыгожае!) уласнай дзяржавай не горш, чым японская медсястра. Ягонае прафесія (як і паўсюль за мяжой) — бадай, самая пашанотная і адказная. Як жа інакш! Ён выходзіць і ставіць на крыло сапраўдную змену сапраўднай нацыі. Таму колькасць урокаў на тыдзень — самая мінімальнае. Каб грунтоўна падрыхтавацца да кожнага, каб застаўся час на самаадукацыю, каб не бавіць у класе час, а вучыць — цікава і эфектыўна. Таму кожны ўрок — свята. І для педагога, і для вучня... Нашага айчыннага настаўніка лёгка пазнаць па тужлівым зацканым позірку, па нудліва стомленай заклапочанасці. Для таго, каб зарабіць у месяц пад сто долараў (з вышэйшай настаўніцкай катэгорыяй і пры больш-менш важкім працоўным стажы), ён вымушаны “цягнуць” двойную гадзінную нагрукі — а гэта па сям’ю урокаў у дзень (як правіла, у дзве змены), пастаянная правёрка незлічоных вучнёўскіх сшыткаў (да сотні штодня), класнае кіраўніцтва з рэгулярнымі наведваннямі сем’яў адстаючых школьнікаў, гурткі, факультатывы, замены. Так што наш настаўнік (пры ўсёй маёй павазе да яго фанатычнай сумленнасці) не столькі вучыць, колькі зарабляе — “сячэ капусту”. Яму фізічна не стае часу ўспомніць пра тое, што грошы нармальнаму чалавеку ў нармальнай дзяржаве патрэбны для таго, каб на іх не звязваць...

● Незразумелы магнетызм статыстычных параўнанняў! Пасля наведвання нашых крам чамусьці пастаянна цягне супаставіць заробкі пухавіцкага калгасніка з даходамі, скажам, шведскага фермера...

● Але досыць. Хопіць параўнанняў! Усё гэта ад эканамічнага невуцтва. І колішняга студэнцкага гультайства. У падсвядомасці, на нейкім

— Адсутнасць цывілізаванага рынку, — адказвае той са злгой катэгарычнасцю. — Абдзіралаўка. З прадпрымальнікаў выжывае той, хто прыхваваў частку даходаў ад падатковай інспекцыі. Приватных інвестыцый у дзяржаўны бюджэт — ніякіх. Пакутуюць усе, у першую чаргу сацыяльна неабаронены люмпен. Сацыяльныя гарантыі — ледзь не міф. Пенсіі з лютага хоць і павялічылі, але ж і цэны не адсталі...

● Доўга разважаю над сказаным. Ведаў не хапае. Мане лёгка абдурыць. Майму колішняму настаўніку недзе добра ікаецца. Дай яму Бог здароўя! Нутром адчуваю, што “прыхваваў частку даходаў”, гэта — не скраў (ці можна скрасці ў самога сябе?!). Мроіцца штосьці надта ідэалістычнае: дзяржава з кожным днём упэўнена багацее толькі ад таго, што бесперашкодна багацеюць яе грамадзяне. Далёкая ад ідэалу ява — проста забытаная частка нейкай вялізнай эканамічнай гульні, правілы якой ведаюць, мякка кажучы, не ўсе. Тым больш, я... Згаджаюся і з тым, што рынкавая эканоміка без сацыяльнага страхавання — мільны пухір, не больш чым здзек. Ад сённяшняга “сацыялізму” кожны сябе страхе сам. Хто захарамі, хто пасадамі і прывілеямі, хто фізічнай сілай, а хто сапраўдным раскраданнем таго, што кепска ляжыць. Звычайныя да суму “таварна-грашовыя” адносіны немаведама якога сацыялізму. І пры чым тут рынак?

● — Жанчына, вы ж не ў магазіне! — ушчувае зануджаную жыццём пакупніцу гаспадар базарнага латка са смятанай. — Калі штосьці не задавальняе — умеце таргавацца. Пераканаеце — абавязкова пайдзі насустрэчу! Надта ж здзіўленая і бясконца ўзрадаваная жанчына не без задавальнення таргуецца. А гандляр, які, як агню, баіцца канкурэнта-малочніка на другім канцы рынку, хуценька саступае ў цане. І дадае ну зусім пакупецку:

— А слоік вам, паважаная, — бясплатна!

● Жанчына сыходзіць, але заўтра абавязкова прыйдзе толькі сюды (няхай і са сваім слоікам, які і папярэджае гандляр), смятану купіць толькі ў яго. Ён яе ўразіў, пераканаў, перамог. Дык што там казаву Эрхард пра эканоміку свабоднай канкурэнцыі?! Стаю побач і падлічваю. Хоць і натужліва, але прыходжу да высновы, што кошт слоіка, прыблізна выдаткі на вытворчасць з лішкам кампенсуюцца “вытаргаванай” цаной. Хітры дзядзька-гандляр даўно дацяміў, як пераўтвараць звычайную павягу да пакупніку ў паванартэсны рубель чыстага прыбытку... “Рынак — ён і ў Афрыцы рынак”, — шматзначна і важна тлумачыць дзядзька. Ён ведае сабе цану. Як, зрэшты, і мне. А ад суседняга латка ўжо навязліва даносіцца:

— Людцы, купіце бульбачку! Не ў калгасе вырашчанае — на ўласным агародзе. Ніякай хіміі. Чыстая — як ваша сумленне! Сам бы ёў, ды грошы трэба...

● Рынак! Пры чым тут сацыялізм?

● Я не разумею многага. Да прыкладу, як наш пухавіцкі калгаснік можа саступіць у спрактыкаванасці нейкаму спешчанаму перспектывамі шведскаму фермеру. Не разумею! Там у іх занята сельгасвытворчасцю 2 працэнта сельніцтва, тут у нас — 31! Ну і што! Тут доля ручной працы на фермах і палатках складае яшчэ 56

небудзь прыдумалі, яны б, гэтыя няўрымслівыя нарачанскія, таго шведскага разбэшчанага фермера акурат па макуку закідалі б бульбай, гуркамі ды кілбасамі. Дальбог!

● Для цікаўнасці раскрываю энцыклапедыю. “Эканоміка” — **гаспадарчы** ўклад грамадства. “Эканамічны” — **выгадны**. Як я разумею, выгадны не каму-небудзь, а ў першую чаргу акурат **нам**. І чамусьці проста перакананы, што выгадная эканоміка (даруйце за таўталагію) павінна быць **нацыянальнай**.

● Мо я памыляюся, але ў любой дзяржаве тры цесна ўвязаныя, узаемадапаўняльныя складнікі рухальнай прагрэсіўнай сілы: эканоміка — палітыка — культура, аб’яднаны адзіным нацыянальным інтарэсам. Любы замежнік з пачуццём глыбокага задавальнення штодня здзімухае пылінкі са свайго дзяржаўна-нацыянальнага сцяга зусім не па прычыне гэткага вытанчанага эстэцтва. Проста менавіта гэты сцяг для яго — жалежны гарант стабільнай эканомікі, якая жорстка, але мэтанакіравана дыктуе палітыку (унутраную і знешнюю), ні на хвілю не забываючыся на ўласную культуру. Дылема, што перашаснае — матэрыяльнае ці духоўнае, — вырашаецца сама па сабе. Быць свядомым грамадзянінам сваёй дзяржавы **выгадна эканамічна**. Таму сапраўдны грамадзянін сапраўднай дзяржавы ганарыцца сваёй самабытнасцю, шматвекавой гісторыяй, традыцыямі і культурай, з годнасцю і задавальненнем памнажае іх і ўмацоўвае, не забываючыся пры гэтым жыццерадасна знішчаць чарговы хот-дог ці гамбургер...

● Няўжо сапраўднае беларускае трымаецца сёння толькі на культуры, найбольш яркія правыя якой назіраюцца не інакш як ў літаратуры і мастацтве?! Письменнікі — пішыце! Мастакі — малюйце! Кампазітары — складайце паланезы і ўверцоры! Інакш проста загінем...

● Доўга не было польскай эканомікі. Не, Польшча, натуральна, існавала, як існавала і тамтэйшая эканоміка, навязаная ў спадчыну “савецкімі сябрамі” з усходу. Ганарлівыя палякі, знясіленыя палітычнымі крызісамі, ледзь не страцілі патомную ганарлівасць. Мабыць, толькі шляхецтва на генным узроўні змагло выпрацаваць імунітэт на ўсё антынароднае (савецкае), асноўны прынцып якога — “Не тваё, а наша, а значыць — нічыёнае”. Разабраўшыся з камуністамі, палякі зацята і вельмі салідарна ўзяліся за ўзвядзенне таго, што прынята называць нацыянальнай дзяржавай. Як і заўжды ў часіны перамен, не ўсё атрымалася зразу. Амерыканізацыя, рэзкі і хваравіты падзел на багатых і жабракоў, цяжар пачатковага этапу станаўлення сапраўды рынкавых адносін... Урэшце кожны зразумеў, што размаўляць па-польску — выгадна, купляць толькі польскае — не толькі патрыятычна і выскародна, але таксама і эканамічна выгадна. І ніякіх тут цудаў. Іх проста не бывае ў сапраўднай эканоміцы! Эканамічная залежнасць ад штодзённых нястомных намаганняў павысіць **рэальныя** грашовыя даходы насельніцтва абавязкова вядзе да незалежнасці нацыянальнай. Баюся быць катэгарычным, але іншых шляхоў да людскага жыцця проста няма!

● Віцэ-прэзідэнт Беларускага саюза прадпрымальнікаў Георгій Бадзей паведамляе ў друку, што кожнае пятае прадпрыемства ў

КРЫТЫКА

Апошні цвік

Кніга аповедаў Ігара Сідарука "Квадратная варона" выйшла ў серыі "Проза пераходнага перыяду", якую выдавецкая суполка "Полацкае лядо" як быццам спецыяльна прымеркавала да тых, чья творчасць не ўпісваецца ў звыклія стандарты сучаснай літаратуры. Непадобства, адзначэнне твораў гэтага пісьменніка тым больш уражваюць, што напісаны яны ў традыцыйнай манеры, якая нагадвае прозу Коласа, Бядулі, Цёткі, а з пазнейшых — Быкава і ранняга Дударова. Апавяданні Сідарука на сённяшні дзень ледзь не лепшы ўзор экзістэнцыяльнай прозы, прозы, якая, незалежна ад абранай тэмы, будзеца на такіх паняццях, як жыццё і смерць, свабода і выбар, лёс і наканаванасць.

Напісаныя добрай, сакавітай мовай апаведы чытаць надзвычай цяжка — занадта вялікая ў іх канцэнтрацыя болю. Ужо пасля аднаго-двух твораў застаецца ўражанне, што цябе нібы засмуктае ў цёмны вёр. Штодзённае, бытавое, звыклае і ўтульнае жыццё ў творах Сідарука пагрэзліва мяняе свой колер з шэрага на чорны, пазбавляючы чытача нават таго адноснага душэўнага камфорту, да якога мы так ці інакш прыстасаваліся ў сённяшні няпросты час. Аднак, адмежаваўшыся ад творчасці гэтага пісьменніка банальным "чарнуха", мы былі б вымушаны прызнаць, што таго ж вызначэння заслугоўваюць і стаўшыя хрэстаматычнымі "Пяць лыжак заціркі".

"Пяць хлябоў з Дабравесця" І. Сідарука перагукваюцца з апавяданнем Бядулі не толькі назваю. Галечка, голад, безвыходнасць, пакінутыя ў спадчыну продкамі, здаецца, і не пакідалі беларускіх абшараў... Твор напісаны настолькі моцна, што чытач забывае на ўласны дабрабыт, ён цалкам захоплены неверагоднай гісторыяй пра тое, як маці накарміла паміраючых з голаду дзяцей сэрцам бацькі. Майстэрства пісьменніка выявілася не толькі ў тым, што з'яўнаўшы два вядомыя сюжэты — фаль-

клорны і бядулеўскі, — Сідарук здолеў стварыць твор, які не можа не скалануць (іншая справа, што эмоцыі будуць розныя — ад спачування да агіды), а ў тым, што чытач аказваецца цалкам падпарадкаваны ўнутранай логіцы развіцця сюжэта, падпарадкаваны настолькі, што канцоўка апавядання, у якім дзеці нарэшце наеліся, успрымаецца ледзь не як хэпі-энд.

Увогуле, апошнія радкі аповедаў Сідарука патрабуюць асобнай гаворкі. Аўтар, здаецца, робіць усё, каб "даціснуць" чытача, як быццам забіваючы ў труну апошні цвік. Труны, нябожчыкі і сапраўдныя цвікі — тыповы антураж яго фіналаў. Пра што б ні пісаў аўтар, твор павінен скончыцца сакрамэнтальным "недзе наперадзе ўпарта не хацела ўзыходзіць сонца". У гэтым радку не толькі адлюстраванне змрачнаватага нават для сённяшняга часу светаадчування пісьменніка, але і алюзія на агульнавядомае выслоўе пра неабходнасць святла ў канцы тунеля. Сідарук рашуча адмаўляецца дарыць надзею, мажліва шчыра верачы ў асуджанасць нашага існавання. Найбольш яркае яго апавяданне "Цвікі былі добрыя" пра тое, як вясцоўцы ў адчай ўкрыжоўваюць чалавека і марна чакаюць яго ўваскрасення, якое павінна стаць іх збаўненнем. Біблейскі сюжэт разгортваецца на тле занябанай людзьмі і богам вёскі, такой пазнавальнай у сваёй беднасці і дурасці, што становіцца не па сабе. У гэтым апавяданні асуджанымі здаюцца не толькі людзі, але і сам гістарычны час, які запавольваецца, расцягваецца, быццам імкнучыся расцягнуць чалавечы адчай.

У гэтай прыпавесці ёсць і яшчэ адна лінія — тыя самыя "цвікі", што далі назву апавяданню.

"Але ён не ўваскрасаў. І не ўзнасіўся. Мёртвае цела там-сям агалілася пад шэрабруднае поўсю, беспрытульнымі шматкамі перакочвалася яна па зямлі. Змарнелае тоўпішча раптам замярла, ня ў сілах адравацца ад ашчэрнай усмешлівай пашчы.

І толькі Дрон Качалка ляпіў вока не туды, куды ўсе. Плешкі новых, яшчэ не

праржавелых цвікоў-сотак моцна прыціскалі да дрэва сухія сабачыя лапы.

"А добрыя былі цвічкі. Шкада!.." — думаў Дрон".

На першы погляд, гэтыя ўжо зусім грацэскія "цвікі" — апошні прысуд пісьменніка народу, збыдзелама, азлобленаму, які здольны паверыць у які заўгодна цуд, але не ва ўласныя сілы. Аднак варта пачытаць канцоўку апавядання "Табе што — болей трэба?" каб зразумець, што аўтар імкнецца да іншага.

Сюжэт гэтага апавядання-фантазмагоры нескладаны. У звычайнай вёсцы без дай бог прычыны пачынаецца эпідэмія самазабойстваў. Самаахвотная смерць звязваецца ў свядомасці людзей з пачуццём абавязку. І толькі "куркуль" і "разумнік" Міхал Шлакоўскі, нягледзячы на ўгаворы і прысаромліванні аднавяскоўцаў, адмаўляецца ісці ўслед за ўсімі. Ён працягвае правіць стары разбіты зэдлік нават пасля таго, як на яго вачах Грынь Боўдзіла наклітаўся да смерці гразню.

"Міхал нейкі час тупа глядзеў на яго, а потым, нібы крэдучы нешта, нібы робячы штосьці страшэнна забароненае, падцягнуў да сябе нагою, падняў з зямлі раскурочаны зэдлік ды пачаў ціха-ціха, асцярожна-асцярожна заганяць крываваць цвічок на сваё належае месца".

Не працавітасць, не пэўная абьяквасць, адмежаванасць ад чужога лёсу (згадваецца вядомае беларускае — "мая хата з краю"), не сквапнасць, а менавіта спрадвечная беларуская куркулістасць як злучэнне гэтых паняццяў супрацьстаіць навалі. Куркулістасць, як спосаб ратавання, — гэта, безумоўна, новы паварот у гаворцы аб самазахаванні нацыі.

Такім чынам, Сідарук вяртае нас да трызму — выратаванне ў нас саміх. Аднак жа хочацца нагадаць гэта ж і самому аўтару. І палярэзіць — не варта занадта доўга сядзець каля труны з адчыненым вачам, бо з яе такі выйдзе Маленькі чалавек і забярэ душу, знясіленую працяглай адсутнасцю святла.

Ганна КІСЛІЦЫНА

Сідарук Ігар. Квадратная варона. "Полацкае лядо", 2000.

УРАЖАННЕ

Ведаўшы аўтара...

Дзеля чаго друкуюцца рэцэнзіі на кнігі? Дзіўнае, скажаце, пытанне, бо адказ загадзя вядомы. Дзеля таго, папершае, каб паразважаць пра вартасці і недахопы твора або зборніка твораў. Ну і, па-другое, дзеля таго, зразумела, каб падказаць чытачу: спытай у кнігарні ці ў бібліятэцы тое, што рэцэнзуецца. Цікава, пагодзіцца з маім, рэцэнзентавым, меркаваннем ці не пагодзіцца.

У дадзеным выпадку гэты другі складнік прымальнага ўвогуле тлумачэння не спрацоўвае. Кніжкі Яўгена Ганкіна "Крыло ангела" ў кнігарнях Беларусі не было і быць не магло. У бібліятэках ёсць хіба ў адной-дзвюх выпадкова, прэзентаваная сваякамі аўтара. Зборнік уславіма, эсэ, нарысаў сьліннага беларускага кінамастака выдадзены на рускай мове ў ЗША. Як пазначана выдаўцамі, "благодаряя помачі і падтрымцы тех, хто любілі і знаў Евгения Ганкина". У такія жывём дзесцігоддзі, што людзей, якія ведалі і любілі яго, Ганкіна, апынулася ў Амерыцы звышдастаткова.

Чаму ж я ўсё-такі дзялюся ўражаннем ад прачытанага, калі кніжка для аўдыторыі, якой слова аб ёй адрасую, — няўлоўны журавель у заакіяніскім небе? А таму, што выклікала яна ўва мне самаедае пачуццё, якое чым болей жыву, тым часцей адчуваю: ведаўшы якогася чалавека, як жа мала, аказваецца, пра яго ведаў! І з гэтай прычыны як жа нямала, аказваецца, страціў!

Як падлічыць, дык больш за сорак гадоў быў знаёмы я з Яўгенам Маркавічам — Жэнем — Ганкіным. У пару свайго журналісцкага пачаткоўства ведаў яго як таленавітага карыкатурыста "Вожыка". Потым завыходзілі фільмы з ягоным імем у цітрах, і ўсё часцей бываючы ў калідорах кінастудыі як сцэнарыст і тэкставік дакументалістыкі, я чуў і бачыў, якой паважанай асобай быў ён там для калегаў. Яшчэ цягам часу засустракаў у розных выданнях яго публікацыі. Абразкі з месцічковага малалецтва. Штрыхі да партрэтаў мэтраў мастацтва, вучыцца ў якіх ці працаваць з якімі яму пашасціла. Згадкі аб колішнім кантактаванні з творцамі, чые імёны былі доўга забаронены для пашанотнага ўпамінання. Напісана ўсё было моцным пяром, уражліва, працула.

Але з кніжкі адкрыў для сябе Ганкіна, якога не ведаў. Ці скажу лепей так: пра якога, разумею цяпер, ведаў вельмі мала. Хоць шчыра яму сімпатызаваў. Хоць пры сустрэчах рукаліся з

узаемнай, здаецца, прыязнасцю. Бо вітаўся з найціплым, найдалікатным маўчуном, у сур'ёзны, часта тужлівы вачах якога не-не ды гарэзліва прамільгне іскрынка гумару. Са змешчанага ж у кнізе паўстала перада мной постаць з крутымі і цікавымі паваротамі на пройдзенай жыццёвай дарозе, з мысленнем удумлівага і патрабавальнага (найперш самапатрабавальнага) майстра, з багаццем за плячыма зайздросных стасункаў у мастакоўскім, кінематаграфічным, літаратарскім асяроддзі.

Паўстаў падлетак з палескага мястэчка, які піша па-яўрэіску свежыя, ухваленыя самім Ізі Харыкам вершы і нават становіцца — мела тады гэтая арганізацыя такую магчымасць падтрымліваць творчы падлесак — стыпендыятам Саюза пісьменнікаў. Паўстаў наўны правінцыйны юнак, які пры чысцоткім самавучыце ў асновах малявання і жывапісу прымаецца строгай экзаменацыйнай камісіяй на мастакоўскі факультэт найпрэстыжнага інстытута кінематаграфіі, — разгледзела камісія ў самадзейных яго опусах шматоб'яцальнае. Паўстаў зялёны апалчэнец пры абароне Масквы ў 1941-м, пасланы потым у вайсковы вучылішча, але адшуканы там дырэкцыяй эвакуіраванай у Алма-Ату кінематаграфічнай вучэльні і вернуты ў інстытут на заканчэнне вучобы: найважнейшая роля адводзілася тады кінематографу ў ідэалагічным уздзеянні дзяржавы на насельніцтва. Паўстаў адзін з выканаўцаў дэка-

рацыйных эскізаў Сяргея Эйзенштэйна пры рабоце вялікага рэжысёра над "Іванам Грозным". Паўстаў мастак фільмаў, якія і сёння — гонар беларускага кіно.

Пры шырыні і разнастайнасці таго, да чаго аўтар памяццю звяртаецца, перадусім гэта кніжка мастака. Які бачыць зямное ў нябесных сюжэтах гравюр тытана Адраджэння Дзюрэра. У якога "свае" знакамты жывапісец Фёдар Багародскі, класік сцэнаграфіі і кінадэкаратарства Уладзімір Ягораў, асілак скульптуры Заір Азгур. Менавіта да якога, разумеючы, што гэтага чалавека такое жаданне не здзівіць, найслынны італьянец Джузепе дэ Санціс, быўшы ў Мінску, звярнуўся з просьбай замовіць у нашым мастацкім музеі магчымасць пазнаёміцца яму, сусветна вядомаму кінарэжысёру, са схаванымі ў музейных запасніках творами любімага ім, а ў нас тады найкрамольнага Шагала, — атрыманае абяцанне выканаць просьбу ў апошні момант кімсьці вышэйшым за дырэкцыю музея было катэгарычна адменена, і беднаму Ганкіну давялося гарэць ад сораму перад госцем. Што ўключаныя ў зборнік рэчы напісаны мастаком, выяўляецца нават абавязковай характарыстыкай у кожным разказе знешняга аблічча персони, пра якую расказваецца.

Сардэчная, багатая на цікавае кніжка. Шкада, што чытачам на радзіме аўтара недас-тупная.

Уладзімір МЕХАЎ

Позірк на жыццё...

Раману ТАРМОЛУ-МІРСКАМУ — 65

Час заўсёды няўтольны ў сваёй хадзе, не могуць уратавацца ад яго і паэты, але калі талент іх яркага мастакоўскага даравання, яны ў творах сваіх не растрачваюць маладосці, аптымізму. Пацвярджэнне таму — паэзія Рамана Тармолы-Мірскага. Раман Якубавіч мае на сваім рахунку не адну кнігу. Нават і пералічыць усе цяжка: “Асколкі і росы”, “Поўня”, “Абнаўленне”, “Міранка”, “Вобразы вечара”, “Толькі б дагаварыць” і іншыя. Плённа працуе ў галіне дзіцячай літаратуры, займаецца перакладам, напісаў некалькі сцэнарыяў дакументальных фільмаў. Іншы б пасля такіх важкіх набыткаў даўно спачываў бы на лаўрах, а ён па-ранейшаму няўрымслівы, прапануе рэдакцыям свае новыя творы. У іх — і роздумнасць аб пражытым, і засяроджанае жаданне шмат што пераацаніць, а нечаму даць сваю бескампрамісную ацэнку. Але ў іх нязменна прысутнічае і той зацікаўлены позірк на жыццё, які з гадамі не блякне, бо душа і самога паэта і яго лірычнага героя разнасцэжна адкрыта і свету, і людзям.

З 65-годдзем, шаноўны Раман Якубавіч! Ранейшага вам аптымізму, доўгіх год жыцця і новых твораў!

Раман ТАРМОЛА-МІРСКИ

Не стамляйцеся жыць...

Круглеюць даты нараджэння,
Цана ім залатнік ці грош.
Як выпадковае здарэнне,
Год новы прычаканы ўсё ж...

Нам ставяць крытыкі ацэнкі
Усё спагадлівей, але
Мы як прыстаўлены да сценкі,
Стрэл вось-вось выблісне ў імгле.

Ахвяру выхатыць ці Постаць
Падсветка гэтага агню?
Смерць — узвышэнне альбо помста
Ізноўку чалавечадню.

Усе мы варты гэтай кары.
Пра святасць не святых лгуць.
Пасеяныя думкі, мары
Адно ў адзінак прарастуць.

З ліста ўсім і нікому

Глядзі, брат, небна
нават з фота,
Як маці божая глядзіць
З іконы ў куце... Нібы ўпотаі
Прышла адна... І ты адзін...
Размову гэтую вачыма
Адно па-свойму перайнач —
І не запомніць немагчыма
Душэўны ўзлёт, спакусу, плач...
З такога першага пагляду
Часцей за ўсё бывае чуд —
Жывы агонь, нямая звада
І думак і пачуццяў гурт.
Спатканняў

адиурайся з тымі,
Каго гняце разбойны свет,
Хто жыць жахаецца ў інтымце,
Бо генамі калектывіст.

Меркай вартасці паэта не была
І не будзе маладосць ці сталасць:
Ён у д'ябальскім і ў боскім стане
Бог застоля альбо раб стала.

Гэтая палярнасць — яго лёс,
Яго крылы і яго ж вярты,
Ён яе так рэдка бярэ ў кнігі
І таму распяты, як Хрыстос.

Хто, калі разгледзець мог да дна
Акіяну душэўнасці паэта?
Перад Летай,
як і перад летам,
Аднабокая ў яго віна.

Для народа кожнага заўжды
Паўжыцця паэтава хапала,
Каб забыць на доўгія гады
Альбо ўвекавечыць, бо не стала...

Прышоўшы паглядзець кіно,
Дзе глуштва, дураты даліха,
Як добра,
што свіціцца “выхад” —
Выратавальнае акно.

Я піраміды Хеопса
Як зернетка чалавек,
Зоркі нібыта проса,
Дробны сённяшні век.
Над фараонам з агідай
Здзекуецца малакасас...
Са сваёй пірамідай
Працягвае жыць Хеопс.

Хаціны, хатачкі, дамы.
Пабудку пеўняў не праспала вёска —
Пускае ў неба кольцамі дымы
І ветах растае, нібы ён з воску.

Сярод адных і тых

Ці мы паўсвета абхадзілі,
Ці свет вадзіў ля дома нас...
Жыццё — прыпынак на Радзіме
Памерам у пражыты час.

Ён увабраў жа наваколле,
Дзе Млечны шлях і Маладзкі,
Жыццё, што пройдзена, як поле,
Бо ўсё-ткі лёс на ім вадзіў...

І доляй многіх бласлаўлены,
Зямшар не просіць перадых,
А новыя людзей імёны
Раскрывае... сярод адных і тых.

У запалоханым прыцелку

Навобмацак ідзе тралейбус
У прыцелку зімовай вуліцы,
Бо вуліца зімою — рэбус,
Не людзі, а яна да людзей туліцца.
Расцягнутай, нібы п'яны гармонік,
Кампаніі ёй трэба чалавечае,
І горбіцца яна ў глухім сутонні
Зімовага прастуджанага вечара.
Мы з Месяцам сягоня два прыблуды
І з хмары ў хмару
кожны прадзіраецца,
І брэх сабачы не вылазіць з будак
І кожны з нас пудліва азіраецца.
Мне гэта наўздагон

сабакаў смеласць
Нагадвае людскую дэманстрацыю,
Падбеленую страху мелама —
Баяцца ўсе... І, пэўна, маюць рацыю.

Апала лісце. Дзе палёў стракатасць?
Над галавою рэдкі гасць блакіт.
Замнога ў небе стала хмарных латак,
Гарбуз апошні адляжаў бакі.
Яму ніяк не выбрацца з разоры,
Куды пераваліўся ён з грады,
Рыхтуючыся да адпору
Суседзю, што нібыта жалуды...
Дзівак таўсмач: здаецца, многа семак
У галаве, ды семкі не мазгі —
Яго шануюць, як быка для семя,
Да самае глыбокае смугі.
А потым яго ўскоцяць на гарышча,
Акуль нам назіраць здаля:
Саломы кучы гоніць па іржышчы
Паўночны вецер, журыцца зямля.
Ія маршчынюся з людзьмі больш лобам,
І што рабіць мне, словаў пастуху?
Кручуся, быццам пад рукою глобус,
Кудлачу валасоў страху
І з перападам розных варыяцый
Душэўна-атмасферных сіл
Я разумею — цяжка мне змагацца
З гадамі, хоць мой родзіч дзівасіл...

Не стамляйцеся жыць,
Не прасіце ў жыцця адпачынку,
Хто з нас ведае, як пабяжыць
Наша сэрца пасля прыпынку.

Перакур, перадых
Тут прыродаю не спланаваны,
Хто аднойчы прыціх,
Больш ці будзе зноў апантаны.

Гонка формулы “Смерць”
Бессмяротна для ўсіх кальцавая,
Часта першасць хто марыў мець,
Самы першы з яе выбывае...

Патрохі выміраем, беларусы,
Без мовы у радзімай старане?

Сукі на дрэвах, нібы тья куксы
У неаб'яўленай лясной вайне.

Баліць не ўсім... І гэта горш хваробы
Найноўшай самай
з назвай страшнай СНІД:
Адбіты розум — горай, чым вантробы,
Няма каму расплакацца наўзрыд.

Язык

Язык наш гнуткі, як вудзільна,
Згінаецца і так і сяк,
Трымае важкі верш адзіны
І падхалімскіх слоў касяк.
Ды што касяк... Ён ад прамоваў
Патрэбных у патрэбны час
Не зломіцца, нібыта голаў,
Як да адказу клікнуць нас.
Не патурай жа, чалавеча,
Разбэшчанаму языку:
Ён сёння твой, а заўтра нейчы,
Сабакам злым на павадку.
Калісьці языкі ў нас рвалі,
Праз іх не раз вялі вайну,
Зіжмелісьце людзей каралі
За прауду... як і за ману.
Будзь бласлаўлена кара божа!
Хаця не выйсе гэта ўсё ж:
Там, дзе язык не дапаможа,
Дапамагае людзям нож.

Хто, што скажа,
Хто як гляне...
Самі ж мы,

як не ў разлік.
Так святое нешта вяне,
Нейкі перв каханія знік.
Прападае следам вера,
Што галоўнае ўсё ж — мы.
Галаву часцей абяруч
Мы трымаем,
бо грамы
Перашэптаў разрываюць...
Мы з табой ужо на Вы.
Ты пакуль яшчэ жывая,
Я пакуль што паўжывы.

Цень замка

Над Мірскім замкам хмарны дзень.
Ды сонейка пакажа голаў —
І кіне замак хмарны цень,
Паклоніцца нібыта долу.

Цень важка, хораша ляжыць,
А то здаецца тонкай рамкай
І боязна па ім хадзіць
Па гэтым на ляжачым замку.

Ён і ляжачы — вышыня,
Ён і павалены — асоба,
У ім і часу глыбіня
І нашай вечнасці аздоба.

Ідзе пераацэнка
Жыцця, нібы тавару...
Не страшаць смерці сцэнкі,
Не мулка і на нарах.
Саплівыя ў нас людзі
Цяпер на кожным кроку,
Жахае: не разбудзім
Сляпых душой і зрокам.
Уражанне — махнулі
Усе на ўсё рукою,
Яшчэ на век заснулі
Разбуджаныя мрой...

Марыя Захарэвіч, Раман Тармола, Алег Чыркун, Вольга Іпатава і Анатоль Грачанікаў
ля Мірскага замка.

Фота А. КАЛЯДЫ

"Падаюць даспелыя ранеты"

Сапраўды: усё вяртаецца на кругі свае. Ніна Маеўская, як вядома, хораша зарэкамендавала сябе ў якасці празаіка. Яе кнігі "Агата", "Надзеевіч", "Халад доннай вады" і іншыя сведчаць аб тым, што аўтару па сіле вырашэнне значных маральных праблем, глыбокае спасціжэнне характару герояў у самых розных жыццёвых абставінах. Але Н. Маеўская, праўда, пра гэтыя ведаюць далёка не ўсе, у свой час пачынала літаратурны шлях з паэзіі. Колькі гадоў назад яна ўспомніла сваё даўняе захапленне і пачала зноў выступаць у друку з вершамі. Паступова іх набралася на кнігу, якая пад назвай "Падаюць даспелыя ранеты" нядаўна выйшла ў выдавецтве "Мастацкая літаратура". Дарэчы, назва надзіва арыгінальная. І нават не столькі па сваім змесце, колькі па ўменні Н. Маеўскай гэтымі словамі пачаць кожны з пяці раздзелаў зборніка. Радкі верша, за рэдкім выключэннем, не паўтараюцца, але настрой пастаянна аднолькавы: у чымсьці элегічны і разам з тым не пазбаўлены той роздумнасці, якая як непазбежнасць з'яўляецца, калі шмат пражыта і перажыта, хочацца пэўнага падрахункавання, з'яўляецца жаданне і азірнуцца на колішнія свае сцяжыны і паспрабаваць уявіць, як будзе далей. Той жа варыянт (дазволіце сабе падобнае азначэнне) верша "Падаюць ранеты", што стаіць у пачатку першага раздзела, як бы запэўка да кнігі і, не ведаю, як у каго, а ў мяне адразу выклікае адпаведны настрой, што затым дазваляць глыбей і лепш зразумець тое, чым жыве сёння лірычная гераіня Н. Маеўскай, аб чым баліць яе душа і да чаго яна імкнецца:

Падаюць даспелыя ранеты,
Мы завём іх проста — шланакі.
На зыходзе, на краёчку лета
Цягне прахаладай ад ракі.
Выйду я, самотная, на ганак,
Зябкімі плячыма павяду,
Вухне ў садзе, падаючы, яблык.
Прадчуванне — клікае бяду.
Сэрца перапоўніцца тугою,
Затрымаць напаятая струна.
Вухне яблык... Ведаю, з табою
Расстаёмся. Зноўку — я адна.
Засмяюся, нібыта заплачу.
У яблык адчуваю гаркату.
Можна, лёс таксама перайначу —
Яблык у травы упаду.

Ступаць сцэжкамі памяці — у нечым прыемна, а ў чымсьці і балюча, бо разумееш, што нішто на гэтай зямлі не вечна і няма вяртання назад. Элегічны настрой напаўняе кнігу Н. Маеўскай ад першай да апошняй старонкі. У ёй знаходзіш нямала вершаў, блізкіх па сваім унутраным змесце. Лірычная гераіня іх адначасова прысутнічае ў дзвюх часава-прасторавых рэаліях: у дні сённяшнім і ў тым учарашнім, што на адлегласці часу становіцца мройным, але нярэдка надараецца і так, што з'яўляецца магчымаць перакінуць паміж сённяшнім і учарашнім свайго роду масток:

Прымоўклі гулякі трамвай
У раннім золку туманоў:
То мне насустрач ішла сівая
Мая апошняя любоў.

І я стаяла, бы нямая.
Нібы з далёкіх весніх сноў,
Ішла насустрач мне сівая
Першая й апошняя любоў.

Ёсць у кнізе і іншыя вершы, у тым ліку ў Н. Маеўскай з'яўляецца жаданне разабрацца ў рэаліях сённяшняга дня ("xxxНаслухалася дарадчыкаў..."), аднак думаецца, што ўсё ж твар зборніка вызначаюць менавіта гэтыя, што якраз і падпадаюць пад вызначэнне "падаюць даспелыя ранеты". Яны дазваляюць добра зразумець, чым жыве сёння лірычная гераіня Н. Маеўскай, азірнуць у яе ўнутраны свет.

Міхась ГЕНЬКА

ПАЭЗІЯ

Анэля
ТУЛУПАВА

І я малюся,
і спяваю я...

Анэля,
што з Капані

Я — з Капані.
Я — з Беларусі.
Тут і зоркі спеюць,
І — райкі.
Дзетка тут нам
Прыносіць Бусел.
Бай
Спявае вясёлыя байкі.

Я — з Капані,
Я — з Беларусі.
Тут і снег,
Бы гусіныя пёркі.
Песню ўчую,
Дадому вярнуся
У чарнобыльнік наш
Пахкі і горкі.

Я — з Капані,
Я — з Беларусі.
Дзе ўплятаюць
У косы настуркі.
Да зямелькі сваёй прытулюся
І шапну ёй:
"Ратуй, матулька".

Вясёлыя сенцы

УСПАМІН
Вёска ў бела-ружовай акацыі,
Нібы ў цёплай сунічнай пенцы.
Я рукою язычок клямкі мацаю
І трапляю ў вясёлыя сенцы.

Тут пярэсты павуі кукарэкае,
Намывае гасцей нам каток.
Хто тут
Пыхкае,
Пухкае,
Крэкае,
Курыць трубку,
Нібыта дзядок?
Медны, тоўсты, пузаты, бліскучы
Знакаміты спадар
Самавар!
Выдаваў ён нам кіпень павучы,
Голы вар, голы вар, голы вар...
З варэннем, у прыкусачку,
(Кожны чай хваліў.)
...гадоў чароды-гусачкі,
Ціха пралылі.

...Хустка матчына ў сінюю клетачку,
Нібы той васілёк у жыце...
Ты пакліч, ты пакліч мяне — дзеткачка!
Буду ўсмешкай тваёю жыццём.

Мае сяброўкі

Я не люблю прамой дзяжурных,
Але ж — дзяжурнае жыццё...
Мае сяброўкі, прыгажуні,
Вы — як уздых, як адкрыццё.

Адно замучаныя бытам,
Усмешка й тая — на бягу.
І вершаў не было нібыта...
Авоську ў рукі і ў чаргу.

Пэтак цэлыя радоўкі,
Філасафіяў гожаы сад.
Яшчэ чарнеюць ваши броўкі,
Яшчэ ў вачах і дым, і чад.

Медычкі, верніцы, акторкі
І проста ладныя жанкі.

Яшчэ салоўкі вам утораць,
І ўслед зірне хтось з-пад рукі.

Але не дораць гіяцынтаў,
І анемонаў не відно,
Адно што буркне змрочны цынік:
"У бабах кісліца віно".

Вы — маладзіцы-саладзіцы,
Пахмурай ночы сонцацвет.
Вам не ляжыцца, не сядзіцца,
Так і пайшлі б у Божы свет.

Жывая кніга

Усе жывем мы ў часе
І ў прасторы.
Адведзена нам месцейка
Тварцом.
У Бараўлянах выпяваюць
Зоры,
Запаленыя Велічным
Айцом.

Жывую Кнігу жыццяў Ён гартае.
Чытае нашых Душаў чарнавік,
І пыл грахоў страсае і змятае.
І чуе Кожны Крок наш.

Вялікі Божжа! Як мы невялічкі!
Што ў нас разгледзеў
ты і што знайшоў?

Перад Табою мы — расінкі-знічкі.
Жабрачым вечна Вечнаю Душой.
Трапечам, як лістота
На расхрысці.

І чуем штось і бачым,
Ды — няцям.
А гэты Ты, Ісусе,
Любы Хрысце,
Нас клічаш да Высокага
Жыцця.

Ды кожны мітусіцца з нас і пнецца.
А там глядзіш

І часу не стае.
Але Душа да Бога прыхінецца, —
Якое тады С В Я Т А
Настае!

Хрышчэнне

Сыпце, снягі, мяіце.
Такое і ў сне не прысніць!
Можна, Іаан Хрысціцель
Прышоў Беларусь хрысціць?
Другое Хрышчэнне. Дзіва.
Бруіцца людскі паток.
Глядзіце, няверы, глядзіце
На ўзлёт духоўны.
Віток.
Якая чарга хрысціцца,
І — каляца. Не злічыць.
А за свячонай вадзіцай
Займаюць чаргу з начы.
Стаім ля царквы ціхутка,
Кожны ў грахах сасклеў.
Багатыя, бедныя тут-ка,
Радасна й пазалець!

...Ля Іарданскай купелі
Снег чарнеў і рыпеў
(О, як мы ў грахах паспелі!);
Гучыць велічальны спеў.
Хто з венічкам тут, хто з мылам.
Нібыта ў лазню ідуць.
Вада баганосная змыла
З маёй Беларусі бяду.

Я за вас памалюся

Ападаюць пясці
Ненапісаных вершаў маіх.
Завіхурыў на ростанях
Вецер жнівеньскі іх.

Паяднае іх вецер,
Раз'яднае туман.
Толькі голае веце,
Як надзеі падман.

А ці позна, ці рана —
Хай рассудзіць зіма.
Вельмі многа пазваных,
Ды абраных няма.

Наша еднасць — як рознасць.
Я другой не хачу.
Як бялюткая роснасць,
Ад вятроў я трымчу.

А было ж,
А бывала,

Я вачэй не хавала,
І без Божжага страху
Дзёрзка ў Неба спявала.

А цяпер каму ў вочы
Я і глянуць збаюся.
Супроць дня,
Супроць ночы
Я за вас памалюся.

Дабравесце

Да зернетка
Хачу
Спазнаць
сябе
спярша.
Каб чула,
Што — лячу!
Крылатая душа,
Дай сонцам
набрыняць,

Як
чэрвеньскі
папас.
Званы мае звіняць
Званочкамі для вас.
І сэрца зашчыміць,
І страпянецца
зноў,

Далёка
яшчэ ім
Да голасу званоў.
Ды дабравесціць
звон,

І набірае
сілу,
І мой уздых —
як скон:
"Госпадзі, памілуй".
...Куды ўпадзе
зярно?
У глебу ці на камень?
Ці выснее
яно?
І хто яго чакае?

Непагасная
лампіада ў Міры

Вісіць туга, як кропелька расы,
І на паўтона паніжае гукі.
На клавішы самотнае красы
Паклала восені трапяткія рукі.

Глядзіць Хрыстос
з разбуранай сцяны
На Хрэсны Ход з Лампадай Непагаснай.
Стаю прад Ім з бяльмом сваёй віны,
І зірк душы то ўспыхае, то гасне.

Крыжуе неба высакосны стрыж,
Нібыта піша слова — хрысціяне.
І я бяру. Бяру нарціце Крыж.
Спалохана. Як браў кірынеянін.

І, грэшная, Бязгрэшнага прашу:
"Цягні мяне,
ратуй з-пад слізкай раскі,
Што апляла і цела і душу,
Не адлучай мяне ад Твае Ласкі".

І Пасху хор шчымлыва прапяю.
Сышоў Агонь —
на тоненькія свечкі.
І я малюся, і спяваю я...
О, Госпадзі, пасі свае авечкі.

Споведзь

Духоўнаму айцу, святару СЦЯФАНУ
Няма ні мудрасці ў мяне,
Ні пасталення.
Скажы мне, Госпадзі:
— Я — тваё збаўленне.

Няма ні тытулаў, ні славы,
Ні ўхвалення.
Скажы мне, Госпадзі:
— Я — тваё збаўленне.

Няма жарсцей,
Багаццем адалення.
Скажы мне, Госпадзі:
— Я — тваё збаўленне.

Ды вера ёсць.
І ціхае маленне.
Скажы мне, Госпадзі:
Я — тваё збаўленне.

АД ЭКСТРАСЕНСА

Эльвіра Львоўна ляцела, быццам на крылах. Ейная цёмна-зялёная "Вольва" шархацела коламі па асфальтавай стужцы дарогі з мяккай лёгкасцю, падобна настрою гаспадыні. За вокнамі машыны стаяла набрынялая дажджамі восень з купкамі апалай лістоты, з каложкамі бруднай вады на выбоістых тратуарах, але Эльвіру Львоўну зараз гэта ніколедкі не хвалявала, не псавала настрой, як раней. Нават нудна-ўдэлівыя штодзённыя дажджы жанчыне былі даспадобы. З сённяшняга дня яна нарэшце ўпэўнілася: жыццё зменіцца да лепшага. Даўно чаканага ёю, па чым збалелася жаночая душа і цела. Іначай не магло і быць! Так сказаў вядомы ў горадзе экстрасенс.

Эльвіры Львоўне споўнілася пяцьдзесят. Ну няхай крыху больш. Тое, што ў пашпарце пазначана, не заўсёды адпавядае выгляду. Асабліва ў жанчын. Ды такіх, як Эльвірачка, наша Эльвіра Львоўна — выпеставаных і дагледжаных, па-кашэчы ласкавых і мілых — з

бяжыць. Яго не спыніш, не ўхопіш за хвост і не прывяжаш да каменнага і нязручнага слупа...

Другім быў Петрык. Збродліва-нягеглы кот. — Твар Эльвіры Львоўны ператварыўся ў грэблівую маску. — Абысціў, паскуднік, да ніткі. Прахіндзей! І самае неверагоднае, што праз той жа злашчасны тыдзень. Воўчыка забралі праз тыдзень, а Петрык праз тыдзень пакінуў мне голыя сцены і ў ваннай пару брудных насоў ды засцаняныя трусы. Да прыкрасці банальна, але — факт. Сёння пра такіх прахадзімаў пішуць у газетах адкрыта. Папярэджаюць. Я ж тады была дурніцаю, пнём. Нічога — перажыла і такое. Хоць вывез, гад, у далёкую невядомасць нават любімую сукенку. Міліцыя шукала. А ці зловіш вецер у полі? Бацька — царства яму нябеснае, рай светлы — памог. Купілі-дасталі новае. Праўда, па блаце і з пераплатамі. Сёння не тое, што ў галы застою. Есць грошы? Ідзі і бяры. А на той час усё з-пад прылаўка, з-пад палы, па блаце-пераплаце. Бацька дужа не сварыўся, не ўшчуваў.

чуць яны там, дзе трэба і хочацца. Пайшла я, мая ты Эльвірачка. Сімпа тычны мужчына, гэты экстрасенс. Вочы ў яго, як у гіпналізера, а пальцы даўжэзныя і выпеставаныя, быццам у князя. Прадказаў ён і маю снечку, дзе павінна яна перасекчыся са снечкаю Сямёнавіча. Смяяцца будзеш, а адбылося тое ў гарадской лазні, што на Загрыўі месціцца. Параіў экстрасенс тры дні мне ў пасляабеддзе хадзіць у мыўню, а пасля ўжо, калі чысцюткай буду, то зазіраць у піўны прылазненны бар і з кувалом піва сядзець за апошнім столік. Алсёрбавы піва і гадзіну не сыходзіць з месца. Мой суджаны і з'явіцца там, і ўпадабаем адзін аднаго, і завяжашца вузельчык нашага лёсу. На трэці дзень усё і здарылася. Божа мой, якая цяпер я шчаслівая, Эльвірачка. Шча-слі-ва-я!

Нарэшце аўтамабільная чарга крыху пасунулася. Эльвіра Львоўна з палёгкай уздыхнула. Ёй і сапраўды надакучыла ўжо чакаць, калі яна нарэшце даедзе да сваёй утульнай кватэры. Хацелася адпачыць на канапе, памарыць, уявіць

"Усё як трэба, дзяўчынка. Сто адзін працэнт на тваю карысць". Наперад, па шчасце!"

Бразнуўшы дзвярыма, Эльвіра Львоўна лягучкай паходкай скіравала на тралейбусны прыпынак. Тут ужо было людна. Вельмі людна. І ёй, чалавеку, адвыкламу ад грамадскага транспарту, стала нават жахліва, калі людскі натоўп рынуўся да расчыненых дзвярэй тралейбуса.

"Божухна! Як вытрымаць месяц у гэтай калатнечы?"

Але нехта падпіхнуў яе са спіны, і вось Эльвіра Львоўна ў здзіўленым салоне тралейбуса.

"Адлік пачаты!"
Жанчына кінула позіркам па галовах пасажыраў. Вусатых мужчын было зашмат.

"Дзе тут угледзіш свайго? — мільганула скрушная думка. — Але ж Мальвіна толькі на трэці дзень сустрэлася з Сямёнавічам. Тры дні прасядзела ў піўбары і дачакалася. Цярпі і ты, Львоўна, — супакойвала яна сябе, — нічога, калі трохі патаўкуць бакі!"

Першы дзень прайшоў упустую. Праўда, калі вярталася пасля працы дамоў, нейкі вусач папрасіў Эльвіру Львоўну пракампаціраваць талончык. Але ж гэты мужчына быў дужа брыдкім. З ім, падалося жанчыне, сорамна і ў людзі выйсці.

"Але ж нейкая дурніца жыве, а мо ён і халасяць? Хоць наўрад. Цяпер усіх падбіраюць!"

Другі, трэці, чацвёрты, пяты дні нічога новага не прынеслі, калі не лічыць падранае крысо моднай скураной курткі, якую набыла яна зусім нядаўна ў модным буціку.

Кожную раніцу, падыходзячы да тралейбуснага прыпынку, Эльвіра Львоўна запэўнівала сябе, што менавіта гэтым днём ёй, нарэшце, пашчасціць. Спадзяванні не спраўджваліся, але ж і адведзены для сустрэчы месяц яшчэ не канчаўся.

"Надзея памірае апошняй, — часта паўтарала сама сабе Эльвіра Львоўна. — Другім пашчасціла, а чым я горшая? Лагічна? Так. Вось і чакай!"

Вечары праходзілі аднастайна. Як і раней, калі не ўлічыць толькі спадзяванні жанчыны не заўтрашні дзень. У гэтым сяброўку пераконвала па тэлефоне і Мальвіна. Яна кожны вечар званіла і замест прывітання адразу пыталася: "Ну як, Эльвірачка?" А ў адказ чула завучана-аднастайнае: "Пуста!"

Ты вачамі больш па салоне страляй. Не будзь шуюцця. Умей паказаць сябе. — Раіла сяброўка.

— Нягож, пакажаш. Ты ездзіла калінебудзь у праклятых тралейбусах? Маўчыш. Паспрабуй разок уціснуцца ў дзверы праклятага тралейбуса. Душу вытрасуць, вантроб'е выціснуць. Але ж я, Мальвіначка, гляджу, сяку вачыма на ўкола, ды пакуль не фарціць. Буду чакаць, яшчэ застаўся тыдзень, — горка ўздыхала Эльвіра Львоўна. — Кожную раніцу запіхваюся ў тралейбус, душой адчуваю, што тут ён, тут, але пазнаць пакуль не выпадала. Не прыціснуліся яшчэ адзін да аднаго. Многа кідкіх вусачоў, але ўсе — не мае, з пячаткамі жанацікаў на лбах. Праворнейшыя бабы пахапалі.

— А што? Жанацік не можа стаць тваім? Ты ж, здаецца, сучасная жанчына, а мысліш дапатопа! — ушчувала Мальвіна Эльвіру Львоўна.

— Мыслю я нармальна. Толькі скажы: ці шмат знойдзецца дурняў нешта мяняць? Мужчыны баяліўшы. Яны, калі прыраслі ўжо да нейкай клуні, то, лічы, назаўсёды. Праўда, крок, паўкроку ў бачок змогчы зрабіць, а каб кардынальна ўсё мяняць — не тут то было. Дудкі.

— Менш псіхалогіі, дарагуша. Мужа шукаюць не па кніжках.

— Вось і я пра тое. У тралейбусах. — Зласнавата выпаліла Эльвіра Львоўна.

— Не нервайся, сябровачка. Будзь спакойнейшая. Добра высыйпайся, гэта галоўнае. Які сон, такі твар-тавар. Ну, пакуль. Заўтра перазваню.

Наступная раніца Эльвіру Львоўну здзівила. Здзівила па-сапраўднаму. На заўсёды людным тралейбусным прыпынку стаяла толькі некалькі чалавек.

"З-за чаго гэта? Сёння ж не выхадны і не свята, а бач ты, бязлюддзе. Трэба спытацца!"

Эльвіра Львоўна падыйшла да маладзенькай дзяўчыны-студэнткі і, папрасіўшы прабачэння, спытала.

— З сённяшняга дня памяншалі маршрут. У Куцяранку пусцілі аўтобус, а тралейбус цяпер да інструментальнага завода ходзіць, — ахвотліва патлумачыла дзяўчына. — Вунь бачыце, колькі стаіць людзей, там, дзе аўтобусы спыняюцца?"

Дзіўна, але Эльвіра Львоўна з палёгкай уздыхнула. Быццам з яе плячэй знялі непамерна цяжкую ношу. Яна адчула душэўную і фізічную лёгкасць. Тую гармонію адзіноты, з якой звывалася і якую падсвядома не хацела губляць.

— Такі твой лёс, Эльвіра Львоўна! — выдыхнула яна і спыніла таксоўку.

Анатоль КАЗЛОЎ

ТРАЛЕЙБУСНАЕ ШЧАСЦЕ

АПАВЯДАННЕ

масляністасцю ў паглядзе і мяккасцю ў рухах. Пра такіх мужчыны звычайна кажуць: жанчына не лянуецца есці. Але ж не тое, што пад руку патрапілася, а — выбарачна. Адным словам — гурманкі.

У Эльвіры Львоўны і сапраўды быў кідкі знешні выгляд. Самавіта-імпазантны. Чорная смоль валасоў, высакаваты лоб, падфарбаваныя дугі броў, густыя доўгія вейкі. Праўда, завелікаваты крыху нос. Але ж гэта не загана. Калі яшчэ дадаць, што пухляватыя і ружовыя, як свежаспечаныя булчкі, шчокі скрадвалі гэты недахоп. Львоўна была асаністай, вузкая ў плячах і шыракаватай у бедрах жанчынай. Так бы мовіць — мара любога нармальнага мужчыны. Калі ж яшчэ дадаць, што і забяспечана яна была добра, ды зработаў дэфіцытны чым не нявеста. Шакаладная цукерка ў яркай абгорты. Вось толькі адна бяда-яшчэ — не шэнціла ёй з самой маладосці ў асабістым жыцці. Бывае ж такое!

Напачатку — у зорнай галкі — яна чакала свайго адзінага і непаўторнага прынца. Чакала настойліва, да мазахізму. Перабірала. А пад трыццатнік ужо, калі зварухнулася дзесьці глыбока ў падсвядомасці думка, што ейны прынец ці ненароджаны яшчэ, ці мо заблудзіўся ў беззваротнай невядомасці, — Эльвірка спахапілася. І пачаліся прыгоды.

Першым быў элегантна-педантычны Воўчык... Эльвіра Львоўна, успомніўшы яго, ледзь не праскочыла на чырвоны знак святлафора. Своечасова спахапілася. "Дзякуй Богу," — уздыхнула яна. Пярэдні бампер машыны за нейкі метр заміраў ад бабуркі, якая, прыкрываючы звешаную долу галаву парасонам пяшчэзных гадоў, пераходзіла дарогу. На вуліцы няўшчукна імжэў кастрычніцкі дождж.

"І куды брыдзе гэтая старая нягегліца? Сядзела б сабе дома. Непагадзь жа. Эх, нарабіла б яна мне бяды". Эльвіра Львоўна абуралася напаўголаса. Але без злосці. Яна проста не магла злавацца пасля размовы з экстрасенсам. Ягоньня залатыя словы усё яшчэ гучалі ў вушах.

Бліснуў зялёны колер. "Вольва" зноў пакацілася па мокрай шасейцы. Мільгалі з бакоў заплаканыя каштаны і таполі сквера. З шыкам пераганялі Эльвіру Львоўну маладыя бязвускі, якім усё няцярпіцца і якія спяшаюцца жыць хутчэй і хутчэй. Ёй жа, паважнай жанчыне, спяшацца няма куды. Ва ўсялякім разе, сёння. У яе ўсё пачнецца заўтра. "Эх, заўтра, — яна шчыра ўсміхнулася. — Але на чым я спынілася? Ага. Воўчык. Якімі шчаслівымі здаваліся першыя дні пасля выселла. У вушах гучаў украдліва-меладычны голас маладога мужа. Ягоньня ўгодлівасць падалася. А далікатная ўвага, кветкі, пацалункі, ну і вядома ж — пасцель? Я была шчаслівай. Сапраўды шчаслівай. Тыдзень..."

Забралі Воўчыка раніцай — за збойства ранейшай палюбоўніцы. І усё — скончылася шчасце. Плакала, перажывала доўга. Мо з месяц. — Эльвіра Львоўна скептычна скрывіла пухляватыя губы, абмаляваныя занадта яркай памадай. — Нічога не зробіш. Я абяцала Воўчыку прыходзіць да яго ў адведкі. Абяцала дзеля слова, а сама разумела, што не збіраюся чакаць любага дзясць, ды не-не — значна больш гадкоў. Жыццё ж

ён жа, нябожчык, і кватэру ёй здабываў-аддзяляў яшчэ да Воўчыка. Хацеў, каб ягоная донька жыла балерынаю. Была ва ўсім сама па сабе. Багатаю нявестай. — Эльвіра Львоўна цяжка уздыхнула. Здалося, што і слязінка нават накацілася на вочы. Дворнікі нястомна і бесперапынна праціралі лабавое шкло машыны. На перакрываючым вуліцу нешта здарылася на дарозе. Таму тут і выцягнулася даўжэзная чарга рознакаліберных машын, якія сціснаны пыхцелі смярдзючым дымам. Яго шызавата-блакітная пляценка слалася нізка над зямлёю — марасісты дожджык прыбіваў яе да шурпатага асфальту. У бязветрыцы і сціснутасці дамоў, між якімі заставаліся нібы калідоры-тунелі, можна было задыхнуцца ад гэтага смогу. Так падалося Эльвіры Львоўне. Цывілізацыя, хоп яе за нагу! Во завярнула. Магу яшчэ, магу. Глядзі ты, нават у рыфму. Не ўсё яшчэ страчана, дзевушка, — Эльвіра Львоўна дэна пацягнулася, закінуўшы рукі за галаву.

Экстрасенса ёй параіла лепшая сяброўка Мальвіна. Вечарам, калі звычайна яны гадзінамі размаўлялі па тэлефоне, Эльвіра Львоўна спыталася ў сяброўкі, як там маецца ейны Пётр Сямёнавіч. Мальвіна з прыдыханнем у трубку зашаптала: "Сябровачка мая дарагая, дай кожнай жанчыне ў свеце такое шчасце! Я ж цяпер, як з'явіўся ў мяне Сямёнавіч, ніякага клопату не маю. Усё складна і ладна. Інтэлігент, якога днём са свечкай не знойдзеш, рукі залатыя, сэрца брыльянтавае, кожную парашынку з мяне здзімае, кроку зрабіць не дае. Раніцай, мая ты Эльвірачка, каву з бутэробродзікам у ложка прыносіць. А які магутны мужчына ў ложку! Нястомны гігант. Замучае. — Мальвіна задавалася хіхікнула. — Калі паўгода б таму тхонебудзь сказаў мне пра такое, я-богу ў твар бы плюнула і на парог не пусціла. Гэта мне, ды з майей знешнасцю так пашчасціць? Дурнем бы назвала такога прарока. Аж не, бываюць у свеце суды. І папярэджанне шчасціць. Я ж табе не гаварыла праўды, як і дзе з Сямёнавічам пазнаёмілася. Баялася, што сурочыш, ці горш таго — дурніцаю палічыш. Маўляў, з галавою ў бабы не ў норме. Мясца, ну памятаеш, на дні нараджэння мінулагаднім у мяне была? Спраўлялі паліцінік з паловай. Памятаеш гром-бабу? Во-во, з задніцай, што ледзь у дзверы праціскаецца. Я ёй і пажалілася на долю. На кухні былі, а вы ўсе ў зале танчылі. Дык і гавару табе, што Люська мне параіла схадзіць да экстрасенса, які зрабіў Люську шчаслівай, указаў месца, дзе яна знойдзе свайго мужа. Указаў нават гадзіну. Так усё і здарылася. Слова ў слова. Бо, аказваецца, што не ведаем мы, бабы, дзе павінна перасекчыся снечкачка кожнай з нарачонам. Некаму выпадкова шчасціць, а большасці — не. Дык слухай! Ён, гэты экстрасенс, вылічвае, праўда, за невялікія грошы, патрэбнае месца. Паглядзіць на тую, што прышла, і зробіць разлікі. Доўга і засяроджана глядзіць, а пасля і ўказвае, дзе твой лёс ходзіць-бродзіць. Спачатку я не паверыла. Думала — лухта. А праз некалькі дзён усё ж вырашыла, што было не было, а і я паспрабую шчасце сваё знайсці. З грашамі ж, сама ведаеш, у ложку грэцца не будзеш. І не пашлыко-

таго, з кім прыйдзецца жыць у шчасці і згодзе. Адно яна ведала канкрэтна — яе будучы муж абавязкова павінен мець вусы. Абавязкова. Бязвускі для яе не існавалі. Эльвіра Львоўна пазірала на бязвусых мужчын, як на сябровак. Так-так, іменна сябровак. І на сваёй рабоце з галатарымі жанчына паводзіла сябе як з аднаполымі, не сорамелася папраўляць калготкі, магла памасіраваць грудзі, калі станік дужа занявольваў за дзень ейнае багацце. І ўсе яе трое папярэдніх мужычкоў былі з вусамі, а Міколка нават на сямі зграбнёньку бародку. Так-так, быў у Эльвіры Львоўны і трэці муж — Міколка. Архітэктар. Яго жанчына прапёрла з кватэры аж праз чатыры месяцы. Дужа ж улягаў ён у чарку. Напачатку, пакуль не пабраліся, то трымаўся. А як толькі атабарыўся ў Эльвіры Львоўны — запіў па-чорнаму. Ні просьбы ні грозбы на чалавека не дзейнічалі. Хоць і быў ён у Эльвіры Львоўны самы пакладзісты, дупіўны: адна бяда — без двух, а то і трох бутэлек беленькай жыць не мог. Прапаноўвала жанчына лячыцца — куды там. "Лепш на волю вольную, чым у сіло. Без гарэліцы, мая любачка-любімая, я не мужчына, нямашака тады ў мяне сілы багатырской. А такі навошта табе?" — ёрнічаў Міколка на жанчыны папрокі. І паказала Эльвіра Львоўна на дзверы свайму барадаціку.

А пасля, быццам у пакарэнне й Усявышнім — ніхто не сватаўся, ніхто поедам не еў развядзенку прагна-пажалівымі вачыма. І пачалася страшэнна пустая адзінота. Іншым разам ёй хацелася выйсці вечарам на вуліцу, асабліва вяснова, і сілком зацягнуць да сябе ў кватэру ўпадабаната вусача. Гонар. Гонар не дазваляў Эльвіры Львоўне такое зрабіць. І хочацца і колецца, а нешта тое, што сядзела глыбока ў яе душы, — не пускала. І самотна ўздыхала наша Львоўна, адзінока прагульваючыся па вясенніх скверах і парках. Здавалася, што нейкі зласлівец зярок сурочыў яе жаночы лёс. І так год ад году.

Вось нарэшце загарэўся агеньчык, які, здавалася, даўно ачах пал залевай лёсу...

Эльвіра Львоўна, перш чым дабрацца да сваёй кватэры, заехала ў гараж, які мясціўся не так і блізка ад яе жылла. Аспярожна аб'язджаючы распаўнёна ад няўшчукных дажджоў калюжыны, яна прыгармазіла каля масіўных дзвярэй. Расчынуўшы насцёж, загнала машыну.

— Цалюткі месяц ты мне не спатрэбілася. — Пагладзіла рукою жалезную бакавіну.

А справа вось у чым: экстрасенс паабяцаў Эльвіры Львоўне, што сустрэне яна свайго нарачонага, ездзячы ў тралейбусе на працу. Менавіта ў тралейбусе, і на працягу месяца.

"Месяц дык месяц, — падумала Эльвіра Львоўна, пачуўшы словы экстрасенса. — Гэта ж не галы, што правяла ў адзіноце!"

Дрэнна спалася жанчыне ў тую ноч, перад тым днём, які павінен нарэшце пачаць адлік новаму і жаданаму. На досвітку яна прахапілася, хуценька глытнула кавы і на паўгалзіны прысела каля лустэтка. Ёй хацелася выглядаць як ніколі прыгожай, вабнай і абаяльнай. Нарэшце ўважліва аглядзела сябе і зас-талася задаволенай.

Віленскія мелодыі Міхася Баразны

Прайшоў чарговы знальны агляда-конкурс народных і ўзорных калектываў мастацкай творчасці на базе ГДК Дзяржынска. Пацвердзілі званне "народны" многія калектывы: ансамбль народнай песні "Вярба" Дварышчанскага СДК, народнай песні Скірмантаўскага СДК, хор ветэранаў вайны і працы Фаніпальскага ГДК. А таксама ансамблі народнай музыкі "Спадчына" і народнай песні "Апрэль", клуб аўтарскай песні "Надзея", якія прадстаўляюць Дзяржынскі ГДК; народны клуб аўтарскай песні "Фан-клуб" Фаніпальскага ГДК, узорны цымбальны аркестр школы мастацтваў Дзяржынска.

Асноўныя мэты і задачы агляда-конкурсу: актывізацыя творчай дзейнасці самадзейных мастацкіх калектываў і павышэнне мастацкага ўзроўню іх рэпертуару, выяўленне народных талентаў, пацвердженне права насіць ганаровае званне "народны" або "ўзорны".

Падчас агляду ўразілі сваім мастацтвам і гурт "Суседзі", студыя арыгінальнага танца "Альянс", ансамбль старадаўняй музыкі "Пастараль", харэаграфічны калектыв дзіцячай школы мастацтваў Дзяржынска.

Поспехі мастацкага аддзялення

Пры Дзяржынскай школе мастацтваў мастацкае аддзяленне было створана больш як 15 гадоў таму. За гэты час тут падрыхтавана каля 400 выхаванцаў. За ўдзел у міжнародных конкурсах яны атрымалі каля 300 дыпламаў, 6 "залатых палітраў", каля 50 медалёў рознай вартасці, 4 Гран-пры.

Ёсць і зусім незвычайная ўзнагарода. У Біблейскім Садзе Ерусаліма 9 снежня 1999 г. былі пасаджаны тры дрэвы ў гонар юных мастакоў Максіма Мяснікова, Каці Храмавай ды Вікі Саленік — удзельніцаў Міжнароднага конкурсу "Дзеці свету малююць Танах" (Стары Запавет).

Дзяржынскіх юных мастакоў ведаюць у многіх краінах, запрашаюць да ўдзелу ў міжнародных пленэрах. Дзеці пабывалі ў Македоніі, Расіі, Летуве. Творы іх неаднаразова дэманстраваліся на выставах і ў карцінных галерэях за мяжой, дзе заўсёды выклікалі павышаную цікавасць паклоннікаў дзіцячага таленту.

Больш чым сотню малюнкаў, аформленых у рамы пад шкло, падарылі навучэнцы школы дзіцячым аддзяленням бальніц і школам-інтэрнатам.

Больш за 40 чалавек — выпускнікоў школы мастацтваў паступілі ў вышэйшыя і сярэднія навучальныя ўстановы культуры.

Загачык мастацкага аддзялення школы Уладзімір Шчэрбін удзельнічаў у Рэспубліканскай нарадзе прадстаўнікоў творчай інтэлігенцыі як таленавіты майстар пэндзля і неардынарны педагог.

Тамара ШАЎЧЭНКА

У краіне Звярыніі

Акурат на школьныя канікулы прыпала прэм'ера Дзяржаўнага тэатра лялек — "Тыграня Петрык" паводле п'есы польскай пісьменніцы Ганны Янушэўскай. Рэжысёр У. Грамовіч даследуе прыроду дзіцячых страхў з дапамогай наватарскіх выяўленчых сродкаў — спалучэння праекцыйнага і мультыплікацыйнага і радыёспектакля.

Дзеянне адбываецца ў краіне Звярыніі, дзе палахлівае тыграня шукае адвагу. Праходзячы праз выпрабаванні, Петрык робіцца смелым, ратуе сваю хворую маці. Спектакль, разлічаны на самых маленькіх глядачоў, адрозніваецца некаторай аднастайнасцю галасавых характарыстык, але дабірае за кошт дынамізму і яркасці малюнкаў. Кампазітар Ларыса Чаранок напісала шмат песень. Спектакль праводзяць аніматары А. Васько (ён жа выканаўца некаторых песень), А. Казакоў (выканаўца галоўнай ролі), А. Сцепанюк, В. Глазкоў. Мастачка — Т. Нерхісян.

Г. З.

Кожны, бываючы ў Вільні, бачыць яе п-свойму. Адзін шукае яе прыкметы ў парадных выявах старадаўніх помнікаў, іншы дапытліва ўглядаецца ў твары віленчукоў, імкнучыся пранікнуць у іх характары, лад жыцця, асаблівасці менталітэту. І зусім нечаканым паўстае гэты горад на фотаздымках Міхася Баразны.

У Баразны на першы план выступае мова дэталю, фрагментаў, акалічнасцяў. Перад намі нібы аскабалкі разбітага, некалі вялізнага, шыкоўнага люстэрка. Углядаючыся ў іх, мы падсвядома рэстаўруем, малюем ва ўласным уяўленні загадкавы, рамантычны вобраз былой беларускай сталіцы.

"Погляд слізгае па вулках Вільні, фіксуе быццам бы ўсё запар, усё, што побач, — разважае Міхась пра фотанізку "Прагулка па горадзе". — У аб'екты трапляюць адно за другім... працэс рэстаўрацыі, заднікі помнікаў эпохі сацрэалізму, гульня вытанчаных галінак дрэў на фоне абшарпаных дамоў, да якіх яшчэ не дайшла чарга ўпарадкавання, фрагменты кладкі старажытнай сцяны, што вылучылася з-пад аббітай тынкоўкі, праменьчыкі сонечнага святла і многае іншае. Там-сям мільгае постаць чалавека або яго цень, які праступае раптам выразнай помнікаў, храмаў, забудовы — як умоўны Х-манумент, вырваны з віртуальнай прасторы, з падтэксту вобразнага асэнсавання Вільні".

Уся гэтая безліч сюжэтаў укладаецца ў выразны кантэкст знааў, падгледжаны і паказаны нам Міхасём Баразной. Гэта магчымаць пранікнуць інтымнай аўрай жыцця горада, якая існуе з тыльнага боку фасадаў, але не менш сутнасная і значная, бо ўяўляе ўнутраную энергетыку і спружыны жыцця.

Слізгаючы павольна, разважліва і асцярожна, позірк фотааб'ектыва нібы спатыкаецца, засяроджваецца на аб'ектах, у якіх мастак распазнае архетыпную сутнасць. Вакно, дзверы, калона, сцяна, лесвіца — фотаздымкі-творы паводле гэтых сюжэтаў складаюцца ў значныя па аб'ёме і заглыбленасці серыі віленскіх фотазамалёвак.

Значныя гістарычныя аб'екты ў віленскім фотатраекце Баразны прадстаўлены спакваля, завуаліравана. Фотаздымкі чытаеш як відэарэбусы, шарады, загадкі, дзе выявы шэдаўраў дойлідства адшукваеш нечакана — у гэтым адна з тыповых інтрыг творчага метаду мастака.

"Выявы касцёла святога Казіміра паўстаюць на фоне абсягаў віленскага неба — то шэрага і змрочнага, то празрыста-сіняга, то працягата аблачынамі, — мастак нібы прыпамінае бачанае. — Вежа-храм ўразаецца ў прастору стромкай, урачыста-святочнай пластыкай архітэктуры, увенчанай карункамі каваных крыжоў".

І толькі касцёл святой Ганны ў адным з фотатвораў Міхася Баразны займае ўсю прастору здымка. Храм прадстаўлены франтальна, ва ўсю велічыню, у натуральным, крышачку сумным характэве.

Шалёны дзень, ці Вяселле падкідыша

Усе ведаюць Фігара. Гэта той самы вынаходлівы чалавек, які здолеў за адзін дзень абдурыць свайго гаспадара, спакуюць графіню ды ажаніцца на яе камерыстыцы. Але мала хто ведае пра лёс Фігара, пра ягоныя тайны, схаваныя пад маскай веселасці.

Гэту тэму закранае новы спектакль Дзяржаўнага маладзёжнага тэатра "Шалёны дзень, ці Вяселле Фігара" ў пастаноўцы Марыны Дударавай. На першы погляд — акуратнейшая, дакладнейшая "экранізацыя" знакамітай камедыі Бамаршэ. Але толькі на першы погляд.

Спектакль пачынаецца загадкава. На авансцэне, звесішы нагу, сядзіць "нехта ў чорным". Чорны калялюш, чорны плашч. Незнаёмец пільна глядзіць у далечыню: у ягонай памяці ажываюць карцінкі з мінулага. Знаёмыя твары: Сюзана, Марселіна, Граф, Графіня, Фаншэта, Керубіна... Сярод іх — жыццярэадны, вясёлы Фігара. Мінуты час робіцца сучасным: былое ўвасабляецца на сцэне. Фігара (Ігар Фільчанкоў), апрануты па модзе XVIII стагоддзя — у зграбным касцюме з карункавым каўнером (мастак па касцюмах Вольга Грыцаева), як звычайна, фліртуе са сваёй нявестай. Смелая, баявая Сюзана (Наталля Падвіцкая) умее ўтаймоўваць дзёрзкі нораў свайго кавалера. Але Фігара для яе — не проста аматар лёгкага флірту. Ён — графскі камердынер і дама-радінік. Яна — камерыстыка Графіні. Лепшага жаніха ёй у гэтым доме не знайсці.

Таго ж меркавання ў Фігара. Таму ён і спляшаецца ўзрадаваць свайго гаспадароў: дзень

Сюжэты паводле матываў віленскай знакамітай "Вострай Брамы" у фотаздымках Баразны паўстаюць у ачаканні каталіцкага свята. Старажытныя мury як бы прыслухоўваюцца да тых малітваў, што прамаўляюць сучасныя жыхары горада. Серыя збудавана на сутыкненні рытмаў, абставін жыцця, субстанцый розных эпох. Яна найбольш проста і лагічна адлюстравана ў Віленскім фотатраекце М. Баразны, бо тут выразна прачытаюцца і сюжэтны змест, і мастацка-вобразная інтрыга кампазіцый.

Некалькі здымкаў фіксуюць інтымны лад жыцця прадмесцяў Вільні, дзе архітэктура набліжаецца да народных ідэалаў у мастацтве. У гэтых мясцінах Вільня ў многім нагадвае каларытныя беларускія мястэчкі з іх

адметным сцішаным ды памяркоўным ладам жыцця, утульнай суразмернасцю натуральных патрэб чалавека. Мастак не мог прамінуць сваім зацікаўленым фотавокам гэтка "смачныя" закуткі цяпер такой ужо сучаснай Вільні.

Выяўленчая мова фотаздымкаў Міхася Баразны даволі сухая, стрыманая, унутрана энергічная. Але пры гэтым ёй характэрны ў пэўнай ступені і пазіія, і музычная напоўненасць. Музыка выяўленчай мовы аўтара далёкая ад парадных гімнаў, магутных сімфоній, араторый ды іншых маштабных форм. Хутчэй яе можна параўнаць з пранізлівымі блюзамі і краючымі за жывое нацюрнамі, дзе на першым плане тонкія, але выразныя і пранікнёныя інтанацыі жыцця вельмі

Атрымліваецца маленькая драма з жыцця багатай, але не задаволенай сваім становішчам, жанчыны. Надзвычай педантычная і чуллівая, Графіня час ад часу ладзіць "сцэны": то ў слёзы кінецца, то ў істэрычны смех. А Керубіна паводзіць сябе як гарэзлівы хлопчык. Сваёй энергічнасцю, безразважнасцю юнацтва ён проста зводзіць немалую жанчыну з розуму!

Веселасць, інтрыгі і танцы (дарэчы, Марына Дударова яшчэ і спрактыкаваны харэограф) паступова пераходзяць у лірычны разважанні. Нарэшце, дзеянне быццам спыняецца. Прычына "прыпынку" — доўгі маналог Фігара. Бадай, драматург задумваў гэтую сцэну менавіта як лірычнае адступ-

Працяг яе любові

своеасаблівага, унікальнага старажытнага горада. Гэта мова інтуіцыі ўлюбёнага ў Вільню чалавека, які ўглядаецца ў рытмы і праявы жыцця горада з пазіцыі дасведчанага апантасці і мастакоўскай сталасці.

Старажытная Вільня не адзіны гарадскі мастацка-фатаграфічны праект Міхася Баразны. Былі і іншыя, прысвечаныя Мінску, Рыму ды іншым гарадам. У кожнага з праектаў асабовыя мастацкія коды, свае вартасці ды актуальнасці. Натуральна, маюць яны і агульныя прыкметы і асаблівасці.

Найперш, погляд на горад. Найчасцей ён скіроўваецца знізу ўгару. З аднаго боку, такі пункт гледжання дазваляе аўтару пазбаўдзіцца атрыбутаў гарадскога мітусні. З другога — можна адчуць павагу да помнікаў і рэшткаў гісторыі і культуры.

Погляд на чалавека. Людзей на фотаздымках Баразны не назіраем. За рэдкім выключэннем. Праўда, часам можа з'явіцца прывід у выглядзе ценю чалавека, ды запойніц ледзь не ўсю прастору кадра.

Погляд на рэчаіснасць. Побыт не вельмі цікавы мастака. Але рэчы з іх унутранай сутнасцю, прыналежнасцю да культуралагічных, гістарычных з'яў, становяцца персанажамі інтэр'ерных ці экстэр'ерных фотакампазіцый аўтара.

У віленскім фотакантэксце мастака праглядае штосьці большае, чым проста прыязнасць да старадаўняй сталіцы. Сам аўтар цікава апаўдае пра свае стасункі з Вільняй:

“У студэнцкія гады мы мелі магчымасць і ездзілі калі не кожны тыдзень, то раз на месяц у Вільню. Я самастойна расцукваў выставачныя залы, адметныя архітэктурныя будынкі і вулачкі, па памятных шылдах распазнаваў гістарычныя мясціны. Потым, калі ўжо вяртаўся ў Мінск, імкнуўся прачытаць пра Вільню ўсе магчымае ў розных літаратурных зборках, распітваў знаўцаў Віленскай гісторыі. Далей пачыналася стадыя параўнання бачанага з выявамі на рэпрадукцыях і аналіз. Паступова ў свядомасці вымалюваўся вобраз МАЕЙ ВІЛЬНІ, які я і будаваў у прасторы свайго фотакантэкста, прысвечанага гораду”.

Відаць, што віленская серыя мастацкіх здымкаў Міхася Баразны яшчэ не дасягнула свайго лагічнага завяршэння і патрабуе працягу.

Таццяна ГАРАНСКАЯ

ленне, — герой раптам пачынае ўзгадваць сваё мінулае, — але рэжысёр спрабуе ператварыць гаворку Фігара ў кульмінацыйны момант. Менавіта зараз ускрываюцца патаемныя думкі камердынера. Аказваецца, пад маскай веселасці ён заўжды хавае журбу. Яго з'ядае крыўда на лёс. Ён адчувае сябе чалавекам “другога гатунку”. Бо Фігара — падкідыш. Усе жыццё яму даводзілася прыніжання, змагаючыся за сваё месца пад сонцам, тады калі Графу яго высокае становішча было дадзена з нараджэння. І цяпер, калі “яго высокасць” намеўся разбурыць шчасце вернага служкі, калі ён запрашае нявесту Фігара на спатканне, камердынер проста плача ад роспачы.

Аднак фінал камедыі не можа быць сумным. Ланцуг інтрыг і выпадковых супадзенняў прымушае Графа згадзіцца на шлюб свайго служкі. У Фігара нечакана “з'яўляюцца” бацькі — ключніца Марселіна (Алена Хрысціч) і ўрач Бартола. Керубіна таксама знаходзіць сабе нявесту — сваю аднагодку Фаншэту (Наталля Дуванава). Яе бацька, садоўнік Антонія (Сяргей Шаранговіч), заўжды гатовы напіцца, нават раней, чым суддзя Дон Гусман (Віктар Маўчан) з'яднае дзяцей шлюбам. Такім чынам, Графіня ўратаўваецца ад сорама. Граф — таксама. Усе атрымліваюць свой кавалак сятчонага пірага. Але...

Фігара зноў апранае чорны плашч і сядзе на авансэну. З журбой ён глядзіць у далеч. Успаміны канчаюцца. Уздыхнуўшы, ён устае і выходзіць. Лёс чалавека без роду і імя не можа быць лёгкай...

Рэжысёру не заўсёды ўдаецца ўтрымліваць увагу гледачоў на галоўнай гісторыі сюжэта — інтрыгах, звязаных з вяселлем Фігара. Час ад часу галоўным робіцца драма закаханай Графіні ці гульня з пераапананнем Керубіна — у дзвухчынкі. А каханне Сюзаны і Фігара быццам праходзіць “другім планам”. Хаця менавіта яно — прычына ўсіх інтрыг.

Андрэй АХМЕТШЫН

На здымку: сцэна са спектакля.

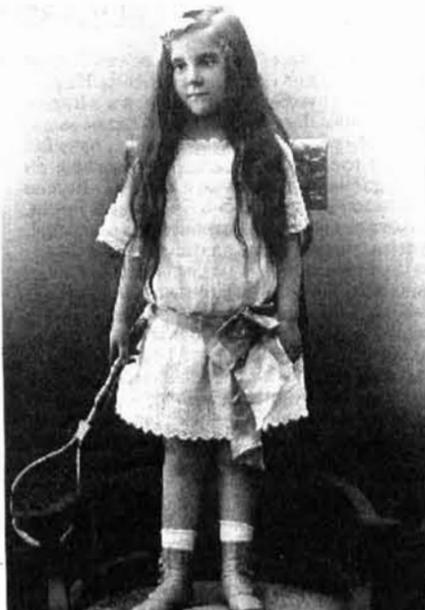
Фота А. ДЗМІТРЫЕВА

Дзевяноста пяць гадоў мінула з дня нараджэння Лідзіі Савулаўны Мухарынскай. Заслужаны дзеяч мастацтваў Беларусі, з вялікай літары Настаўнік, вядомая зборальніца і даследчыца фальклору, эрудзіраваны музыкант, яна мела бясспрэчны аўтарытэт у прафесійным асяроддзі. Яе любілі і студэнты, і калегі.

Зрэшты, слова “любілі” — можа, і не зусім дакладнае. Лепш сказаць — яе любілі і памятаюць усе, хто быў сярод яе вучняў, з кім яна супрацоўнічала, сябрвала. Нездарма памяці Л. Мухарынскай яе ўдзячныя “музычныя нашчадкі” прысвяцілі зборнік, у які ўвайшлі артыкулы, успаміны, фрагменты ліставання, фатаграфіі. І хаця выдадзены ён быў восем гадоў таму, актуальнасці не страціў. Укладальніца гэтай сціплай вонкі, але ёмістай паводле зместу кніжачкі — этнамузыкалаг Т. Якіменка пісала: “Даўно заўважана: чым больш маштабнай з'яўляецца творчая асоба, тым больш шырокая плыні духоўнага працэсу яна сваёй дзейнасцю лучыць і тым больш грунтоўныя праграмы закладае для будучага развіцця”.

Асоба Л. Мухарынскай захапляла (захапляе!) узнесласцю памкненняў, мэтанакіраванасцю, глыбінёй, адкрытасцю да нязвычайнага. Урадзжэнка Тыфліса, яна пасля заканчэння Маскоўскай кансерваторыі атрымала накіраванне на працу ў Беларусь, з якой зрадналася да канца свайго жыцця. Медсястра-добраахвотніца, яна ў дзёначай арміі прайшла праз Вялікую Айчынную вайну... Апантаная даследчыца беларускага фальклору, зборальніца партызанскіх песень. Знаўца творчасці І. С. Баха і Д. Шастаковіча, з якім, дарэчы, перапісвалася. Аўтар навуковых прац, кніг, яна любіла і аператыўнае рэцэнзаванне новых музычных з'яў, пісала, між іншым, і для “ЛіМа”...

Лідзія Савулаўна любіла творчую працу і ўзоры музычнага мастацтва, любіла навуку і чын педагога. Любіла людзей. Невыпадкава менавіта ў яе памяць Беларуская акадэмія музыкі ўжо некалькі гадоў запарганізуе навукова-тэарэтычныя чытанні. Са сваімі дакладамі, паведамленнямі, рэфератамі выступаюць музыканты ўжо новага пакалення, у тым ліку й студэнцкая моладзь. Сёлета гэтыя традыцыйныя чытанні, натхнёныя ўдзячнасцю да Настаўніцы, праходзяць 5—6 красавіка. У іх — працяг вечнай любові да музыкі, да ведаў, да пошукаў і творчасці — любові, якая лучыць стагоддзі,

яднае многія пакаленні настаўнікаў і вучняў.

С. ВЕТКА

Лідзія Мухарынская ў дзяцімстве. 1914 г.

У 70-я гады.

Сярод выпускнікоў Маскоўскай кансер-

ваторыі — трэцяя злева ў верхнім радзе; трэці справа ўнізе — музыкант Б. Смольскі. 1939-40 гг.

Фота з Дзяржаўнага архіва-музея літаратуры і мастацтва Беларусі (асабісты фонд Л. Мухарынскай).

ВЕЧАРЫНЫ

Памяці Міхася Раманюка

У касцёле святога Роха прайшла вечарына-прэзентацыя кнігі Міхася Раманюка “Беларускія народныя крыжы”, выдадзеная сям'ёю пасля яго заўчаснай смерці. На вечарыне выступілі Дзяніс Раманюк, Адам Мальдзіс, Уладзімір Конан, Анатоль Сабалеўскі, Гаўрыла Вашчанка, Аляксей Марачкін, Аляксей Шатэрнік. На аргане граў К. Шараў, спяваў хор “Унія” (кіраўнік К. Насеў).

Тры з паловай гады таму на пачатку вечарыны пайшоў з жыцця Міхася Раманюк, прафесар-мастацтвазнаўца, загадчык кафедры гісторыі і тэорыі мастацтва ў БелАМ, этнограф, буйны даследчык матэрыяльнай культуры беларусаў ХХ ст. Кола інтэрэсаў Міхася Раманюка было шырокім, і ён паспяваў паўсюль. Колькі было этнаграфічных экспедыцый разам з сябрамі, мастакамі і студэнтамі, якія прынеслі яму звыш ста тысяч адзінак унікальнага этнаграфічнага матэрыялу (дарэчы, апошняя адбылася за год да яго смерці). Плёман сталіся — кандыдацкая дысертацыя, выданне артыкулаў і сабраных матэрыялаў, сярод якіх найважнейшае месца займае альбом “Беларускае народнае адзенне” (1981). Гэта кніга адразу стала бібліяграфічнай рэдкасцю. Прапаганда аўтэнтычнага народнага адзення працягвалася на персанальных выставах, у выданнях паштовых марак, буклетаў-плакатаў, у стварэнні сцэнічных касцюмаў для Дзяржаўнага акадэмічнага хору Беларусі імя Г. Цітовіча, ансамбля танцаў Беларусі. Пра сустрэчы ў майстэрні М. Раманюка, поўнай даматканых і вышываных строў з бабультычых кувэркаў, памятаюць многія мастакі, пісьменнікі і навукоўцы. Застаўся ад Раманюка і вялізны архіў каштоўных і унікальных фотаздымкаў. М. Раманюк паспеў занатаваць той пласт народнай культуры, які зараз знікае для сучаснікаў і становіцца недаступным для даследчыкаў.

Апошні свой год Міхася Хведаравіч прысвяціў дапісванню аўтарскай манаграфіі

“Беларускія народныя крыжы”. Калі ўжо не быў здольны працаваць самастойна, дыктаваў жонцы. Ідэя выдаць кнігу ў гонар і памяць, як каштоўнае даследаванне для беларусаў, прыйшла ледзьве не адразу пасля смерці М. Раманюка яго сыну Дзянісу. Значную дапамогу аказалі яму Сяргей Дубавец, Андрэй Верацяно, Сяргей Кавалёў. Далей быў доўгі і складаны шлях: адабраць з архіваў бацькі неабходныя фотаздымкі, дазняць некаторыя рэчы, даваўся некалькі разоў перапрацоўваць макет, а самае складанае — шукаць грошы на выданне. Дапамагалі, як кажуць, усім светам, сярод спісу ахвяравальнікаў — многія беларусаў-эмігрантаў, найвялікшую дапамогу аказаў Беларускі дабрачынны фонд у Вялікай Брытаніі.

Да выдання бацькавай манаграфіі Дзяніс Раманюк ішоў тры гады. І калі, нарэшце, перад новым годам сярод сяброў разнеслася чутка пра выхад манаграфіі, не верылася. Не верылася, нават калі гарталі тоўсты фаліант. Выдатная папера, цвёрдая вокладка, 224 старонкі вялікага фармату 24x30, 303 фотаздымкі, 83 графічныя малюнкі...

Для Беларусі такое выданне нешараговае. Сама манаграфія, якая рыхтавалася аўтарам на працягу 25 гадоў, з'яўляецца грунтоўным даследаваннем беларускіх надмагілляў, пахавальнай атрыбутыкі, класіфікацыяй разнастайных крыжоў і месцаў іх усталявання. Для чытача гэта кніга — магчымасць глыбока і ўсебакова пазнаёміцца з унікальнай часткай традыцыйнай культуры беларусаў, з павяззю язычніцтва і сучаснай пахавальнай традыцыі. У кнізе можна знайсці такія нязвычайныя рэчы, як магільны самагубцаў, жалнікі, нарубы, “сіямінутныя” крыжы. Многа гаворыцца пра курганы, валуны, памятныя дрэвы, літыя, металічныя, мураваныя, кананічныя крыжы, пра розніцу між прысвядзібнымі, абракальнымі, мемарыяльнымі, памятна-засцерагалымі, прыкрынічымі ды іншымі крыжамі. Гэтая тэма ў

такім аб'ёме і з дадаткам такой колькасці ілюстрацый паднята ў даследаваннях упершыню.

Паказальны і той факт, што да выдання аніякім чынам не спрычыніліся дзяржаўныя беларускія выдавецтвы, кніга выдадзена ў Вільні на беларускай мове з англійскім рэзюме. Здаецца, з яе старонак з чытачамі гаворыцца сама наша старажытная гісторыя, дзе пераплалася і язычніцтва, і хрысціянства, дзе валадарыць філасофія і эстэтыка продкаў.

“Гартаеш кнігу, — сказаў на вечарыне Адам Мальдзіс, — і напрошваецца вывад, што Беларусь — краіна найперш хрысціянская, а потым ужо праваслаўная, каталіцкая, уніяцкая... Нас аб'ядноўвае крыж. Другая думка, Беларусь — краіна высокай духоўнай і мастацкай культуры. Якая разнастайнасць у праявах пахавання, крыжах. Беларусь, што мае такую высокую культуру, не можа не быць самастойнай цывілізацыяй, якая стасуецца з іншымі цывілізацыямі і істотна ўзбагачае іх. Безумоўна, гэта трагедыя Беларусі, што яна знаходзіцца на культурным пагранічжы паміж усходам і захадам, праваслаўным і каталіцкім светам. Але гэта і шчасце, бо такое становішча вядзе і да ўзаемаўзбагачэння... Усе гэта вы пабачыце ў кнізе Міхася Раманюка, які ў 70-я гады, калі распачыналася яго даследаванне, адзін араў ніву народнай культуры. І калі б была такая намінацыя — кніга 2000 года, я б назваў прэтэндэнтам на гэты тытул кніжку “Беларускія народныя крыжы”. Яна годна будзе прадстаўляць духоўную і матэрыяльную культуру Беларусі на радзіме і за яе межамі”.

Пазнаёміцца з кнігай “Беларускія народныя крыжы” можна на выставе Таварыства беларускай мовы, а набыць у кнігарні “Акадэмікніга”.

Наталля ШАРАНГОВІЧ

За які жанр Валянціна Коўтун ні возьмецца, можна не сумнявацца, што вынікі атрымаюцца вартымі ўвагі і крытыкай і чытачоў, бо ўсё, што яна ні піша, адпавядае высокаму мастакоўскаму ўзроўню. Выступаючы ў друку з 1966 года, Валянціна Міхайлаўна дэбютавала ў 1971 годзе кнігай паэзіі "Каляровыя вёслы", якая, як і наступныя "На ўзлёце дня", "На зломе маланкі", "Метраном" (у 1986 годзе адзначана Літаратурнай прэмія імя Аркадзя Куляшова), "Лісты да цябе", прывабіла тым, што аўтар піша нязмушана, а застаючыся лірыкам, не абыходзіць складаных момантаў жыцця. Празаічныя ж набыткі В. Коўтун — найперш раман у дзвюх кнігах "Крыж міласэрнасці". Не адмаўляючы яе поспехаў і ў галіне апавяданняў, трэба сказаць, што менавіта зварот да незабыўнага вобразу Цёткі дазволіў пісьменніцы глыбока спасцігнуць сутнасць здзейсненага гэтай выдатнай нацыянальнай дзячкы, а адначасова раскрыць тую няпростую працэсу, што адбывалася ў пачатку мінулага стагоддзя на шляху да беларускасці. Зборнік жа апавяданняў "Калінавая гронка залата" — імгненні з жыцця, якія падгледжаны таленавітым аўтарам, атрымліваюць сваё ўсебаковае раскрыццё, ператвараючыся ў прадзіўныя малюнкі дня сённяшняга і учарашняга. А да ўсяго В. Коўтун — і даследчык літаратуры, і яе гісторык (мае навуковую ступень кандыдата філалагічных навук): выйшлі даследчыцкія працы "Святло народнага слова. Пазначаны лад беларускай народнай песні" і "Крыніца паэзіі. На шляху эпізацыі".

Родам жа Валянціна Міхайлаўна з вёскі Дзяміянкі Рэчыцкага раёна, дзе нарадзілася 6 красавіка 1946 года. Пасля заканчэння сярэдняй школы працавала піянерважатай. У 1964 годзе паступіла на філалагічны факультэт Львоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта, з чацвёртага курса яюга перавялася ў Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт (скончыла ў 1969 годзе). Настаўнічала, была літаратурным кансультантам "Сельскай газеты", літсупрацоўнікам, рэдактарам аддзела крытыкі і літаратуразнаўства "Полымя", загадала рэдакцыяй літаратуры для юнацтва выдавецтва "Юнацтва". З 1990 года зноў працуе ў рэдакцыі часопіса "Полымя". У 1977—1980 гадах вучылася ў аспірантуру пры Інстытуце мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР.

З 55-годдзем вас, шануюная Валянціна Міхайлаўна! Доўгіх гадоў жыцця вам і нязменных творчых поспехаў!

"Крыніца", № 63

На першых старонках трэцяга сёлетняга нумара часопіса "Крыніца" змешчана гутарка Леаніда Галубовіча з Нілам Гілевічам. У рубрыцы "ты" друкуюцца таксама вершы народнага паэта. Пра ягоную творчасць і грамадзянскую пазіцыю пішуць Леанід Галубовіч, Усевалад Гарачка, Вольга Шынкарэнка, Алесь Бельскі, Яўген Стасевіч і Уладзімір Конан.

У нумары змешчаны вершы Святланы Явар, Іры Голубевай і Алеся Макарава.

Увазе чытачоў прапануецца новая аповесць Міколы Купрэва "Рэчкаю плывём, плывём..." Усевалад Гарачка і Алесь Астраўцоў публікуюць свае нататкі на літаратурныя тэмы.

У рубрыцы "Ён" прадстаўлена постаць сьліннага філосафа Хасэ Артэгі-і-Гасэта. Валянцін Акудовіч падае асноўныя звесткі з жыццяпісу вялікага іспанца, а ў перакладзе Сяргея Верацілы (ён жа аўтар прадмовы) і Анатоля Прасаловіча друкуюцца эсэ "Дзесяць Іспаніі", "Касмапалітызм", "Пра трамвай і эстэтыку" і ўрывак з эсэ "Ад Мадрыда да Астурый, або Два краявіды".

У перакладзе Ірыны Клімковіч надрукавана "Камедыя памылак" Генрыка Сянкевіча.

Ф. ТРОНКА

Мілья сэрцу падручнікі

ВЫДАВЕЦТВУ "НАРОДНАЯ АСВЕТА" — 50 гадоў

З выдавецтвам "Народная асвета" мяне звязваюць даўнія і добрыя адносіны. Не раз, па справах службы, сустракалася я з Ігарам Мікалаевічам Лапцёнкам, дырэктарам выдавецтва. Мне імпаўне яго шчырасць, пачуццё гумару і тое, з якой асалодай гаворыць ён пра будзённыя выдавецкія справы. Больш за 10 гадоў ведаю Яўгена Сяргеевіча Гучка, вядучага рэдактара падручнікаў па географіі, эрудыта, таленавітага паэта і вельмі спагадлівага чалавека. Вялікую сімпатыю выклікае ў мяне абаяльная і інтэлігентная Надзея Гаўрылаўна Ляўчук, якая рэдагуе падручнікі па фізіцы і матэматыцы. Калі ж я прыходжу ў дом на праспекце Машэрава і падымваюся на 10-ы паверх, мяне агортвае пачуццё ўласнай недасканаласці, таму што нават у калідорах там пануе дух вялікіх ведаў, часткай якіх у школьны час па ляноце сваёй, ці па няўважлівасці я не авалодала...

Асветаўцы — людзі ў нейкім сэнсе апантанія сваёй справай, яны працягваюць працаваць нават у пенсійным узросце. Трэба мець немалыя веды, каб рыхтаваць і рэдагаваць падручнікі па гісторыі, мове, літаратуры, географіі і дакладных навуках. Асветаўцы трымаюць факел ведаў высока, на іх кнігах выхоўваюцца ў нашай краіне адукаваныя грамадзяне. Дзеці не надта задумваюцца над тым, які дзе ствараюцца падручнікі, але несумненна памятаюць словы ўнізе падручніка: "Выдавецтва "Народная асвета".

Сёлета ў "Народнай асветы" залаты юбілей — 50 год, узрост творчай сталасці. Галоўная задача — ранейшая: добрыя і разумныя падручнікі для вучняў, зручная метадычная літаратура для настаўнікаў і бацькоў, усе неабходныя матэрыялы для забеспячэння вучэбнага працэсу, у тым ліку і спецыяльныя камплекты, якія ўключаюць у сабе падручнік, вучэбны дапаможнік, рабочы сшытак, кнігі для настаўнікаў і бацькоў.

А гісторыя выдавецтва пачалася пасля вайны, калі ў складзе адзінага тады дзяржаўнага выдавецтва стварылі спачатку рэдакцыю вучэбнай літаратуры. Потым, пастановай Савета Міністраў БССР, зрабілі структуру і больш сталую. І адбылося гэта 1 красавіка 1951 года. Тады існавала адзіная сістэма адукацыі, таму асноўная частка падручнікаў паступала з Масквы і перакладалася на мовы нацыянальных рэспублік. З 1956-га года ў Беларусі пачалі ствараць свае першыя нацыянальныя падручнікі, але асновай усё ж быў падручнік саюзнаы. Свае выпускі слюнікі: руска-беларускі, беларуска-рускі, падручнікі па мове для пачатковай школы і г. д. Усё гэта адбывалася адначасова з рэформамі, якія праходзілі ў школе: абавязковае сямігадовае, потым дзясцігадовае прафесійнае навучанне, пераход на адзінаццацігодку. Разам з гэтым мяняліся і задачы, якія стаялі перад выдавецтвам.

Акрамя вучэбнай, выпускалася ў "Народнай асветы" і мастацкая літаратура — таксама для школьнага працэсу. Друкаваліся творы М. Танка, А. Куляшова, З. Бядулі, Я. Маўра, М. Багдановіча, К. Буйло, Г. Бураўкіна, Р. Барадуліна, П. Панчанкі. Асобнымі кніжкамі прадстаўлена паэзія Я. Купалы і Я. Коласа, творы У. Шэкспіра і М. Тэзна. Выходзілі спецыяльныя альбомы для школы, прысвечаныя жыццю і творчасці класікаў беларускай літаратуры — М. Багдановіча, Ф. Багушэвіча, Я. Купалы, Я. Коласа, Цёткі, К. Чорнага. У напісанні навукова-папулярнай літаратуры для дзяцей прымалі ўдзел і пісьменнікі: згадаю тут "Салігорскае дзіва" М. Паслядовіча, "Старонкі нашай гісторыі" В. Вольскага. Аўтарам дзеючага "Буквара" з'яўляецца член ЦСФ Анатоль Клышка, які падрыхтаваў яшчэ некалькі кніг для мастацкага чытання. Алесь Якімовіч на працягу многіх гадоў быў складальнікам кнігі для чытання "Роднае слова". У выдавецтве ў свой час пачыналі творчы шлях і атрымалі доб-

Здымак зроблены ў адным з пакояў выдавецтва. Злева направа: мастацкі рэдактар Л. Паўленка, вядучы рэдактар А. Пыльчанка, аўтар "Буквара" А. Клышка, мастак У. Пашчасцей, загадчык рэдакцыі мастацкага афармлення Р. Фралой, кіраўнік гуманітарнага напрамку А. Дзераш.

рую школу паэты і празаікі Еўдакія Лось, Янка Непачаловіч, Уладзімір Ляпешкін, Уладзіслаў Нядзвецкі, Уладзімір Ляўданскі, Уладзімір Дамашэвіч.

Цікавае для чытачоў выклікалі гісторыка-літаратурныя нарысы "Незабыўнымі сцэжкам" Сцяпана Александровіча, "Падарожжа ў 19-е стагоддзе" Адама Мальдзіса, "Зямля пад белымі крыламі" Уладзіміра Караткевіча, кніга Валянціна Рабцэвіча "Аб чым расказалі манеты".

Найбольш пераломны этап супаў з прыходам у выдавецтва на пачатку 90-х гадоў новага дырэктара — Ігара Лапцёнка. Гэта былі апошнія часы перабудовы і набывання незалежнасці. Тады якраз і паўстала пытанне стварэння нацыянальных падручнікаў для 11-гадовай агульнаадукацыйнай школы, а гэта не больш і не менш, а — 750 назваў! Дагэтуль у рэспубліцы выдавалася 250, а ўсё астатняе было завознае. Не было сваіх падручнікаў ні па матэматыцы, ні па хіміі, ні па фізіцы, ні па натуральных прадметах, ні па сваёй гісторыі. Задача была — стварыць іх у самыя сціслыя тэрміны. Сумесна з Міністэрствам адукацыі распрацавалі спачатку праграмы, а потым пачалі выдаваць і падручнікі. У 1991-1992 гадах вельмі цікавай з'явілася выданне 32 сваіх падручнікаў па гісторыі і географіі. Яны былі, магчыма, не зусім дасканалыя, але сталі добрымі падмуркам для далейшай працы. З пераходам школы да 12-гадовага навучання выдавецтвам былі распрацаваны і выданы падручнікі па гісторыі Беларусі з 1-га па 11-ы клас, па сусветнай гісторыі з 5-га па 11-ы клас, завершаны выпуск "Географіі", а зараз распрацоўваюцца вучэбныя матэрыялы для 12-га класа на рускай і беларускай мовах. З'явіліся і новыя, якіх не было ў савецкай школе. Напрыклад, упершыню ў нашай краіне распрацаваны інтэграцыйныя курсы: "Чалавек і свет" з 1-га па 4-ы клас, які складаецца з трох раздзелаў — "Чалавек і прырода", "Чалавек і грамадства", "Чалавек і здароўе". Гэты курс плаўна пераходзіць у другі — "Сусвет" — для 5-га і 6-га класаў на рускай і беларускай мовах, затым — "Мой свет" (8-ы і 9-ы класы), а зараз распрацоўваецца курс для 10-га і 11-га класаў.

У сувязі з тым, што адбылася чарнобыльская аварыя, створаны падручнікі з 1-га па 11-ы клас па радыяцыйнай бяспецы.

І яшчэ. Выдавецтва заклапочана і стварэннем падручнікаў для спецыяльных школ — для дзяцей, які адстаюць у фізічным і

псіхічным развіцці. Для іх, пачынаючы з 1996-га года, выйшла ўжо каля 150 падручнікаў розных напрамкаў.

Яшчэ выдавецтва выпускае даведнікі і слоўнікі, а гэта таксама вялікі кавалек работы. Без слоўніка сёння праблематычна што-небудзь вывучаць. Выдадзена больш за 40 слоўнікаў-даведнікаў па ўсім напрамках, ёсць і даведнікі па мовах і па літаратуры.

На заканчэнне хочацца ўзгадаць пра самае каштоўнае — супрацоўнікаў выдавецтва, таму што за ўсім рэфармамі, лічбамі, поспехамі — іх праца, іх лёсы. Многія з іх аддалі выдавецкай справе ўсё жыццё. Як не ўзгадаць першапраходцаў "Народнай асветы"? Гэта Б. Кімбар, В. Дзебалтоўская, Р. Мінц, К. Кобызева, М. Казбярук, Г. Ягорава, Т. Белая, В. Матукоўская, В. Курбека, С. Майхровіч, С. Грабчышка, Н. Лапцкая, Я. Рапановіч і шмат іншых — усіх пералічыць проста немагчыма.

Ігар Лапцёнка з вялікай цеплынёй гаворыць пра людзей, з якімі яму выпала працаваць: пра вядучага эканаміста Л. Рамановіч, вядучых рэдактараў выдавецтва К. Лукашэвіч, С. Аніскевіч, А. Пыльчанку, Я. Гучка, Н. Ляўчук, начальніка фінансава-эканамічнага аддзела Э. Васіленка, галоўнага мастака Г. Фралова, мастацкага рэдактара Г. Красінскага, эканаміста Л. Позднёва, карэктараў І. Яромчык, С. Яновіч, намесніка дырэктара па вытворчасці В. Чуліцкую і іншых супрацоўнікаў.

Пад залаты юбілей можна гаварыць і пра ўзнагароды. А было іх за ўвесь час нямала. У 1965 годзе беларускі падручнік упершыню атрымаў Залаты медаль на ВДНГ СССР, у 70—80-ыя гады — 2 ганаровыя граматы Вярхоўнага Савета БССР. У 1999 годзе Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь быў праведзены конкурс "Лепшы падручнік года". Сярод 3-х намінантаў былі 2 назвы "Народнай асветы": комплекс "Буквар" А. Клышкі атрымаў першы Дыплом і трэці Дыплом — "Сусветная гісторыя" на беларускай і рускай мовах. "Народная асвета" за апошнія 10 год атрымала каля 40 дыпламаў. "Буквар" А. Клышкі ў свой час быў узнагароджаны сярэбраным медалём ВДНГ СССР, залатым медалём на міжнароднай Лейпцыгскай выставе.

Поспехаў — нямала, а наперадзе — шмат новых планаў і задумак. Няма сумневу, што "Народная асвета" будзе па-ранейшаму радаваць маленькіх і юных нашых суграмадзян выдатнымі падручнікамі і кніжкамі, такімі мілымі нашаму сэрцу на ўсё астатняе жыццё.

Люба ЯГОРАНКАВА

ПОШТА

Вось ужо больш дзесці гадоў кіруе літаратурным аб'яднаннем "Нёманец" (г. Узда) Віктар Сабалеўскі. І не таму, што работнік рэдакцыі "Чырвоная зорка", а таму, што сам паэт-лірык, аўтар дзюх кніг "Чабарова паяна", "Абранаціца". У "папарадкаванні" Віктара каля 30 чалавек, большасць — паэты. Узрост — самы розны — ад 10 да 80 гадоў. Не пакрываю душой, калі скажу, што амаль кожны ўдзельнік паэт сваім "адкрыццём" абавязаны Віктару. Ёсць у яго гэта цудоўная здольнасць — адкрываць, падтрымліваць. Сёння "ЛіМ" знаёміць чытачоў з вершамі Віктара Сабалеўскага.

Віктар Сабалеўскі

Ад цябе мне не схавацца
 Па-за сценамі муроў,
 Не ўцячы, не ўратавацца
 За віном сярод сяброў.

Не астудзіць час каханьня,
 Ён над намі — не ўдар,
 Нават доўгаму расстанню
 Не згасіць жадання жар.

Хай вятры гудуць над полем,
 Замятае сцежкі снег —
 Перашкодаў нам чым болей,
 Тым хутчэй насустрач бег.

Дык не буду шкадаваць я
 Цёплых слоў для пачуцця.
 Не ўтайць свайго мне шчасця,
 Не схавацца ад жыцця.

На возеры

Кроплі вады на тваіх плячах,
 На руках тваіх і на шый
 Яркім сонейкам вабна блішчаць,
 Як агенчыкі залатыя.

Грацыёзна ідзеш па вадзе
 Каралеўнай азёрнай гладзі,
 Пераможна глядзіш на людзей,
 Нібы ружа ў асеннім садзе.

Адчуваеш сваю пекнаму,
 Але не звяртаеш увагі,
 Што на безрае хлопец-настух
 Прагна губы кусае ад смагі.

Не канчаўся б гэтым жніўнем,
 Не мінала б наша лета!
 Хай пачуццям шчодры лівень
 Не спыняецца на гэтым.

Хай і восенню каханне
 Абсыпае нас цяплом,
 Будуць шчырымі спатканні,
 Жыццё будзе дзіўным сном.

Ні халодны дождж, ні вецер
 Нам не стануць перашкодай.
 Не наступіць шчасця вечар
 Ні праз тыдзень, ні праз годы.

Не разлучаць нас дарога
 І жыцця выпрабаванні.
 Дзён шчаслівых шмат у бога,
 Калі верыць у каханне.

Сцяжынка да верлібра

ПЕРАЧЫТВАЮЧЫ
"ЛІСТКІ КАЛЕНДАРА"

*Вы хочаце ведаць,
Аб чым гаварылі ў суботу
Дваціцатага верасня
У Пількаўшчыне, у нашай хаце,
Калі ўсе пад вечар
Вярнуліся з поля, з работы,
І свежымі драгікамі частавала
нас маці?..*

Верш Максіма Танка "Проза". Дакладная дата, дакладны адрас... Так пачыналі свой апошні даўняў храніцеры-летапісцы... Паэт даверліва вядзе чытача на гэтую сямейную асамблею, дзе

*Хвалілі пагоду...
Падлічвалі, колькі хто
На працадні атрымае
І колькі спатрэбіцца дрэва
На новыя сцены...*

Адкуль пачынаецца рэха

ДВА ЭПЮДЫ АБ ПАЗЭІІ

Потым ад клопатаў хатніх пераходзілі да спраў вясковых:

*Прыкідвалі, колькі
Згуляем вяселляў, хрысцінаў.
(На вёсцы — усё на вачах,
Не схаваеш нічога:
Вядома, хто з кім
І калі пачаваў у адрыве,
Хто брагу схаваў
У глушы хмызняку баравога).*

Далей — маштабы шырэйшы. Быццам сама планета наша прыходзіць са сваім неспакоем і садзіцца за сялянскі стол:

*Змярканнем святло запаліўшы,
Газеты чыталі.
Цікавіліся ўсе справамі
Міру найболей...*

— Скажы нам, —
пыталіся ў мяне, —
*Чалавек ты бывалы,
Мо вярта крыху прызапасіць
Запалак ды солі?..*

Так: не адпуская адчування, што гэта не верш разгортваецца, а ідзе нязмушаная гаворка. Вольная, не скаваная адбітай на лічыльніках колькасцю складоў рытміка, гнуткая, гутарковая фраза, але радок трымаецца моцна, ён мускулісты, і страфа не распаўзаецца, хоць і рыфма праглядае некалькі нямела, яе як бы і няма, яна як бы і непатрэбная тут ("непатрэбнымі мыліцамі" назваў аднойчы рыфмы Максім Танк, — у палемічным запале, разумецца. Бо не дужа далёка па часе ад гэтага выказвання паэт, як бы застрахоўваючыся ад папаканняў, што ён "слабак зрыфмаваць", занатоўвае такія сакавітыя сугуччы: няпрошаны — гарошыны, белая — беглае, пасланцом быў — бомбы... — проста гэтак, гуляючы...).

Нязмушана і натуральна нараджаўся танкаўскі верлібр. Гарманічную аснову яго паэт знаходзіў у жывой гутарковай мове, у гуках навакольнага жыцця. Вось: "у лесе з бацькам пілуем на дрывы... сухастой... Як смых, звініць і звініць наша піла. Перш мне здавалася, што звон яе аднастайны. Але потым я пачаў адрозніваць яго адценні. Іначай спявала наша піла, уражаючыся ў асіну, іначай — у сасну, іначай — у настыліую ардзель, скручаная жылы чачоткі ці стрыжнявую, сукаватую, быццам кавальскімі цвікамі збітую елку"... (Хай сабе ў скрыпцы і не смых гучыць, а струна, але тут жа смыхам ходзіць піла — то й гучаць будзе!) А то яшчэ: "дождж усё шуміць, усхліпае, уздымае, булькае, хлюпае... Аж дзіва, колькі ў яго голасе адценняў"...

Вось перад гэтым дзівам і спыніўся верлібр, і загаварыў Танкавым голасам. На суровай жыццёвай глебе ўзрасталі і выспявалі эстэтычныя прынцыпы, пазыка Максіма Танка. "Сапраўдная пазыя, — перакананы ён, — пачынаецца не са слоўнай і рытмічнай эквілібрыстыкі, але — ад думкі". І прызнаецца: "Стараўся пазбегнуць таннай патэтыкі і позы"...

Як дапытлівы псіхолаг, разважлівы мысляр і як чуйны музыка, услахоўваецца паэт у людскую гамонку. Бо: "па тым, як гучыць твая мова, песня, можна здагадацца, і як жыве народ". Сувязь самая непасрэдная. Пошук пазычнай формы ў Максіма Танка грунтуецца найперш на поліфанічным ладзе жывой народнай мовы, на яе лексічным і сінтаксічным багацці, рытмічнай рухавасці, на тонкім адчуванні этымалагічных каранёў, семантычных глыбіняў і таямніц, шматзначнасці і трапнасці роднага слова — як духоўнай выявы і жыццядзейнага гаварна народнага светаўспрымання і светаразумеання...

Вось адзін з такіх "лінгвістычных мосцікаў" — з 1938 года, ад сямейнага штрышка пра тое, што "дзядзька Фадзей, якога дзед часта называе бадзіняй, задаволіў сваю прагу да вандровак" — і аж у 1978 год, калі ўспыхнула гэтае дзедава "бадзіня" (пэўна ж — ад "бадзяга") у "Быліне пра касмічнае падарожжа Мураша-

клопатна, з сардэчнай цеплынёй і спагадай углядаецца ў лёс канкрэтнага чалавека. І таму — стыхія роднага слова, музычны лад мовы, а ў ім — і вольны верш, верлібр, — крылы, на якіх узлятае жарптушка яго пазыі...

Згубіцца, каб застацца,

АБО ПАДВОЙНАЯ
ПЕРСПЕКТЫВА РАДКА

Напэўна, спачатку неўсвядомлена, ды так яно, хутчэй што, і ёсць, бо іначай як жа з пазыі можа быць? — але пачынае акрэслівацца пытанне, адкуль гэты сустрэчна-паралельны, люстраны, рух? Ад сумежнай рыфмоўкі? Магчыма, — як у вершы "Шлях Максіма Гарэцкага":

*Цёмна, цёмна — хоць ты плач,
З неба зоры ўкраў крумкач.
Да святла дайсі ўсё ж трэба.
Тут зямля, тут наша неба,*

Васіль ЗВЁНАК

Сапраўды — радок за радком — некая па-русалчынаму кліча, заваблівае. Навяваецца штосьці шчымлівае. А разгядкі ўсе няма і няма... Яна няўлоўна аддалаецца, нібы ўцякае, пакідаючы агеньчык надзеі — як папараць-кветка...

стацца..." — вядзе, паглыбляе думку: ад простага, сузіральнага, пейзажна-замалёвавага "згубіцца ў восеньскім тумане..." да метафізічнага (у сэнсе "дамарксавым": непадуладнага вопыту) угрунтавання чалавека ў космасе прыроды: "згубіцца, каб застацца..." і, нарэшце, — адчуванне жыцця ў спасціжэнні душою Вечнага Духу: "згубіцца... і не баяцца, што жыццё міне..." Элегічную настраёваць падмацоўвае рэха — нібы звон у сусветнай цішыні. Далёкі, але сучасны...

Падвойная перспектыва радка. Ці перспектыва голасу... Тут дзіўнае адчуванне, калі ўдумацца. Загадавае. Не арыфметычна разлічанае. І такое заманлівае ў сваёй недамоўленасці, — нахшталь васьмі гэтых "нашых" (хто яны? што яны?..):

*Нашы не прыйдуць, бо нашых няма,
І нам чакаць іх з табою дарма.
Ім не вярнуцца. Адкуль і куды?
Ім не вярнуцца ніколі сюды,
Так, як ніколі не вернецца дым
Да папялішча назад, дзе сядзім,
Нібы трава, што шуміць да пары,
Покуль завіе няма на двары...*

Сапраўды — радок за радком — некая па-русалчынаму кліча, заваблівае. Навяваецца штосьці шчымлівае. А разгядкі ўсе няма і няма... Яна няўлоўна аддалаецца, нібы ўцякае, пакідаючы агеньчык надзеі — як папараць-кветка...

*Покуль снягамі ўсё не замяло,
Снег успрымаецца, нібы святло,
Што асвятляе апошнія дні,
Дзе мы з табою, як на далані
Бога, якому сябе аддаём,
Быццам матыль,
што ляціць над агнём,
Вогненнай смерці сябе аддае,
Не разумеючы сэнсу яе...*

І зноў — вяртанне-рэха. Апошняе. Але — не адамкнёнае. Усё з той жа таямніцай. Шукай ключык сэрцам сваім:

*Нашы не прыйдуць, бо нашых няма,
Нашы не прыйдуць, бо заўтра зіма...*

Чуецца штосьці магічнае ў паралельных паўторах... Ляціць голас, — ён жа, безумоўна, аціхае, каб недзе не знікнуць — а растварыцца, у нешта матэрыялізавацца зусім іншаснае, ужо не даступнае табе, няўлоўнае... І ён жа — вяртаецца. Вяртаецца рэхам. Значыць, рэха недзе там, на самым пачатку сваім, мусіць быць моцным — каб вярнуцца. Павінен быць сілавы момант, момант энергіі, каб нарадзіць той, сустрэчны, штуршок. Іначай — не будзе вяртання. Будзе самотная глухата. Будзе абсалютная маўкліваць, як у стане касмічнай бязважасці, і нулявая магчымаць "пачуць" сваю прысутнасць...

І так па-дзіцячы хочацца гукнуць у прастору і перабегчы туды, адкуль пачынаецца рэха — каб паглядзець сюды, дзе ты толькі што быў. Паглядзець, як на сябе самога, на свой голас — у момант існасці, які ўжо адляцеў у вечнасць. Зрабіўся рэхам: "Але ж ён ёсць!.."

Калі слухаеш музыку, калі паглынаюць цябе незямныя хвалі гукаў, хіба задумваешся тады аб іх прыродзе? Душа твая проста жыве іх жыццём — жыццём іх ладу, іх гармоніі. (Гаворка, ясна ж, пра музыку, якая мае права так называцца, — гвалтоўнае гукаспалучэнне паціху абмінем...).

Так і з пазыяй. Так і з гэтымі радкамі, прынесенымі лютаўскай кніжкай часопіса "Польмя" (год 2001): чытаеш — і нібы твае крылы разгортваюцца, і перад табою адкрываецца прастор, які толькі што быў вядомы выключна аднаму чалавеку — аўтару, паэту. Імя яго — Віктар Шніп. Яшчэ адзін сустрэчны палёт...

*Тут шынок, а тут турма,
Нават нашая зіма.
На крыжах завая грае.
Кожны крыж свой выбірае.
А ў Гарэцкага дарога
Да вясны, святла і Бога...*

Розныя сэнсавыя і лагічныя сувязі яднаюць паралелі двухрадковай: прычына-глумачальныя, умацняльныя, пабуджальныя, прэрэчлівыя і сумоўныя... Але несумненна: радок як бы дагукваецца да радка, шукае і чакае сваё рэха... Несумненным выглядае і спрыянне гэтаму іх непасрэднай блізкасці, абвостранай судакранальнасці, змацаванай сумежнасцю рыфмы. І ўсё ж, магчыма, — і найбольш верагодна: спосаб арганізацыі верша яшчэ не ўсё вызначае. Ён толькі знешняе выяўленне, сігнальны знак чагосьці карэнна-сутнаснага, пакліканага не адно толькі фармальнымі высілкамі...

*Згубіцца ў восеньскім
густым тумане,
Нібы згарэць у восеньскім агні,
Нібы разбіцца на аэраплане,
Упаўшы з неанельскай вышыні...*

*А тут ля вокан лётае сарока
І нас заве ў бярознік залаты,*

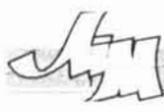
*Нібыта ў Храм,
дзе нас даўно з табою,
Шчаслівых, як ніколі, не было.
Згубіцца, каб застацца, быць з ракою,
Дзе стронга, як застылае святло.
Згубіцца і глядзець у цемру неба,
І не баяцца, што жыццё міне
І будзе нам нічога ўжо не трэба,
Як пылу, што прыгрэўся на акне...*

Рыфмоўка мяняецца (там была сумежная, тут — перакрываючая), і паралелі як бы падвойваюцца, але іх суразмоўе трымаецца на той жа хвалі сустрэчнага палёту. Верш сам па сабе, здаецца, ціхі, не бунтоўны, прынамсі, не крыклівы. Ён не грукаецца з настойлівымі намаганнямі ў сэрца, але ўваходзіць туды па-сяброўску даверліва, і ты па-сяброўску жадана сустракаеш яго... З ім ёсць пра што пагаманіць... І гэты траісты паўтор — "за-

Р. С. *І ўсё ж — як самапрысуд: немагчыма ніякім пераказам "ахапіць" пазычны твор. Яго трэба чытаць. Бо па-за "канцэпцыяй" "пераказчыка" моцна застацца без "ацэннага курсіваў" не толькі такія іскрынікі, як з працытаваных фрагментаў: "стронга, як застылае святло"; "з неанельскай вышыні" (якою адразу робіць "вышыню" гэтае "не" ў спалучэнні з "анельскай"?..), але і з вершаў суседніх, ды не згаданых: "...іду... / пакуль стамлюся вечнасцю зямной, / пакуль не ўбачу, хто ідзе за мной..."; "жыве ўва мне, як смерць мая, Іуда, / што знае час, калі мяне прадаць..."; "жыць паэту нялёгка, тым болей — жанчыне..."; "засыпаны снегам дамы і платы, / ты сярод снегу, нібыта святы, / ідзеш без дарогі па белым святле, / нібыта па хмары, па белым сяле..."*

Калісьці непаўторны і непараўнальны майстар прозы і мысляр Аляксей Рэмізаў спытаўся і адказаў: "...што трэба чалавеку ад чалавека? — так мала: кроплю сардэчнасці — і лёд растае..."

Такою сардэчнасцю прасветленыя вершы Віктара Шніпа.

Менавіта так называецца і адна з кніг літаратурна-крытычных артыкулаў і рэцэнзій Генадзя Серафімавіча. Аналізуючы творчасць І. Мележа, М. Лупсякова, П. Місько, В. Хомчанкі і іншых празаікаў, Г. Шупенька пераканаўча паказвае, што мастакоўскія пошук нязменна прыносяць жаданы плён, калі аўтар валодае значнымі задаткамі таленту. Менавіта гэта дапамагае яму пры добрым веданні жыцця ствараць яркія, непаўторныя творы. Да таленту крытык ставіцца як да першаасновы, на якой вырастае дрэва літаратуры. У няменшай ступені талент неабходны і крытыку, даследчыку літаратуры. Толькі ў такім разе пры наяўнасці належнай тэарэтычнай падрыхтоўкі можна дэталёва прааналізаваць той ці іншы твор у яго ідэйна-эстэтычнай цэласнасці. А такім талентам і валодае Г. Шупенька.

Нарадзіўся Генадзь Серафімавіч 6 красавіка 1936 года ў вёсцы Падбярэззе Мядзельскага раёна. Жыццё не пеціла яго. Яшчэ ў час Вялікай Айчыннай вайны адчуў, па чым фунт ліха, быў пакалечаны фашысцкімі нелюзьмі. Таму і на аддзяленне беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта паступіў толькі ў 1965 годзе. Але на гэтым нягоды не скончыліся. У час вучобы цяжка захварэў і дыплом аб вышэйшай адукацыі атрымаў праз дзесяць гадоў. Пасля вучыўся ў аспірантуры пры кафедры беларускай літаратуры БДУ, працаваў старшым навуковым супрацоўнікам Навукова-даследчага інстытута педагогікі Міністэрства асветы БССР, а з 1979 года лёс звязваў з выдавецтвам "Мастацкая літаратура": быў рэдактарам, загадваў рэдакцыяй серыяльных выданняў, цяпер зноў працуе рэдактарам.

Як крытык і літаратуразнаўца заявіў аб сабе ў 1969 годзе. Першая ўжо кніга "Целыня чалавечнасці" (1977) засведчыла, што Г. Шупенька належыць да даследчыкаў, якія асноўную ўвагу надаюць глыбокаму спасціжэнню мастакоўскай задумы пісьменніка, засяроджваюцца на творах, што з'яўляюцца для літаратуры вызначальнымі. У прыватнасці, ён з асаблівай вагай ставіцца да напісанага І. Мележам, першым высока і справядліва ацаніў раман І. Пташнікава "Алімпіяда". Зарэкамендаваў сябе Г. Шупенька і як перакладчык. Па-беларуску пераўвасобіў творы Ц. Дзеры, П. Лагерквіста, што выходзілі асобнымі кнігамі, а таксама паасобна апавяданні многіх пісьменнікаў колішняга Савецкага Саюза.

З 65-годдзем, шануюны Генадзь Серафімавіч! Жыццёвай моцы Вам і новых творчых поспехаў!

"Всемирная литература", N 2

Другі ў сёлёнім годзе нумар часопіса "Всемирная литература" прадстаўляе літаратуру Венгрыі і прысвечаны 40-годдзю творчай дзейнасці вядучай перакладчыцы з венгерскай мовы Т. Варонкінай. Ён выпушчаны пры садзеянні і фінансавай падтрымцы венгерскага боку, а ўсе аўтары і перакладчыкі ахвяруюць ганарар у фонд развіцця часопіса. Адкрываецца нумар словам Т. Варонкінай "Прызнанне ў любові". У яе перакладзе прапануюцца пачатак рамана Л. Біта "Павучыне Ісаака", апавяданні І. Эркеня, вершы Э. Тота, а таксама іншыя творы. Вершы Ш. Пецёфі падаюцца ў перакладзе Б. Пастэрнака. У раздзеле "Літаратурная крытыка" ў перакладзе Т. Варонкінай друкуюцца артыкулы Л. Саба "Хімія слоў і выказаны свет" і І. Гарація "Падводзячы вынікі".

Голас "Гомана"

З 28 лютага 1916 года да канца 1918-га ў Вільні выходзіла беларуская грамадска-палітычная і літаратурная газета нацыянальна-дэмакратычнага адраджэнскага накірунку "Гоман". Яна паслядоўна выступала за нацыянальна-культурнае адзінства беларускага народа, за незалежную Беларускую рэспубліку, якая б магла ўваходзіць на канфедэратыўнай аснове ў адроджанае Вялікае Княства Літоўскае. Змяшчалася шмат матэрыялаў па гісторыі і нацыянальнай культуры. Упершыню былі апублікаваны некаторыя творы Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, Змітрака Бядулі, Цішкі Гартнага, Алеся Гурло...

Пародыя, літаратурная містыфікацыя ці самапародыя — надта няўдзячныя жанры: гузакі дастаюцца найперш іх аўтару. Што ж — адным гузаком больш, адным менш — якая розніца? Галоўнае — каб не было сумна таму, хто асмеліцца слізганучы вокам па гэтых гузах і не заробіць ніводнага — на сваю бедную чытацкую галаву. Пospехаў!

• Літаратура — гэта не тое, што ты бярэш, гэта тое, што ты аддаеш.

А той, хто бярэ, — адкрывае не сябе, пісьменніка, — адкрывае сабе. Бо ты — проста дапаможнік, даведнік: падказваеш чытачу, як адчыніць замкнёныя дагэтуль дзверы — не ў свой! — у яго непаўторны свет.

• Паэзія там, дзе яе стварыў Бог. На ўсеху Сабе ці нам? Але й нам перапала. Май толькі вочы — каб міма не прайсці!

што не зробіў чагось патрэбнага — не мне — Міхасю...

Другі "хросны" — Уладзімір Дамашэвіч. "Маладосць" пераехала ў Дом друку, і я, завітваючы да родных у Менск, заходзіў, калі было з чым, у маленькі пакойчык, дзе сядзеў непрыступны, так мне здавалася, і ўжо тады сіваваты Уладзімір Максімавіч.

Хваліў мае асабістыя праўкі, але не спяшаўся даваць "дабро" чарговайму апавяданню. І якім вялікім было мае здзіўленне, калі ён ледзь не выхапіў у мяне з рук напісанае перад самым ад'ездам апавяданне, яшчэ не дапрацаванае, як мне здавалася, але Максімавіч быў непахісны, нібыта адчуваў, што правіць там нічога не трэба. А праз тыдзень здзівіў мяне яшчэ больш, паведаміўшы, што прапаноўвае апавяданне да друку. Так адбылося мае "ўваскрашэнне" пасля амаль што дзесяцігадовага маўчання...

І ўжо — на пачатку Адраджэння — меў ласку пачуць ад шануюнага Івана Антонавіча добрыя словы ў свой адрас, і мо якраз ён — трэці "хросны" — даў сапраўдную пуцёчку ў вялікі свет літаратуры.

Пецярбургскія мроі

Анатоль КІРВЕЛЬ

• Не любяць пісьменнікі дзяліцца славаю. Хаця паасобку — добрыя хлопцы.

А добрым хлопцам — што дзяліць? Усё роўна Андрэй Федарэнка ніколі не напіша — ды й не будзе пісаць! — так, як, напрыклад, Юры Станкевіч, а той, у сваю чаргу, ніколі не пойдзе сцэжкамі Барыса Пятровіча.

А Барыс Пятровіч галаву не ламае: даўно ведае, што літаратура — справа святая. Хіба тут да дзяльбы?

• Хто запісвае ў пісьменнікі творчае прафесійнае аб'яднанне ці ты сам?

Раней было ўсё проста і зразумела: гэтым займаліся адпаведныя людзі на адпаведных пасадах і ў адпаведных установах...

Памятаю сваё здзіўленне, калі мне на вочы выпадкова трапілася паперка з архіваў былога ЦК КПБ, у якой, сярод мноства іншых, убачыў і сваё прозвішча з нечаканым для мяне ўдакладненнем: пісьменнік. А за маімі плячыма на той час (на той, калі складалася паперка) — адно адносьненне ка апавяданне "Бульбіна" ў часопісе "Маладосць", староначка мо на паўтары, а то й меней...

Няўжо для тых, хто займаўся гэтакімі справамі, тых староначак было дастаткова? Дык хто ж, цікава, залічыў мяне ў пісьменнікі: ЦК КПБ ці — што справядлівей! — Міхась Стральцоў, які працаваў тады ў часопісе рэдактарам аддзела прозы і ўхваліў тую "бульбяную" карацельку?

• Гартаў надоечы даведнік "Беларускія пісьменнікі". Уражвае. Гэтулькі імёнаў. Улічаных. А няўлічаных? Колькі іх? Даведніка не хопіць. Бо кожны, нават не пісьменнік, склаў на працягу жыцця хоць адзін верш, або напісаў шчыры чалавечы сказ, часам гэтка, што і класік пазайздросціць... Гэткая вось незвычайная пісьменніцкая нацыя — беларусы... Не кожны трэці ці кожны чацвёрты, а ўсе! Такого паказальніка не мае, напэўна, ніводная краіна, нават паднявольная.

• У мяне — ажно тры "хросныя" бацькі. Першы — як ужо згадаў — Міхась Стральцоў. Чалавек-таямніца.

Апошні раз бачыў яго на мінскім чыгуначным вакзале. Тады яшчэ не разбураным. Чакаў цягніка. І раптам — ля тэлефонных будак, ля самага ўвахода, — Міхась Стральцоў. Задумнены нейкі, засяроджаны на нечым сваім.

Карцела падысці, павітацца, ды клопат Міхасёў быў занадта моцны, што мяне і стрымала. Так і не асмеліўся парушыць ягоную засяроджанасць. Падумаў — другім разам падыду... Хто мог ведаць, што другога разу ўжо не будзе... Так і хаджу з адчуваннем віны,

Ужо колькі гадоў адна незвычайная акалічнасць выклікае ў мяне непаразуменне: чаму штаны Леаніда Галубовіча маюць усяго адну кішэню — левую? А дзе правая? Ці яе зусім не было?

Непаразуменне высветлілася зусім нечакана: тыдні два таму набыў сабе штаны. Прынёс дахаты, зірк — а адной кішэні няма! Якраз левай! Адна правая...

Тутакі і здагадаўся: распаролі жартаўнікі двое штаноў — адны з кішэнямі, а другія без іх, — ды зноў злучылі, але на іншы бок. І адны з гэтых штаноў трапілі Лёню Галубовічу, а другія — мне...

Вось гэтак мэчмыся... Адзіная ўдэха, што штаны ў нас з Лёнем аднолькавыя — літарацкія. Толькі кішэні розныя...

• Сядзіць Міхась Скобла ў метро — едзе ад Саловай да Праспекта Бальшавікоў... Здагадаўся, што не ў Менску гэта...

І раптам бачыць: насупраць я сяджу. Міхась варухнуў незадаволена вусамі і хацеў ужо сказаць яму: "Ну, што ты, Анатоль, тут, у Піцеры, робіш? Ехаў бы на Беларусь, чытача свайго парадаваў!" — ды перадумаў: ці варта казаць, калі ён сам не здагадаваўся.

Зірнуў яшчэ раз і вырашыў не ехаць да Бальшавікоў. Хупенька на Віцебскі вакзал і — білет да Менска: "Не хоча Анатоль, дык сам паеду! І ў мяне чытач ёсцёка! Асабліва ў розніцу — з розгамі!"

• Белабрысенькі і худы, што дубец, Андрэй Федарэнка адчайна гнаў на ролях на Неўскім, і тралейбусы не тое каб дзівіліся — аспярожжына саступалі яму дарогу — разумелі: у Піцер прыйшла Вёска! І не абы-якая! Са Шчарбатым Талерам у кішэні!

• Барыс Пятровіч стаяў ля "Кацькі", што насупраць Елісееўскай крамы, і, задраўшы галаву, прыдзірліва вывучаў кожнага з фаварытаў слаўтай імператрыцы.

"Чаму ў нас гэткага помніка няма? — думаў ён. — Незалежнасць ёсць, а помніка няма. Хіба мы горшыя за гэтых дармаедаў?! — касавурыўся Барыс Пятровіч на царскіх паплечнікаў ды падхалімаў. — Нам, як і ім некалі, таксама жыць хочацца... Аб'яднацца ці што?! Толькі не поймуць гэтага: каго ў нас панімаці так, як трэба?!"

• А вось хто ў сапраўднасці быў у Піцеры, дык гэта Чыгрынаў Іван Гаўрылавіч, светлых яму начэй у цёмным Адавым царстве. Быў разам з Пісьмянковым і непараўнальным дыпламатам Васілём Васільевічам Зуёнкам.

Распавядаючы пра свае творчыя кан-

такты, Іван Гаўрылавіч, нібыта між іншым, зазначыў:

— Нейкія вы, леныградцы — тады шчэ гэткае найменне ўжывалася, — нясмелыя: не гэткаія бойкія, як маскоўскія беларусы.

На што я, папрасіўшы прабачэння ў масцітага класіка, аспярожна ўдакладніў:

— То, можа, мы **болей** беларусы, чым масквічы, калі больш сціпля ды нясмелыя?

На што Іван Гаўрылавіч у сваю чаргу ажно ў далоні запляскаў — ад задавальнення:

— Бач як! **Болей** беларусы, чым у Маскве! Відаць, і праўда... — і доўга яшчэ круціў галавой, абсмуктваючы з усіх бакоў нечаканую для яго думку.

А яны й дагэтуль такія самыя, піцёрскія беларусы... Ці то сапраўды ад сціпласці, ці то ад вучонасці вялікай, Бог ім судзі!

• Уладзя Арлоў не верыў сваім вачам і таму адмоўна круціў галавой: "Не-е! Летні сад — гэта не Гайд-парк! І Піцер, так бы мовіць, не Лёндан, расейшчыны шмат, хаця шылды — ледзь не спрэс

па-ангельску. Іншая справа — Полацк: там усё сваё — арлоўскае..."

• Каго не сустрэў у Піцеры, то гэта Дранька-Майсюка: адналюб ён. Ачмурэў ад Парыжа — і кропка! Што яму Піцер!

• Алесь Пісьмянкоў, не расплюшчваючы вачэй, дарэмна намагаўся адраваць сваю рускую чупрыну ад не надта зручнай — бо вузенькая і гладкая, адно прысесці ці клунак паставіць — фірмовай давачкі на фірмовым тралейбусным прыпынку: нарабілі ў Піцеры і гэтых. І не толькі на Неўскім...

Дык вось якраз тут, насупраць "Гасцінкі", і праляжаў паэце ўсю ноч **думаючы вершы**... Гэтулькі надумаў, што ўранні галавы не падняць. А шчэ кажучь, што муза па начох не гуляе... Чакай, дзе ж яна?! Во толькі побач шастала...

• Якое цудоўнае слова — псеўданімб... Апроч самастойнай вартасці, мае яшчэ і тую, што прыдумалася яно ў самым "пекле" — у маленькім лімаўскім пакойчыку, дзе гаспадаром Барыс Пятровіч, і дзе нараджаецца і спее практычна кожны нумар тыднёвіка.

А "пекла" таму, што яно літарацкае: і Андрэй Федарэнка сюды заскокчыць, і Лёня Галубовіч зазірне, і Юры Станкевіч прытупае... Карацей, уся літарацкая раць... І спуску тут нікому не даюць... Як некалі ў піцёрскім "Сайгоне", былой кавярні на Неўскім, адкуль і Даўлатаў вылузнуўся, і "Міцькі", і Б. Г.!

Таго "Сайгона" даўно няма... Ды Барыс Пятровіч не прамарудзіў — падхаліў эстафету... Адно кавай не частуе... А так — амаль Піцер...

• Міраслава Лукша, як апантаная, бегала па даўжэзнай піцёрскай выспе — Неўскім праспекце — і ледзь не галасіла:

— Вось і знайдзі іх тутакі! І куды яны ўсе пахаваліся, пся крэў! І Мікола Нікалаеў (файны такі хлопчык, але дужа ж вучоны — доктарам зрабіўся!)... І Валянцін Пятровіч (той, што брата старэйшага ў Менску пакінуў — у Піцер з сабою не ўзяў, — і гэны праз тое гісторыкам зрабіўся, Анатолям Грышкевічам, чулі, напэўна)... І Аўгіннечка Кавалюк (пэўна, нячысцік яе ў гэткае месца занёс: хто ж, калі шчыра, вершы на балоне піша?!)... І Анатоль Кірвель (ну, калі ён, бедлага, супыніцца: то ў Менск, то назад у Піцер?! Не Лось, дзякуй богу, ды і не Воўк! Дармо што мармуровы... Па-чалавечы, дык хапіла б з яго і Любчыных прыгодаў, аднак не... Шчэ штось прыдумляе...)... Ну і суполка падабралася: што ні імя — то то багна, што ні купіна — то ўжо асоба... І не хочаш, а спатыкнешся, пся мосць...

Пабрацімскае слова праз адлегласць і час

Анатоль Сус ніколі такога не бачыў: не зважаючы на чырвоны агеньчык святлафора, людзі спакойна — так, як ім хаселася, — пераходзілі вуліцу, і толькі ён, Сус, стаяў, як аслупянены, на рагу Ліцейнага і Чайкоўскай і не мог сцяміць, куды ён трапіў: у Піцер ці ў які забыты Богам павятовы горад.

“І як тут мой цэзка трывае? — падумаў Сус, узгадваючы хударлявую, што чарацінка, маю постаць. — Парадкі — ані не нашы, не беларускія... Скарынка хлеба — і тая расейская... А шчэ, дурні, спалілі сваю літараккую хату: ні гарэзкі каўтануць, ні верша якога — эксклюзіў — не пачытаеш ужо... Тутака, відаць, адно эксклюзіў: страляюць як хочаш і каго хочаш... Як у нас эксклюзіў маўчаць... Спачуваю табе, цэзка... Але і ты маўчы — эксклюзіў для мяне: Агмень не патух, Агмень даўно сказаў: “А вецер дзьме і дзьме, то чорны, то чырвоны, прывучае людзей да грошай, да пагонаў...”

Чаму не толькі крытыкаў, але й самага звычайнага чытача так цікавіць прыватнае жыццё пісьменніка?

Таму што твор, напісаны ім, — не заўсёды адказ: гэта, хутчэй, вынік ці, лепш, учынак: непасрэдная рэакцыя рэальнага жывога чалавека на рэальны абставіны ягонага жыцця. І якраз гэта асаблівасць мае найбольшую цікавасць для чытача: ён таксама хоча дарасці — да ўлады! — над абставінамі...

Піцер ад заснавання славіўся сваім умельствам ствараць шэдэўры. Цяпер — займаецца тым самым: латае дзіркі, ды прарэкі на амаль трохсотгадовым царскім убранні — паднаўляе фасады старых будынкаў. Стварыць штось новае — не горшае, чым пры царах, — не стае залатога шывта. Усё астатняе ёсць: амбіцыі, схільнасць да авантур і... безумоўна, майстэрства.

Беларусь — сусветны дзірван: тут і ашчокі гарадоў, і канюшына вёсак, і ласкавы муроў палеткаў.

Разам з тым: дзірван — найлепшае месца для эксперыментаў. Галоўнае ў доследах — захаванне чысціны эксперыменту. Дасягаецца звычайна пры вельмі прастай, але непарушнай умове: эксперыментатар павінен адпавядаць свайму прызначэнню.

Чалавеку, які шмат чаго ведае, даволі часта бракуе паззіі: веданне забівае яе ў зародку.

А паззія — яна ж заўсёды трохі нездагладліва, трохі неадукаваная, трохі нават малапісьменная — не па правілах граматыкі, а як Бог на душу... І якраз тады ёй уласціва таемнасць, раптоўнае азэрэнне і тое дзіўнае спалучэнне неадпаведнага адно аднаму паняццяў, на якое не адважыўся б аніводзін эрудыт. Але, можа, якраз апошняе і нараджае паззію?

Класічны прыклад эрудыта — Набокаў: нават лепшыя яго паэтычныя творы — справаздача, дэталёва абгрунтаваны даклад навукоўца, спецыяліста свайго справы.

Процілегласць яму — Рыгор Барадулін, які таксама шмат чаго ведае, але бліскуча — з хітрынкаю! — робіць выгляд, што не ведае нічагуткі і нібыта во толькі што — на нашых вачах! — сам пра ўсё здагадаўся і — прабачце, не ўцярапеў! — усё нам і распавёў... Мо таму яго так лёгка і прыемна чытаць... Мы ж і самі з вусамі: нам штуршок патрэбны, а не тое зануднае веданне...

Мантэнь — паводле Галубовіча — знаходка для беларускай філасофскай думкі.

А калі наадварот: Галубовіч — паводле Мантэня?

Ці ўраўнаважыла б?

Як слаўна сказаў некалі Максім Багдановіч пра беларускую літаратуру: “Не на грашовых справах трымаецца яна і ніколі не пойдзе чысціць боты капіталу”.

І адначасова як прадбачліва: наша літаратура — прынамсі, яе лепшыя прадстаўнікі — не робіць гэтага і цяпер — не чысціць боты нікому.

Выпадковасцей у такіх выпадках не бывае. У снежні мінулага года ў выдатнага балгарскага пісьменніка Ніколы Радзева надарыўся круглы юбілей. Пад юбілей яму ўдалося выдаць сваю чарговую кнігу эсэістыкі пад назвай (у перакладзе) “Калі Гасподзь хадзіў па зямлі”. Перад новым годам нашаму слыннаму земляку Нілу Гілевічу з Балгарыі паступіла бандэроль (трэба ж, і гэта ў наш час!), у якой, акрамя іншага, аказалася і названая кніга.

У двух нумарах выдання Саюза балгарскіх пісьменнікаў газете “Български писател” (“Балгарскі пісьменнік”) за 20 снежня 2000-га і за 17 студзеня 2001 з’явіўся шэраг матэрыялаў, якія так або інакш сведчаць пра шчырае жаданне і імкненне балгарскіх пабрацімаў на справе падтрымліваць і развіваць нашы сяброўскія і творчыя стасункі.

Надзіва аператыўна Ніл Гілевіч адгукнуўся на кнігу Ніколы Радзева. У нумары за 20 снежня мінулага года газета “Български писател” змясціла яго разгорнутую рэцэнзію пад загалоўкам ад крыху абыгранага назвы кнігі: “Гасподзь перастаў ужо хадзіць па зямлі”, — у якім адчуваецца смутак і шкадаванне.

Прычына аператыўнасці водгуку — у самой кнізе. “Шчыра кажучы, — піша Ніл Сымонавіч, — меркаваў — толькі пагартаю кнігу, прагледжу, “панюхаю”, а потым праз нейкі час, калі буду свабоднейшы... Як неаднойчы было да гэтага. Але на гэты раз так не атрымалася. Прачытаў яе, як кажуць, на адным дыханні. Літаральна з першых старонак кніга мяне захапіла і паглынула. Чым? Ды, напэўна, перш за ўсё жывасцю і прастатой апаведу пра падзеі і эпизоды з жыцця аўтара, якія аднак зусім не датычацца толькі яго. Чым больш заглябляўся, тым болей адчуваў, што гэта кніга, паводле слоў Маякоўскага, “пра час і пра сябе...”

Што яшчэ пакарыла нашага земляка-рэцэнзента ў творчасці Ніколы Радзева, дык гэта гумар (сам жа, калі трэба, і тонкі гумарыст, і з’едлівы сатырык). Ніл Сымонавіч піша:

“Яшчэ ў пачатку... заўважыў адну цудоўную ўласцівасць мастацкага стылю аўтара, яго адносіны да жыцця, людзей і самога сябе: ягоны гумар, гумарыстычныя прабліскі. “Ну, падумаў я, — калі і надалей будзе гэтак, значыць, кніга для мяне. Гэта мне па душы”. Далей пайшло на нешта большае, чым я чакаў. Мяне пачаў разбіраць смех, самы сапраўдны, чаго даўно са мной не здаралася пры чытанні. Часам проста заходзіўся ад смеху. І гэтак — да самага канца...”

“Вельмі шмат у гэтай незвычайнай кнізе Ніколы Радзева камічнага, смешнага, высмеялага, — вельмі шмат. І ўсё ж — сумнага і журботнага ў ёй больш. Як і ў жыцці. Бо ён — пісьменнік рэаліст. Таму і я... закрываю кнігу з сумам. Сумна, што лёс пісьменніка, як сказаў у эпілогу аўтар, увогуле то бязрадасны. Сумна, што пра многіх святаямучанікаў літаратуры нашчадкі і мяркуюць перш за ўсё ці нават выключна па анекдатычных выпадках з іх жыцця”.

У нумары газеты “Български писател” за 17 студзеня 2001 г. змешчана інтэрв’ю з Нілам Гілевічам нашага прыяцеля, перакладчыка беларускай паззіі Стэфана Паптанева пад назовам “Жыву ў пошуках ісціны”. (Дарэчы, Ст. Паптанеў — старшыня таварыства “Балгарыя—Беларусь”, а яго новую, суперсучасную па змесце і стылі аповесць

“Рука” ў перакладзе на беларускую мову надрукаваў у N 10 за 2000 год часопіс “Польмя” — і мы нешта можам, калі пастарамся!).

Гутарка даўніх прыяцеляў атрымалася шчырай, даверлівай і змястоўнай. Прычым гутарка пачалася не з пытання інтэрв’юера, а распытаемага: “Як там у вас, у Балгарыі, як маюцца прыяцелі нашы?”. Ст. Паптанеў, паводле ягоных слоў, “адказваў, як мог, і наколькі мог. Вядома, пачаў з Найдзена Вылчава і толькі што выдадзенай ягонай кнігі “Мой беларускі сшытак” з яго перакладамі беларускіх паэтаў...” Называецца цэлы шэраг балгарскіх творцаў — прызнаных, шырокавядомых і ў нас дзюкуючы перакладам Ніла Гілевіча — Анастас Стаянаў, Эўцім Эўцімаў, Мацей Шопкін, Ліяна Даскалова, Элена Алекава...

Далей былі пытанні — аб стане здароўя паэта, сацыяльна-палітычным становішчы ў Беларусі, творчых планах і інш., на якія Ніл Сымонавіч адказаў грунтоўна і шчыра. Тут жа змешчаны фотаздымак У. Крука 1984 года перад домам-музеям Янкі Купалы, калі ў нас была вялікая дэлегацыя балгарскіх пісьменнікаў, — эліта беларускай і балгарскай літаратуры: Барыс Сачанка, Леанід Гаўрылін, Стэфан Паптанеў, Максім Танк, Іван Чыгрынаў, Васіль Зуёнак, Ніл Гілевіч, Найдзен Вылчаў, Кастадзін Кюлюмаў... (Краіні злева — “нераспознат” аўтар гэтых нататкаў, ды ён не адносіць сябе да эліты, хаця быў у шаноўнай кампаніі і як сябра Саюза пісьменнікаў, і як карэспандэнт “ЛіМа”).

А вось той самы здымак з майго асабістага архіва. (Калі рэдакцыя знойдзе патрэбным змясціць яго.)

Трэці матэрыял у “Българским писателе” за 17.01.2001 г., як ні дзіўна, датычыцца асабіста мяне: Анастас Стаянаў, аповесць-казка “Жыў-быў хлопчык” — сваю пазіцыю ў плане выдавецтва “Беларусь” на пераклад гэтае аповесці наступіў мне мой настаўнік у мастацкім перакладзе з балгарскай Ніл Сымонавіч Гілевіч, калі я яшчэ быў пачаткоўцам у гэтай тонкай справе. Вядома, памучыўся, зрабіў. Ніл Сымонавіч, шчыра дзякую, адрэдагаваў, і кніжка выйшла...

Аднак вернемся да артыкула Анастаса

Стаянава, які ён назваў “Ніл Гілевіч, якога ведаю і люблю”. Пачынаецца ён такой імпрэсіяй: “У сваім пакоі ў мяне ёсць любімыя памятнаы дробязі з Кіпра, Індыі, Аўстраліі. Але часцей за ўсё я спыняюся перад адной загадкавай металёвай пластыкай: агромністы зубр і велічэзны дуб. У паядынку. У барацьбе не на жыццё, а на смерць. І ні дрэва не падае, ні зубр не адступае...”

Балгары вельмі шануюць Ніла Гілевіча за яго любоў і адданасць сяброўству, за яго творчы подзвіг у справе мастацкага перастварэння балгарскай паззіі на нашу родную мову. “Мы, балгарскія паэты, мажліва, перад ім крыху ў даўгу. Але не зусім: паглядзіце, колькі і хто браўся яго перакладаць — Аляксандр Муратаў, Іван Давыдкаў, Марка Ганчаў, Пырван Стэфанаў, Нікола Інджоў, Андрэй Германаў, Найдзен Вылчаў. І усё гэта пад рэдактарствам Хрысты Радзеўскага!..”, — піша Анастас Стаянаў.

У артыкуле знакаміты балгарскі паэт дае высокую ацэнку творчасці Н. Гілевіча, а пра яго лірычны верш “Ты ўсё не можаш дараваць”, які тут жа падае ў сваім перакладзе на балгарскую, піша так: “Гэтыя радкі, напрыклад, якія радныцца сілай і ачараваннем з лепшым у Пушкіна і Ясефіна, маглі б зрабіць гонар любой прэстыжнай анталогіі, прысвечанай разлучаным закоханым...”

Ніла Сымонавіча заўсёды прымалі ў Балгарыі гасцінна і сардэчна. “Колькі разоў гасцяваў у мяне Ніл Гілевіч, кожны раз на развітанне ён уздыхаў: “усё было цудоўна, толькі і гэтым разам мне не ўдалося наведаць тваё роднае сяло, пакланіцца тваёй маці...”. Нарэшце і гэтае жаданне гасця было ажыццёўлена.

Нашага балгарскага сябра ўразіў падараны Нілам Сымонавічам сувенір: зубр бадаецца з дубам... Анастас Стаянаў пачынае сваё сяброўскае пасланне з пытання і ім жа заканчвае: чаго, чаму счাপіліся ў смяротнай бойцы зубр і векавое дрэва. “Чаму, Ніл Гілевіч?”

Трэба падумаць.

Уладзімір АНІСКОВІЧ
Фота Ул. КРУКА.

Дні беларускай культуры ў Варшаве

З 23 па 26 сакавіка ў Варшаўскім універсітэце праходзілі дні беларускай культуры, прысвечаныя 83-й гадавіне абвешчэння незалежнасці Беларускай Народнай Рэспублікі. Тады, на пачатку стагоддзя, гэтая падзея была вельмі блізкай палякам, але цяпер у Польшчы мала хто пра яе ведае.

Ініцыятарамі правядзення акцыі выступілі Інстытут беларускай культуры ў Варшаве, Міжфакультэцкае навуковае аб’яднанне “Albaruthenica” і Беларускае аб’яднанне студэнтаў у Польшчы.

У праграме навуковых чытанняў прадгледжваўся цыкл лекцый у Варшаўскім універсітэце, прысвечаны мінуламу Беларусі і цяперашняй сітуацыі ў краіне. У мерапрыемстве ўзялі ўдзел вядомыя наву-

коўцы і беларусісты як з Польшчы, так і з Беларусі: доктар навук кафедры Беларускай культуры Беластоцкага універсітэта Э. Мірановіч з лекцыяй “Узнікненне Беларускай Народнай Рэспублікі. Генезіс і спадчына”, магістр К. Вашчынская з кафедры этналогіі і антрапалогіі Варшаўскага універсітэта з лекцыяй “Беларуская нацыянальная свядомасць у святле сучасных этналагічных даследаванняў” і магістр А. Яфімаў з Інстытута эканомікі НАН РБ з дакладам “Сучасная эканамічная сістэма Беларусі і шляхі рэформаў”.

Акрамя гэтага, у Варшаўскім агульнаадукацыйным ліцэі N 25 і ў клубе пры архітэктурным факультэце Варшаўскай політэхнічнай акадэміі прайшла выстава маладога беларускага скульптара і вык-

ладчыка БелАМ Паўла Вайніцкага. На выставе былі прадстаўлены пластычныя і графічныя працы мастака апошніх гадоў.

У апошні дзень мерапрыемства ў клубе “PR OXIMA” адбыўся канцэрт беларускага рок-гурта “KRIVI”, які парадаваў польскіх слухачоў беларускай этнічнай музыкай у сучаснай апрацоўцы.

На канцэрте было наладжана распаўсюджванне першага нумара бюлетэня “Інфарматар”, які выдаецца Інстытутам Беларускай культуры ў Варшаве. Гэтым выданнем арганізацыя плануе сістэматычна і падрабязна знаёміць палякаў з усім, што адбывалася і адбываецца ў нашай краіне. Бюлетэнь выдаецца на беларускай і польскай мовах.

Арцём КАВАЛЕЎСкі

"Ой, на Бесядзі-рацэ цвяты расцвіталі..."

"Тканья ручнікі на пачатку маршруту трапляліся зрэдку... Усе запаланіла стыхія вышывання "крыжыкам"... Тое ж самае доўжылася і ў Хоцімскім раёне..."

Гэтыя радкі нагадваюць радкі дзённікаў, у якіх вандрунікі запісалі пра ўсе ўбачанае на невядомых дасюль землях. Гэта — урывак з тэксту Галіны Нячаевай, чалавека, бязмежна ўлюбенага ў свой край, дырэктара Веткаўскага музея народнай творчасці. Яна адкрыла і адкрывае для ўсяго свету таямніцы неглюбскіх, казацка-балусунскіх — беларускіх ручнікоў, ды іншыя культурныя прасторы. Радкі з тэксту, напісаныя да адной з частак выстаўкі "Да вытокаў Бесядзі", сталіся радкамі своеасаблівага падарожнага дзённіка, які і шматлікія экспанаты, набытыя ў падарожжы. А яго першымі "чытачамі" былі тыя, хто патрапіў на адкрыццё выстаўкі, што адбылася ў Гомельскім філіяле Веткаўскага музея народнай творчасці.

Аказваецца, і ў XXI стагоддзі ёсць "белыя" плямы на карце, нявызначаныя і не знаёмыя для большасці сучаснікаў. Назву гэтай карце можна даць такую: "Абрады, звычай, традыцыйныя ўяўленні пра свет, распаўсюджаныя сярод жыхароў вёсак, размешчаных уздоўж Бесядзі". Гэта вёскі Ершыцкага раёна Гомельскай вобласці, Хоцімскага ды Касцюковіцкага раёнаў Магілёўскай вобласці, Краснагорскага раёна Браншчыны, а таксама вёскі Ершыцкага раёна Смаленскай вобласці.

Праз гэтыя пяць раёнаў Беларусі ды Расіі праходзіў маршрут экспедыцыі, наладжанай супрацоўнікамі Веткаўскага музея народнай творчасці.

Зразумела, што да канца выявіць, спасцігнуць традыцыйную духоўную і матэрыяльную культуру нават часткі насельніцтва таго ці іншага народа — справа безнадзейная не толькі для самага стараннага этнографа, фалькларыста, але і для цэлага інстытута. Бо прастора культуры — неабсяжная.

Дзе, як і якія святы адзначалі? Як трэба прасіць нябёсы і Усявышняга, каб на зямлю праліўся дожджык, ці каб ён супыніўся? Для чаго ўвосень абавязкова трэба пакінуць апошні яблык на яблыні, а ў канцы жніва — не зрэзаць апошнія каласы? Як засцерагчы сябе ад няшчасцяў, хвароб, як вылечыцца? Што можна і што нельга рабіць у тыя ці іншыя дні? Гэта — толькі некаторыя пытанні, на якія ў народнай традыцыйнай культуры даўно ёсць абгрунтаваныя адказы.

Вясковыя людзі, найбольш жанчыны сталага ўзросту, валодаюць такой якасцю як цэльнае ўспрыманне свету. Асабліва таму каштоўныя іх апаведы, у тым ліку — пра тое, як жыта сеялі, як дамы будавалі ды ўпрыгожвалі іх, як хлеб пяклі, як жылі і як паміралі. Дзіўным можа падацца апавед адной жанчыны, выпадкова пачуты: шторац, калі яна едзе з вёскі Веткаўскага раёна па жыццё месяцы два да родных у Гомель, бярэ з сабой, акрамя іншага, "смяротнае" адзенне: "А што ж, каб памру, клопату ім да, каб тады ехалі за ім у вёску?", а потым вязе адзенне назад.

...І ўсё ж пэўныя вынікі экспедыцыі "Да вытокаў Бесядзі", канечне, ёсць. Супрацоўнікамі музея А. Літвінавым, Л. Новакавай, Г. Лапаціным, Л. Мазейкай, Л. Раманавай, а таксама Г. Нячаевай паводле апытанняў зроблены карты, у якіх зафіксаваны колькасць, асаблівасці, месцы распаўсюджвання абрадаў, святаў: "Ад Благавешчання да Купалля", "Свята "Свячы", "Выкліканне дажджу. Жывёльны код у абрадах", "Культ крыніц. Крыжы на могілках".

Уражвае колькасць рэчаў, набытых за 17 дзён экспедыцыі. Гэта — каля 60 ручнікоў, 55 прадметаў жаночага адзення, на аснове якога навуковы супрацоўнік фонду ВМНТ Л. Новакава (а менавіта яна была адказная за стварэнне выстаўкі) удалося ўзнавіць жаночыя святочныя строі шасці вёсак (1910—1950 гг.): Баханы,

Паўлаўка, Бярозкі, Ржавец Хоцімскага раёна Магілёўскай вобласці, вёскі Відуйцы Касцюковіцкага раёна Магілёўскай вобласці, строй вёскі Кузьмічы Ершыцкага раёна Смаленскай вобласці. На выстаўцы таксама ёсць строі з вёсак Казацкія Балсуны, былой Барталамееўкі Веткаўскага раёна, з вёскі Верхлічы Краснагорскага раёна Браншчыны вобласці.

Супрацоўнікі Веткаўскага музея, а таксама іншыя ўдзельнікі экспедыцыі наведлі болей сарака вёсак. Пачыналася ж вандруйка з тэрыторыі Смаленскай вобласці. Побач з вёскай Бяседаўка, што ў Ершыцкім раёне, бярэ выток адна з прыгажэйшых рэк Беларусі. Вельмі часта шлях праходзіў праз выселеныя вёскі. Іх давялося пабачыць вельмі шмат, асабліва на Магілёўшчыне. У памяць пра іх у цэнтры выстаўкі — ліштва пад тройцай зелянінай клёна, у прасторы акна — ручнік. Добра вядомы ў многіх мясцінах звычай вешаць ручнік на крыж на Радаўніцу, вешаць на шула варот, або класці на падвакоўне ў доме, дзе нехта памёр. Ручнік — тая ж дарога, па якой сыходзяць і прыходзяць душы нябожчыкаў. Могуць з'явіцца яны ў выглядзе птушак, заляцець у дом у выглядзе матылькоў — "цярэшак", "мятлушак".

"Чые-небудзь угодкі, вот, мятлушка прыляцела. Душа яго прыляцела. Ці шчасце надзель, ці паўгода, ці год. Лёталі ка мне, а я гавару: "Чья душа прыляцела? Ці хазяінова, ці дзедава, ці бабіна, ці маціна"? (Запісана ад Тацяны Іванавы Прывалавай, 1914 г. н., у вёсцы Белы Камень Касцюковіцкага раёна Г. Лапаціным, Г. Нячаевай).

Белыя, як снег, матылькі, выразаныя з паперы, нашыты на ручнікі, стваральніцы якіх адышлі ў Той Свет. Па словах Г. Нячаевай, гэтыя жанчыны пакінулі нам сваю радасць.

Адна з частак выстаўкі прысвечана в. Чамярня Веткаўскага раёна. Менавіта тут, непадалёк ад вёскі, археолагамі былі знойдзены

ны рэшткі курганных пахаванняў: кавалачак пахавальнай тканіны, кераміка, жаночыя ўпрыгожванні XI—XII стагоддзяў. Нават на дзіцячай далоні можа змясціцца мініяцюры гліняны гаршчок, знойдзены Святаю Кавалёвай падчас экспедыцыі. Зроблена магчыма рэканструкцыя рытуальных дзеянняў, што выконваліся радзімічамі пры ўзвядзенні курганных насыпаў.

Адзін з комплексаў выстаўкі прысвечаны матроне Еціпневай (1919—1996 гг.), вядомай выканаўцай народных песень. Добрым словам згадваюць яе знаёмыя, а таксама Лапацін, які неаднойчы размаўляў з ёй: "Вялікая майстрыха, вялікая знаўца, вялікая жанчына. За яе скажучы ручнікі, іх падтрымаюць песні, апаведы пра святы, вяселлі. За яе скажамы". Непадалёк, тут ж, стаіць крыж з ручнікамі — вобраз многіх-многіх малітваў, якія вельмі часта прамаўляліся і прамаўляюцца каля крыніц. На думку Лапаціна, прыхільніка міфалагічнай школы ў вучэбні фальклору і абрадаў, у традыцыйнай асноўнага еўрапейскага міфа — бойкі Змея з Грамавержцам знаходзяцца і абрады выклікання дажджу, і "стрэльныя" песні, і духоўны верш пра Юрыя, запісаны ад Алены Фяськовай з вёскі Заляддзе Веткаўскага раёна.

Вельмі шмат на выставе фотаздымкаў, зробленых падчас экспедыцыі А. Чыжовым. Гэта — краявіды, архітэктура Гомельшчыны і Магілёўшчыны, Браншчыны ды Смаленшчыны. На іх — і разбураная царква ў вёсцы Жалезнікі, і раздвоенае, быццам арфа, дрэва, іконы "свечы", пясок, вымыты крыніцамі ў вытоку Бесядзі, гасцінныя жанчыны, з якімі давялося сустрацца. Добрамыслівыя, шчырыя усмешкі на іх тварах. Іх сэрцы — нібы тыя ж чыстыя крыніцы ўздоўж Бесядзі, да якіх прыходзяць па "святую" гаючую ваду.

На адкрыцці выстаўкі хораша спявалі жанчыны — удзельніцы фальклорнага калектыву "Казачка" з Казацкіх Балсуноў. Яно пачалося песняй "Ой, на Бесядзі-рацэ цвяты расцвіталі..." Жанчыны дапаўнялі экскурсію Г. Нячаевай, расказвалі пра свае звычкі: "На Ушэце карагодзі вадзілі, штоб вецер крыш не ламаў, каласкі рвалі да ў хвалі, штоб гразы не паліла". Гасці, запрошаныя на выстаўку, пачулі ў выкананні спявачак духоўны верш "Плача маць, зямля срылая", добра вядомы ў розных варыянтах у веткаўскіх вёсках.

Ларыса РАМАНОВА, навуковы супрацоўнік Веткаўскага музея народнай творчасці

VII Кірыла-Мяфодзіўскія чытанні

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь, Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры, факультэт тэалогіі Еўрапейскага гуманітарнага ўніверсітэта, МГА "Хрысціянскі Адукацыйны Цэнтра імя св.в. Мяфодзія і Кірылы" паведамляюць аб правядзенні 22—24 мая 2001 г. чарговых Кірыла-Мяфодзіўскіх чытанняў, прысвечаных Міжнароднаму дню славянскага пісьменства і культуры. Тэма чытанняў: "Царква і культура: дыялог на мяжы тысячагоддзяў".

Плануюцца наступныя секцыі:

1. Культуралагічныя даследаванні.
2. Кірыла-Мяфодзіўская традыцыя ў духоўнай і кніжнай культуры славянскіх народаў.
3. Агульнаславянская спадчына ў развіцці пісьменства, мовы і літаратуры.
4. Духоўнасць і асветніцкія традыцыі славян.
5. Багаслоўская і царкоўна-гістарычныя даследаванні.
6. Рэлігійна-філасофскія і рэлігійнаўчыныя даследаванні.

Чытанні завершыць "круглы стол" на тэму "Царква і грамадства".

Чытанні будуць праходзіць у Беларускім дзяржаўным універсітэце культуры і на факультэце тэалогіі ЕГУ.

Для ўдзелу ў чытаннях просім прадаставіць свае матэрыялы да 15 красавіка 2001 г.

Прадугледжваецца выданне зборніка матэрыялаў чытанняў. Адрасы аргкамітэта:

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры, аддзел рэдкай кнігі 220001, г. Мінск, вул. Рабкораўская, 17. Тэл. (375-17) 222-83-27, 222-24-10, факс (375-17) 222-24-09.

Еўрапейскі гуманітарны ўніверсітэт, факультэт тэалогіі. 220030, Мінск, пр. Ф. Скарыны, 24. Аргкамітэт VII Кірыла-Мяфодзіўскіх чытанняў. Тэл. (375-17) 289-11-61, факс (375-17) 229-20-55.

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД "ЛІМА"

На падставе рашэння Калегіі Міністэрства культуры РБ N 11 п. 1 ад 24.12.2000 "Аб навуковай канцэпцыі экспазіцыі Нацыянальнага музея гісторыі і культуры Беларусі" Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь абвешчаецца конкурс на лепшую эскіз-ідэю архітэктурна-мастацкага рашэння экспазіцыі музея.

УМОВЫ КОНКУРСУ:

1. Да ўдзелу ў конкурсе запрашаюцца мастакі, дызайнеры, архітэктары, члены творчых саюзаў, аб'яднанняў, творчых майстэрняў Беларусі.
2. Аўтары ці творчыя калектывы, якія прымаюць удзел у конкурсе, прадстаўляюць: мастацкія альбо графічныя лісты эскіз-ідэі, тлумачальную запіску, звесткі аб аўтары (аўтарам, калі ўдзельнічае творчы калектыў).
3. Для пераможцаў конкурсу вызначаюцца наступныя грашовыя прэміі:

- першая (адна) — 500 тыс. руб.
- другая (адна) — 300 тыс. руб.
- Тэрмін прадстаўлення работ на конкурс да 1 кастрычніка 2001 года.
- Конкурсныя праекты прымаюцца ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі па адрасе: 220050, г. Мінск, вул. К. Маркса, 12 (тэл. для даведак: 227-06-33, 227-30-06).
- Выстаўка конкурсных праектаў будзе арганізавана ў Нацыянальным музеі гісторыі і культуры Беларусі з 4 па 18 кастрычніка 2001. У азначаны тэрмін працуе журы конкурсу.
- Вынікі конкурсу будуць падведзены да 25.10.2001 і абвешчаны праз сродкі масавай інфармацыі.
- Тэрмін запатрабавання аўтарамі праектаў, якія не ўвайшлі ў лік пераможцаў, да 28.10.2001.
- Конкурс праводзіцца ў адзін тур. Пры неабходнасці правядзення другога тура прымаецца спецыяльнае рашэнне журы, аб чым будуць паведамлены ўдзельнікі конкурсу.

Уладзімір ЕРМАЛАЕЎ

Безназейная барацьба

Божа,
Я табе не зычыў зла...
Я прасіў у ворагі арла,
Даў ты мне нягледу варону.
Ці ж яна раўня
Куліку ці чайцы-прыбарэжы.
Каб не траціць пораху без толку,
Мог бы і з рагаткі нават збіць,
А тым болей з гулкае
Двухстволкі.

А пакуль што гэта:
кар-р ды кар-р! —
У радок міжволі
заятае.
Васіль МАКАРЭВІЧ
З кн. "Квадратура круга"
**Божа,
У мяне не хопіць сіл
Ладзіць квадратуру абароны.
Для патхнення чайку я прасіў,
Даў ты мне аэрэсара-варону.**

**Браў не раз
Я ў рукі добры дрын,
Ды як толькі часам праварону,
Дык яна за нейкіх пляч хвілін
Правядзе "зачыстку" на балконе.**
**Можна,
Аб'явіць мне ёй вайну?
(Да авансу зноў цягну без сала).
Падляціць — зрагаткі такшупулю! —
Будзе, як гаворыцца, нямаля.**
**Затаіўся
Зранку пад сцяной,
Кінуў неапісанымі вершы...
Зіркі на неба! — згяра нада мной,
Быццам "Мессершміты"
ў сорах першым.**

**Знаць,
Зладзейка прывяла сваіх.
Тут ужо не адмахнешся дрынам.
Два патроны заганю ў ствалы
Гудулетам, як з гарматы, грывму.**
**У жыцці
Амаль, як на вайне:
Хто дужэйшы, той слабых ганяе.
Я — да птушак, птушкі — ад мяне,
Гвалт уздымуць, кружацца над гаем.**
**Пудзіў іх
Тады і апасля.
А яны ўсё роўна назалююць.
Кар-рды кар-р! — нібы ў каго пытаюць:
"Дзе балкон паэта Васіля?"**

ЛІТАРАТУРА
І МАСТАЦТВА

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Алесь ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА
Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Павел ВЕРАБ'ЁЎ,
Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ —
намеснік галоўнага
рэдактара,
Алесь ГАЎРОН —
адказны сакратар,
Мікола ГІЛЬ,
Алесь МАРЦІНОВІЧ,
Яўген РАГІН,
Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,
Віктар ШНІП —
першы намеснік
галоўнага рэдактара

**АДРАС
РЭДАКЦЫІ:**

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 284-8461
намеснікі галоўнага
рэдактара — 284-8525,
284-7985

АДДЗЕЛЫ:

публіцыстыкі — 284-8204
пісьмаў і грамадскай
думкі — 284-7985
літаратурнага
жыцця — 284-8462
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-7985
паэзіі і прозы — 284-8204
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно
і тэлебачання — 284-8153
выяўленчага мастацтва,
аховы помнікаў — 284-8462
навін — 284-8462
мастацкага
афармлення — 284-8204
фота-
карэспандэнт — 284-8462
бухгалтэрыя — 284-8462

Пры перадруку просьба
пасылання на "ЛіМ".
Рукпісы рэдакцыя
не вяртае і не рэзэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

**Набор і вёрстка
кам'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛіМ"**

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах
Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

Індэкс 63856 Наклад 2865
Нумар падпісаны ў друку
3.4.2001 г. у 17.30

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ 1922

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

ДІАРОДЫ